

USTAWY
KOMISYI EDUKACYI NARODOWEJ

DLA

STANU AKADEMICKIEGO

I NA SZKOŁY

W KRAJACH RZECZYPOSPOLITEJ

PRZEPISANE.

W WARSZAWIE ROKU 1783.

Z PRZEDMOWĄ

prof. LUDWIKA SKOCZYŁASA.

WE LWOWIE.

Nakładem Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego.

Drukarnia Udziałowa, Kopernika 20.

1917.

16623/II

2
01/73

Znaczenie Ustaw Komisji Edukacji Narodowej.

napisal

Ludwik Skoczyłaś.

I.

Część ogólna.

Największy przełom, jaki od przyjęcia chrześcijaństwa dokonał się w Polsce, to jej odrodzenie wewnętrzne pod koniec XVIII. wieku. Wielka przemiana.

Na tle pożerającego wszystkich sobkostwa, zaniku sumienia publicznego, skażenia moralności prywatnej i publicznej, wywyższania interesów prywatnych i rodzinnych ponad interes narodowy, zjawia się w Polsce kilka jednostek pełnych zaparcia się i poświęcenia. Jednostki te rozumiały, że wartość życia zależy nie od sumy korzyści i przyjemności, zdobywanych dla siebie wyłącznie, ale przeciwnie od wyrzeczenia się i gwałtu, jaki musimy sobie samym zadać wtedy, gdy innym chcemy dobrze czynić. Bo nie z biernego użycia, ale z cierpienia, przykrości i przymusu, jaki zadajemy sobie, gdy się czegoś wyrzekamy — wyrastają najtrwalsze dzieła życia narodów i jednostek.

Wzorem i typem takiego człowieka poświęcenia był Szymon Konarski. Od niego zaczyna się odrodzenie narodowe. Posiada on wszystkie przymioty człowieka odrodzonego. Człowiek poświęcenia.

Jest odważny do bohaterstwa, uduchowiony, pełen zaparcia się i poświęcenia. Cnoty, które sam się odznacza, pragnie zaszcześcić wśród własnego społeczeństwa. Ale starsze pokolenie mało było skłonne do reform. Trzeba było całą uwagę zwrócić na pokolenie młodsze. Tak rodzi się w Konarskim myśl o potrzebie reformy wychowania.

Przez wychowanie młodzieży do odrodzenia ojczyzny — oto hasło Konarskiego.

Reforma ks.
Konarskiego
i Czar-
toryskiego.

Reforma wychowania podjęta przez Konarskiego zmierza głównie do rozbudzenia w młodszym pokoleniu ducha obywatelskiego i głębiej pojętej miłości ojczyzny.

Rychło przenika ona szersze koła społeczeństwa i wywołuje szlachetne naśladownictwo. W ślady Konarskiego wstępuje przede wszystkim książę Adam Czartoryski, który z inicjatywy króla Stanisława Augusta urządza pierwszą Szkołę Rycerską w Polsce, mającą wychowywać i kształcić młodzież służbie wojskowej poświęcającą się. Książę Adam Czartoryski, sam wzór prawego obywatela i patrioty, tchnął swego obywatelskiego i patriotycznego ducha w całą tę szkołę i układa dla niej podręcznik praktycznej, stosowanej do życia miłości ojczyzny, znany pod nazwą „katechizmu kadeckiego.“

Duch nowy przenikać zaczyna młodzież wychowywaną w tych szkołach, a także i społeczeństwo starsze. Ale odrodzenie to postępuje jeszcze zwolna, gdy tym czasem wypadki polityczne pędzą z niesłychaną szybkością, a niebezpieczeństwa zagrażające Ojczyźnie wołają wielkim głosem o ratunek.

Wysiłki konfederacyi barskiej spełzły na niczem. Przychodzi pierwszy rozbiór Polski. Sejm, który go podpisał, jakby pod wrażeniem zawstyżenia pragnie się zrehabilitować we własnych

i całego narodu oczach i powołuje do życia uchwałą sejmu z 14. października roku 1773. „Komisję nad edukacją młodzi narodowej szlacheckiej dozor mającą“ przeznaczając na ten cel dobra w tym właśnie czasie zniesionego zakonu Jezuitów. Plan ustanowienia komisji przedstawił królowi, a następnie specjalnej powołanej do tego komisji sejmowej podkanclerzy litewski, Joachim Chreptowicz. Plan też jego przez sejm został uznany i przyjęty.

Komisya Edukacyjna powstawała na gruzach zakonu Jezuitów, właśnie w r. 1773 przez papieża Klemensa XIV. zniesionego, oraz na gruzach państwowości, do której zniesienia przystąpiły państwa rozbiorcze w r. 1772. Komisya Edukacyjna dziedziczy więc niejako idee obu tych potężnych upadających instytucji: ideę wychowania młodzieży, przeprowadzoną na szerszą skalę w Europie dopiero przez Jezuitów, oraz ideę rozbudzenia w młodem pokoleniu Polski instynktów państwowo-twórczych, których zanik spowodował upadek państwa polskiego. Komisya Edukacyjna korzysta z resztek autorytetu państwowego, jaki pozostał przy sejmie i królu polskim i odważa się na niebywały w dziejach narodów krok — *upaństwowienia szkoły*. Dotąd bowiem prawo inicjatywy w organizowaniu szkolnictwa było jakby przywilejem samegoż społeczeństwa. Odtąd przywilej ten przechodzi na państwo, a inicjatywa społeczeństwu pozostawiona obejmuje bardzo szczypty zakres. Dokonała się tym faktem jedna z najgłębszych przemian charakteryzujących nasze czasy.

Miejsce kościoła jako czynnika normującego życie jednostek i społeczeństw zajmuje nowożytnie, na podstawie narodowej oparte państwo. Polska pierwsza stawia w tym względzie przykład i wzór. Odtąd cele i zadania szkolnictwa, opiekę i kontrolę nad niem przeprowadzać będzie państwo.

Upaństwowienie szkoły, przeprowadzone przez Komisję Edukacyjną nie posiada jednak nic z tego barbarzyńskiego charakteru niewoli administracyjnej i biurokratyzmu, którym przeniknięta jest nowoczesna szkoła państwowa w Europie. Przeciwnie duch najgłębiej pojętej *swobody* przenika całe ustawodawstwo szkolne komisji Edukacyjnej. Wyraża się on najsilniej w ustanowieniu zupełnie *autonomicznego stanu nauczycielskiego*. Komisya Edukacyjna położyła w ten sposób tamę możliwości zbiurokratyzowania nauczycielstwa, co stanowiło największą hańbę XIX. wieku. Czynniki administracyjne nie miały na szkolnictwo żadnego wpływu. *Wolność i niezależność stanu nauczycielskiego* — to najcenniejsza perła w olbrzymim skarbie tradycyi przekazanych nam przez komisję Edukacyjną.

Niezależny
autono-
miczny stan
nau-
czycielski.

Komisya Edukacyjna postępowała w tym względzie zgodnie z duchem przeszłości i z ustanowieniami naszych królów, którzy tę niezależność stanu nauczycielskiego, będącą jedynie godną formą jego wysokiego powołania, swym dostojnym autorytetem poręczali. „Po większej części w ustawach niniejszych — czytamy we wstępie do Ustaw — wskrzeszone i do czerstwości swojej przywrócone są *starodawne królów Polskich z krwi Piastów i Jagiellonów, a mianowicie Kazimierza Wielkiego, Zygmunta I., Zygmunta Augusta, około szkół krajowych rozrządzenia i nadane od nich nauczycielstwu przywileje.*“

Ten rys Komisji Edukacyjnej musimy uważać za rys specyficznie polski, przynoszący nam chlubę za przeszłość, a służący, za wskazówkę na przyszłość.

Wyraża się w nim najlepiej nasz wieczny, nieprzedawniony charakter polski, rozmiłowany w swobodzie, i nasze, że tak powiem, polskie „*etos*“.

Polska umysłowość umiała nieraz genialnie rozwiązywać zagadnienia niezależności i poddania

woli jednostki celom powszechności, unikając zewnętrzny przymus tam, gdzie cała siła płynąć powinna z wewnętrznego nakazú. To też Ustawy Komisji wzbudzały pod tym względem podziw i zazdrość nawet u obcych. Oto, co pisze o tem prusak, W. Klewitz, prezydujący radca w departamencie Prus południowych: „Zastano *przedziwne* prawa rządu polskiego w urzędzeniu szkół w latach 1783 i 1790, brakowało tylko wykonania. Cechą układu szkolnego było, iż *stan nauczycielski był stanem oddzielnym, miał osobną zwierzchność pod nazwiskiem stanu akademickiego i urządzoną w pewnych stopniach subordynacją.*“

Świadectwo
obcych.

Istotnie problem upaństwowienia szkół Komisya Edukacyjna rozwiązała genialnie. Na zestawieniu z nim cierpią tylko współczesne plany szkół, dla których to, co ustanowiła komisya Edukacyjna, pozostanie na długie czasy niedoścignionym ideałem.

Na system szkolnictwa w wielkim stylu państwowo-narodowym nie zdobył się do chwili komisji Edukacyjnej żaden inny prócz Polaków naród. Drugiego podobnego przedsięwzięcia wiek XVIII. przedtem nie znał.

Po dziełach Kopernika jest to najwspanialszy tryumf myśli polskiej i geniuszu polskiego. Dziś podziwiając go, pytamy się, skąd twórcy Komisji Edukacyjnej zaczerpnęli w wieku zupełnego upadku i zaniku ducha sił do tego genialnego czynu? Bo, że musieli się gdzieś zasilić, to jasne. Szukając źródeł odrodzenia polskiego z końca XVIII. w., odnajdujemy je w potężnym ruchu oświatowym i wolnościowym francuskim i angielskim, jaki w XVII. i XVIII. w., w tych krajach rozwinął się. Wielcy myśliciele XVII. i XVIII. w., bolejący nad upadkiem społeczeństwa ludzkiego, byli twórcami pomysłów o reformie wychowania, które poraz pierwszy skupione i ujęte w jednolity system znajdujemy w Ustawach Komisji Edukacyjnej. To, co się za ledwie marzyło takiemu A. Komeńskiemu, Locke'mu,

Źródła
i wpływy.

Leibnizowi, a wreszcie Rousseau'owi, Quesnay'owi i Basedowowi, to wszystko po raz pierwszy w czyn wcielone zostało przez Komisję Edukacyjną.

W tej adanej próbie ssyntetyzowania teorii i pomysłów o wychowaniu najwybitniejszych reformatorów i ideologów swojej epoki nie pominęła komisja Edukacyjna pracy najstarszych filozofów greckich i rzymskich.

Nie bez wpływu na *Ustawy Komisji Edukacyjnej* były dzieła starożytnych: Arystotelesa, Plutarcha, Kwintyliana a także i dzieła pedagogów-humanistów jak n. p. Erazma z Rotterdamu, Ignacego Loyoli i wielu innych.

Ten fakt wyzyskania dorobku pedagogicznego całych wieków nie tylko nie obniża wartości pracy Komisji Edukacyjnej ale nadaje Ustawom Komisji Edukacyjnej piętno nawskróś nowożytnej, na źródłach historycznych opartej pracy.

Komisja Edukacyjna wykazała w ten sposób, że wszelką owocną pracę pedagogiczną trzeba rozpocząć od zaznajomienia się z całym dotychczasowym dorobkiem ludzkości na tem polu.

Nie przestało przez to dzieło Komisji Edukacyjnej być dziełem oryginalnem. Gdyby ono było tylko zlepkiem różnych prądów i systemów, byłoby niewątpliwie nie wytrzymało próby życia. Ale próbę przeszło ono w ciągu 20 lat istnienia swego i przeszło zwycięsko. Nie można też systemu edukacji ustalonego przez komisję nazwać z tego powodu eklektycznym.

Pokrewieństwo pomysłów Komisji Edukacyjnej z pomysłami wielkich reformatorów pedagogii jest tylko zewnętrznem. *Ustawy Komisji Edukacyjnej* wykazują, że posiadają własny oryginalny kręgosłup, na którym się opierają. Tym kręgosłupem, tym rdzeniem jest *idea służby ojczyźnie*, stanowiąca jeden z głównych celów wychowania narodowego. Pomiędzy dwoma biegunowo odległymi ideałami, uznawanymi przez wiek XVIII., pomiędzy ideałem oderwanym ludzkości a idea-

Idea służby
Ojczyźnie w
„Ustawach.“

19

łem skrajnego indywidualizmu, Komisya Edukacyjna ustawiła (nie znosząc tamtych) swój własny nieznanym wiekowi swemu — trzeci: *ideał ojczyzny*. Do niego nawiązuje i przystosowuje wszystkie inne pomysły, skądkolwiek zaczerpnięte.

A zatem wszystko, cokolwiek z tym najszlachetniej pojętym ideałem ojczyzny zgadza się i co go rozszerza, Komisya Edukacyjna przyjmuje i próbuje zastosować.

Usiłowanie dostosowania i zużytkowania pomysłów z obcych zaczerpniętych doświadczeń stwarzało jednak twórcom Komisji Edukacyjnej ogromne trudności i niebezpieczeństwa i stawiało wysokie wymagania od nich nie tylko pod względem doświadczenia pedagogicznego, ale także pod względem kultury umysłowej. Otóż trzeba to uważać za nowy dowód polskiej genialności, że skład Komisji Edukacyjnej stanowili obok fachowców takich jak ks. Piramowicz, najtężsi myśliciele polscy, jak Hugo Kołłątaj, Ignacy Potocki, Adam ks. Czartoryski, Michał ks. Poniatowski, Ignacy Massalski, Joachim Chreptowicz — wszyscy, ludzie gruntownie z literaturą, a zwłaszcza z filozofią współczesną obeznani.

Twórcy Komisji Edukacyjnej
filozofami

Tylko przy takim składzie ludzi mogło się udać dzieło, które w całej swej organizacji przedstawia jedną myśl i jedno uczucie. Tylko duch filozoficzny, a zatem duch pewnej idei przewodniej, przenikającej życie i dzieło człowieka, natchnęła twórców Komisji Edukacyjnej tą jasnością, logiką i konsekwencją, które stanowią osobliwy czar Ustaw Komisji Edukacyjnej.

A i o tem nie zapominajmy, że pojęcie „filozofa“ w XVIII. wieku było o wiele szerszem niż dzisiaj, że „filozof“ XVIII. wieku był potrochu i psychologiem i socjologiem i prawnikiem i historykiem.

I tylko tacy ludzie, którzy sami posiadli całą ówczesną wiedzę europejską, którzy pracowali na najwyższym poziomie tej wiedzy, mogli ocenić,

czem jest w życiu nowożytnych społeczeństw wiedza i ustanowić *powszechny obowiązek nauczania*, powołując imieniem ojczyzny, jak niegdyś do służby wojskowej dla obrony kraju, tak dziś do służby oświatowej, do propagandy wiedzy w całym państwie — nie tylko stan nauczycielski, ale *wszystkich obywateli kraju*. Tylko tacy ludzie mogli ten obowiązek postawić na czele wszystkich innych. Oni pierwsi dostrzegli, że powstaje w Europie nowy sposób myślenia o wszystkich sprawach i że ten sposób wymaga jak najrozleglejszej i najgruntowniejszej wiedzy.

Powszechność nauczania.

Za to, że pierwsi to zrozumieli i pierwsi chcieli to samo dla wszystkich pokoleń polskich zdobyć — niech im towarzyszy nasza nigdy nieprzeławniona wdzięczność.

II.

Rozpatrując Ustawy komisji Edukacyjnej, jesteśmy wprost zachwyceni samym pomysłem planu organizacyi szkolnej. Punktem wyjścia dla niego była zasada: *Jedność nauki i jedność dozoru szkolnego!*

Plan organizacyi szkolnej.

I gdy w tymże samym czasie zagraniczne państwa mają osobne plany dla szkół wiejskich, osobne dla miejskich, a jeszcze osobne dla szlacheckich, to Komisya Edukacyjna dzieląc szkolnictwo według trzech stopni: na początkowe czyli parafialne, wydziałowe czyli powiatowe lub prowincjonalne i na główne czyli akademie, usuwa szkodliwą jednostronność i zacofanie społeczne i uprzystępnia swe szkoły wszystkim stanom zarówno.

Równocześnie wyklucza Komisya Edukacyjna możliwość wszelkiego wpływu administracyjnych i biurokratycznych czynników na szkolnictwo, oddając administracyę szkół i ich ekonomikę samymże nauczycielom, a kontrolę nad tem wyższemu

typowi nauczycielstwa. A więc profesorowie szkół wydziałowych czyli średnich kontrolują nauczycielstwo szkół parafialnych czyli ludowych, profesorowie znów akademij kontrolują organa szkół średnich, a akademie oddane są pod nadzór i kontrolę samejże Komisji Edukacyjnej, która jest też najwyższą instancją we wszystkich sprawach szkolnych.

Najwięcej uwagi poświęciła Komisja Edukacyjna szkole średniej czyli wydziałowej. Przyczyna tego tkwiła w ówczesnych stosunkach politycznych polskich, których naprawa wymagała całego zastępu inteligentnych i przygotowanych do niej obywateli; to też Ustawy Komisji Edukacyjnej dają jak najdokładniejszy obraz reformy szkoły średniej, przeprowadzonej w XVIII. wieku.

Celem, do jakiego Komisja Edukacyjna zdążyła, było *oświecenie młodzieży przez naukę i wprawienie jej w dobre obyczaje, ku jej własnemu i ojczyzny dobru, aby uczynić ją szczęśliwą i do wykonania powinności zdolną.* Cel
wychowania

Te zadania edukacji narodowej Komisja Edukacyjna ujmowała w formułę skrótu, którą znajdujemy w Ustawach w rozdziale p. t. „Nauczyciele.“ Nauczyciel każdy „rozważy istotę edukacji człowieka i obywatela, jako ona *zależy na tym*, aby ucznia sposobnym ze wszech miar uczynić do tego, *żeby i jemu było dobrze i z nim było dobrze.*“

Jakkolwiek jasnym może się wydawać przytoczone sformułowanie istoty i zadań edukacji narodowej, nie mniej jednak wymaga ono ze względu na ówczesną terminologię wyjaśnienia. Komisja Edukacyjna dążyła do stworzenia nowego typu „człowieka i obywatela“, jakiego w Polsce najwięcej wówczas było potrzeba.

Szło o stworzenie typu człowieka *obowiązku i pracy*. Jestto zatem typ nowożytny, odbiegający zasadniczo od tego wszystkiego, co tworzyła w tym względzie przeszłość, mająca na oku typ „rycerza.

nowego pojęcia narodu i społeczeństwa, było nie do pomyślenia.

Otóż to właśnie przeprowadzała Komisya Edukacyjna na polu wychowania narodowego ujmując zasady etyki we formułę, aby tak wychować każdego, by jemu było dobrze i z nim było dobrze. Było to ogromnym postępowaniem w rozwoju pojęć etycznych, że Komisya Edukacyjna jako dogmat wychowania postawiła zasadę liczenia się na każdym kroku z pożytkiem społeczeństwa i narodu. Zasadą tą Komisya Edukacyjna w zarodku niszczyła wszelką możliwość wybudowania skrajnego indywidualizmu i egotyzmu, tak rozpanoszonego wówczas w całej Polsce i przygotowywała grunt dla reformy stosunków polityczno-społecznych, która znalazła najwspanialszy swój wyraz w konstytucji 3-go Maja.

Z tak szlachetnie pojętej etyki wyprowadzała Komisya Edukacyjna również szlachetny ideał wychowania narodowego.

Jakiż zatem był ideał wychowawczy, stawiony przez Komisję Edukacyjną społeczeństwu polskiemu?

Ideał ten opisany został w Ustawach Komisji Edukacyjnej w ten sposób:

„Cokolwiek człowieka pobożnym ku Bogu, oświeconym i cnotliwym w całym życiu, a zatem sprawiedliwym i czułym względem bliźnich, *dobrym Ojczyzny synem*, szlachetnym w zdaniach, posłusznym prawu, znającym swobody swoje, około własnego dobra opatrzny, czynić może; cokolwiek do wychowania zdrowego, mężkiego, od wymysłów płochych dalekiego służy, to jest, cokolwiek *do uszczęśliwienia osobistego i powszechnego* prowadzi, to wszystko w tym zbiorze *zalecono, radzono i nakazano jest.*“

Tak więc komisya Edukacyjna starała się połączyć różne dotychczasowe ideały, a przede wszystkim ideał *dobrego chrześcijanina*, przekazany przez tradycję szkół jezuickich i tradycję katolicką

Ideały wychowawcze i zadania Komisji Edukacyjnej.

w Polsce, ideał *pełnego człowieka*, poświęcającego się dobru ludzkości, ale i o swoje dobro opatrznego, a zatem ideał XVIII. wieku z ideałem własnym „dobrego *Ojczyzny syna*“ czyli *dobrego obywatela*.

Uderza nas w tem określeniu zadań i ideałów wychowania wielostronność.

Wielostronność ideałów i zadań wychowawczych.

Odpowiada to jednak w zupełności wielostronności zadań i trosk, które związane są z wychowaniem.

Szło bowiem o to, aby objąć całokształt powinności i obowiązków, związanych z wychowaniem młodego pokolenia, aby one wszystkie mogły być uświadamiane i rozwijane na wspólnej zasadzie, zapewniającej jednolitość wychowaniu. Cóżby bowiem wart był taki system wychowawczy, któryby rozwijał tylko pewną część obowiązków n. p. obowiązków dobrego obywatela, a natomiast inną część n. p. obowiązków religijnych przekazywał komu innemu. Wszelkie więc racjonalne wychowanie musi obejmować całokształt powinności, gdyż tylko wówczas uniknąć może rozbieżności i rozdzwieńków w osiągnięciu zakreślonego sobie z góry celu. Cóż jednak stanowiło ośrodek zapewniający jednolitość tak wielostronnym zadaniom i ideałom Komisji Edukacyjnej? Można to wyczytać z uważnego studyowania Ustaw. Nicią spajającą te różne zadania i ideały wychowawcze, ich jednością głębszą jest pewien stopień doskonałości moralnej, która na różnych polach obowiązków wychowanek i uczeń szkoły Komisji Edukacyjnej zdobyć winien. „Wprawić młódz sobie poruczoną w dobre obyczaje“ — oto jest wspólny cel, któremu są wszystkie inne podporządkowane. Nie każdy, kto chce się wprawić w dobre obyczaje, musi obrać sobie drogę do tego przez szkołę, ale dla każdego, kto pragnie oświecenia-przez naukę szkolną „dobre obyczaje“, a więc zdobycie pewnego poziomu etycznego jest

Jedność celów nau czania i wychowania.

celem, w którym ogniskują się wszystkie zadania nauki i wychowania.

Komisya Edukacyjna tak pojmując jedność celów nauczania i wychowania musiała na czele przedmiotów nauki postawić naukę religii, oraz tak zwaną naukę „moralną“. Dlatego to naczelnym miejscem i osobnym w planie nauk Komisji Edukacyjnej zajmuje ustęp p. t. „Nabożeństwa“. Jest to zgodne z tradycjami narodu polskiego, o którym Sienkiewicz powiedział te wielkie słowa, że „Polska od przyjęcia chrześcijaństwa zaczęła istnieć i do katolicyzmu przywiązana jest całą duszą.“

W nauczaniu tego ważnego przedmiotu t. j. religii Komisya Edukacyjna stała jednak pod wpływem prądów XVIII. wieku na gruncie zacierania różnic między poszczególnymi wyznaniem chrześcijańskimi. Była to zarazem nauka przekazana przez przeszłość. Komisya Edukacyjna usiłowała uniknąć w ten sposób błędów dawnego wychowania, polegającego na podszczuwaniu wychowanków jednego wyznania przeciw drugim oraz smutnych stąd wynikłych następstw. Pozostanie na zawsze zasługą Komisji Edukacyjnej, że zwróciła nadto uwagę na metodę nauczania religii, zalecając, aby nauczyciele jej starali się o potrzebną w tym przedmiocie „jasność“, a unikali wszystkiego, co by tę jasność mącić mogło. Tkwiła w tem poleceniu Komisji Edukacyjnej zarówno wskazówka, aby język, którym się nauczyciele religii posługiwać mają, był jak najprzystępniejszy dla duszy i umysłu młodzieży, jakoteż aby w miejsce pamięciowego i mechanicznego sposobu nauczania wprowadzić nowy, na rozwijaniu władz umysłowych oparty. Komisya Edukacyjna nie zapomniała przytem o zadaniu unarodowienia religii, przez zalecenie czci dla polskich patronów i świętych. Ze wszystkich jej wskazań było widocznem, że zależało jej nie tyle na rozwinięciu teoretycznej wiedzy religijnej, co raczej szło jej o religię praktyczną, mogącą znaleźć zastosowanie w życiu.

Wychowanie religijne.
Metoda w nauczaniu religii.

Drugim przedmiotem, który Komisya Edukacyjna dla utrzymania wspomnianej już jedności celów nauczania i wychowania wprowadziła, jest nieznanymi szkołom nowożytnym przedmiot t. zw. „nauki moralnej“. Jestto ten sam przedmiot, który wybitny i chrześcijański pedagog współczesny, Foerster, pragnie dopiero teraz wprowadzić w plan nauki szkoły średniej pod nazwą nauki „o życiu.“

Nauka
o życiu.

Owa „nauka moralna“ nie miała być tylko jałową instrukcją o powinnościach i obowiązkach, ale miała za cel obudzenie energii moralnej, uzdalniającej młodzież do wykonywania naznaczonych jej obowiązków. Dlatego też z genialną wprost intuicyą łączyła Komisya Edukacyjna naukę historii z nauką moralną, gdyż właśnie wielkie przykłady z historii są najwspanialszymi świadkami praw, rządzących życiem moralnym jednostek i narodów.

Komisya Edukacyjna opierając cały system nauczania o te dwa filary: naukę praktycznej religii oraz naukę moralną, wnioskującą we wszystkie inne przedmioty, utrzymywała w przedziwny sposób trudną do osiągnięcia jedność celów nauczania i wychowania.

Co się tyczy innych przedmiotów, to uderza w planie nauk Komisji Edukacyjnej kierunek realny przez wysunięcie na plan pierwszy nauki matematyki, nauk przyrodniczych, poraz pierwszy w szkołach polskich wykładanych, oraz wiadomości praktycznych, potrzebnych w codziennem życiu. Natomiast filologia, a więc nauka łaciny i języków obcych, straciła w planie nauk Komisji Edukacyjnej swoje uprzywilejowane stanowisko. Nie podobała się ta właśnie zmiana społeczeństwu szlacheckiemu i tu może leży przyczyna najgłębsza niezadowolenia ze szkół Komisji Edukacyjnej.

Typ realnej
szkoły
średniej.

Komisya Edukacyjna była zmuszona z tem przedzeniem poważnie się liczyć i poczynić

w późniejszym planie nauk pewne ustępstwa na rzecz panującego gustu.

Ważnym postanowieniem Komisji Edukacyjnej jest wprowadzenie języka polskiego jako języka wykładowego. Ustanowienie to zmieniało do gruntu typ szkoły na latyniźmie ufundowanej i było początkiem wielkiego przeobrażenia systemu nauczania, które my nazywamy *unarodowieniem* systemu nauczania. Również wprowadzenie nauki o prawach obywatelskich było ważnym czynnikiem wychowania obywatelskiego, którego brak zupełny dzisiejszej młodzieży. Pod względem metod Komisja Edukacyjna korzystała z doświadczeń przeszłości t. j. wskazówek wielkich twórców systemów pedagogicznych i zalecała metodę poglądu.

Język wykładowy polski

We wszystkich kierunkach i przedmiotach nauczania Ustawy kładą ustawicznie nacisk na związek nauki z potrzebami realnego życia i wymagają od nauczycieli, aby mieli na oku pożytek, jaki nauka przynosi w życiu realnym. Podkreślanie utylitaryzmu nauki stanowi cechę charakterystyczną Ustaw Komisji Edukacyjnej i pozostaje w związku z etyczno-filozoficznym systemem, opartym na utylitaryzmie, który stanowił podstawę myślenia o życiu twórców Komisji Edukacyjnej.

Utylitaryzm cechą typową systemu nauczania.

Na tem jednostronnem i stałem podkreślaniu utylitaryzmu w nauce cierpiała poniekąd także i nauka sama. Wiadomo bowiem, że nawet takie działy nauki, jak nauka o handlu, rozwijają się tylko dzięki ścisłym teoryom o handlu, a te zaś rodzą się z bezinteresownej miłości prawdy i dobra.

W atmosferze utylitaryzmu, technącej ze szkół Komisji Edukacyjnej, nie mogło być miejsca dla kultury estetycznej, stanowiącej tak wybitny rys wychowania nowożytnego, ani dla zamiłowania do wiedzy czysto teoretycznej. Wychodzili z nich natomiast praktyczni, o pożytku społeczeństwa myślący obywatele, który to rys odbija się w ży-

cia całego pokolenia, w tych szkołach wychowanego.

Jak system nauczania, tak i system wychowania, obejmujący całe pozaszkolne życie młodzieży, zmierzał ku temu, aby ojczyźnie dostarczyć całego zastępu nie tylko oświeconych ale i uczciwych w życiu prywatnem i społecznem ludzi.

System ten oparty był na internatach. Młodzież mieszkała grupami w pensjonatach i była oddana pod najściślejszy *jednolity dozór* zarządu szkolnego. Komisya Edukacyjna rozwiązała zagadnienie stosunku domu do szkoły zakładając internaty, wychodziła bowiem z założenia, że przykład starszego społeczeństwa może być dla młodego pokolenia, które się miało wychować w nowym duchu, tylko szkodliwym. Odpowiedzialnymi za wychowanie byli t. zw. dyrektorowie, rekrutujący się przeważnie z byłych uczniów szkół Komisji Edukacyjnej. Dyrektorowie byli zarazem instruktorami, obowiązany do powtarzania zadanej lekcji z poruczonymi ich dozorowi uczniami. W ten sposób uwalniali oni nauczycieli od ciężaru ciągłego powtarzania materiału naukowego w szkole. Ponadto mieli poznać gruntnie usposobienie, skłonności i uzdolnienia swych wychowanków i składać sprawę ze swych spostrzeżeń wobec rektorów zakładów naukowych lub ich zastępców.

System wychowania polegał na praktycznem wprawianiu młodzieży w te cnoty, na których wyrobieniu najwięcej Komisji Edukacyjnej zależało: to jest uczciwości, rzetelności, poczucia sprawiedliwości, ludzkości i honoru. Była to niejako metoda biologiczna wzmocnienia woli i panowania nad sobą. Jedno zaś i drugie dokonywało się nie przez budzenie uczuć, ani przez samo poznanie, ale przez wzmacnianie naturalnych sił duchowych *spełnianiem* dobrych uczynków, co Komisya Edukacyjna nazywała „wprawianiem w dobre obyczaje.“ Stanowisko, jakie wobec wychowania moral-

Jedność do-
zoru zasada
wychowania.

Zadania
dyrektorów.

Metoda
biologiczna
wychowania
moralnego.

nego zajęła Komisya Edukacyjna jest zgodne ze stanowiskiem psychologii współczesnej.

Ścisłe z tym systemem łączył się system kar i nagród, mających służyć do utrzymania karności i rygoru. Ustęp o karach i nagrodach stanowi jeden z najciekawszych przyczynków do historii rozwoju kultury u nas.

Wychowankowie za postępy w nauce i obyczajach otrzymują nagrodę w formie odznaczeń, wyróżniających ich z pośród ogółu kolegów.

Nagrody te miały być silniejszym bodźcem, niż samo zaufanie nauczycieli i wychowawców. W ten sposób i na tym terenie wychowania Komisya Edukacyjna rozwijała zmysł pożytku czy przyjemności, zdobytej odpowiednim wysiłkiem woli. I to stanowisko Komisji Edukacyjnej było zgodne z przyjętym przez nią systemem etyczno-filozoficznym, według którego celem życia jest zdobycie pewnej sumy szczęścia, wyrażającej się czyto jako przyjemność, czy też jako bezpośrednia korzyść. W zakresie środków karania widzimy w Ustawach Komisji Edukacyjnej wzmiankę o karze cielesnej. W zasadzie więc Komisya Edukacyjna nie znosiła kary cielesnej, ale jej zastosowanie ograniczała do wyjątkowych niemal wypadków.

Komisya Edukacyjna mimo swego niewątpliwego liberalizmu była zmuszona liczyć się z kijem, jako powszechnie przez społeczeństwo szlacheckie poważanym środkiem pedagogicznym.

Nawskróś racjonalistyczny duch Komisji Edukacyjnej przebija szczególnie z tego żądania, aby zawsze obwinionego przed jego ukaraniem przekonać o popełnionej winie. Komisya Edukacyjna nie czyniła widocznie różnicy między człowiekiem dojrzałym a dzieckiem, jeżeli sądziła, że już dziecko przystępne jest dla dowodów rozumowych na to, co dobre, a co złe. Był to błąd psychologiczny i złudzenie całego niemal XVIII. wieku, owo pojmowanie dziecka jako człowieka pełnego, tylko — w miniaturze.

Karność
i środki jej
utrzymania

Kara
cielesna.

Błędy
psychologiczne racjonalistycznego po-
glądu na
dziecko.

Najwspanialszą częścią Ustaw Komisji Edukacyjnej jest ta, która mówi o wychowaniu fizycznym młodzieży. Ustęp ten winien znajdować się na czele wychowania. Odznacza się on niezwykle trafnym ujęciem ścisłego związku między życiem moralnym a fizycznym młodzieży a równocześnie szerokością poglądu o samem wychowaniu fizycznym.

Wychowanie
fizyczne.

Wychowanie fizyczne to nie tylko gry i zabawy sportowe, nie tylko wycieczki i przechadzki, ale także i sposób ubierania się i jedzenia, wypoczynku i pracy — słowem to wszystko, co przejawia się w jakikolwiek sposób w życiu na zewnątrz. Uwagi Komisji Edukacyjnej mogą na tem polu i dziś jeszcze niejedną wyświadczyć przysługę i być pomocą niejednemu wychowawcy.

Szkołom elementarnym poświęca Komisya Edukacyjna nieduży stosunkowo ustęp, co się jednak tłumaczy nie tylko tem, że wprowadzenie powszechnego nauczania było nowością niezwykłą na wiek XVIII. ale także i tem, że całą uwagę poświęciła Komisya Edukacyjna szkole średniej, apelując tylko do sumienia obywateli, aby oni na własną rękę wobec braku sił nauczycielskich i środków materialnych podjęli się tej ważnej pracy oświatowej, wychowania ludu. Późniejszy rozwój szkolnictwa w Europie, idącego za wzorem Komisji Edukacyjnej, pchnął także sprawę szkół elementarnych naprzód. Dziś odmiennie od wieku XVIII. główną uwagę poświęca się nie szkole średniej, ale ludowej, gdyż tu leży zarodek późniejszych zboczeń i wykolejeń dziecka. Ale na swój czas, który zaledwie marzył o jednolitem nauczaniu powszechnem, pierwszy krok poważny na tem polu uczyniła Komisya Edukacyjna.

Nauczanie
powszechne.

System wychowania i nauczania opracowany i konsekwentnie z jednego wyprowadzony założenia przez Komisję Edukacyjną jest nie tylko pierwszym w Europie na szeroką skalę pomyślanym i skończonym systemem wychowania pań-

stwowego ale też pierwszym, który wytrzymał próbę życia i realizacji. A chociaż dziś w niejednym zagadnieniu pedagogicznym odbiegliśmy od stanowiska, na jakim stała Komisya Edukacyjna, to przecież mimo tych zmian podziwiać musimy genialną intuicję twórców Komisji Edukacyjnej, a przytem jasność i logikę w układzie całości.

Dzieło Komisji Edukacyjnej jest również pierwszą próbą unarodowienia i uobywatelenia szkolnictwa. Bije z każdej karty Ustaw Komisji Edukacyjnej duch szczerze polski, duch głęboko zrozumianej swobody i wolności, nigdzie nie przechodzący w koszarowy przymus i żołnierską tresurę, nigdzie nie zasklepiający się w szablonie, nigdzie nie przemieniający ani wychowawców ani wychowanków w bezduszne maszyny.

Cecha pot-
skości
w. Ustawy
Komisji
Edukacyjnej.

I bodaj czy ten właśnie ostatni rys nie jest najważniejszy, bo przezeń właśnie wyróżnia się korzystnie pedagogika polska od zagranicznej, a zwłaszcza niemieckiej i dalszy jej rozwój zależy od wprowadzenia tego rysu w system wychowania współczesnego.

Siłą systemu polskiej edukacji narodowej była swoboda i wolność, uwzględniająca każdą indywidualność, toż i w przyszłości tylko na *niezależności stanu nauczycielskiego* i na *swobodzie w metodach wychowania i nauczania*, uwzględniającej *indywidualność młodzieży*, nasze przysze narodowe wychowanie oprzeć możemy.

PRZEDMOWA. *)

W potrzebie opatrzenia na dal młodzi Polskiej w zgodnych nauczycielów, za najprzyzwoitszy środek osądziliśmy założenie w Koronie i Wielkim Xięstwie Litewskim Stanu, z powołania i obrania na ten iedyny koniec poświęconego, aby nieustannie dostarczał w Narodzie ludzi, przez oświecenie, przez cnotę, przez gorliwość zdatnych do dawania publicznej edukacyi. Nauczyciele, którzy się w rzeczonym stanie tworzyć i kształcić mają, w tym widoku uważani być powinni, iako iedneyże Rzeczypospolitey Obywatele, przeięci świętością zamierzenia swego i urzędu tak wielkiej wagi: tym iedynie zabawieni, aby iak najdokładniey co do wiary Świętey, czystych obyczajów, miłości Oyczyzny, znajomości praw narodowych, i nayużyteczniejszych w społeczności ludzkiej nauk wychowywali i doskonalili synów Obywatelskich. Na ten koniec Ustawy ninieysze przepisane do wiadomości powszechney podaiemy i ogłaszamy. Znaydzie w nich powszechność narodowa określone obowiązki, podane sposoby, okazane pobudki, przyrzeczone korzyści i zaszczyty dla osób, które na tę przewaźną dla kraiu swego posługę poświęcić się zechcą. Widzieć będzie w całej osnowie i w szczególnych rozrządzeń związku, iako ostrożna na wszystkie okoliczności baczość, i daleka od innych powodów chęć pospolitego dobra, całym postępowaniem naszym kierowały.

*) W dziale przedruków zachowujemy pierwotną pisownię.

Przychodzi to dzieło przed sąd powszechności, byle ten, godnymi światły i przyzwoitej krytyki pobudkami miarkowany, zupełnego rzeczy objęcia, oraz pilnego i bezstronnego roztrząśnienia nie uprzedał. W zamiarze bowiem tych ustaw naszych, połączone są z najcelniejszym pożytkiem zaradzenia potrzebom edukacyi, względy na inne korzyści krajowe. Wzywając młodzież narodową do przysposobienia się i poświęcenia na publiczną edukacyą, opatruiąc do tego środków i pomocy, zagradzamy wyięciu z kraju tych dochodów, których znaczna część za granice na sprowadzenie obcych nauczycielów wychodzić zwykła. Jeżeli niepomysłne czasów niniejszych okoliczności pospolite z strony Obywatelów zażalenia sprawiają, iż mało jest sposobów umieszczenia przyzwoicie Szlacheckiej młodzi, tedy otwierając stan godny nayszczniejszego urodzenia, stan, w którym posługa jest publiczna, praca nayszyteczniejsza, opatrzenie na cały bieg życia uczciwe i dostatnie, podaiemy kondycyą dla współziomków naszych, równie chwalebna, iak pożyteczna. Chcąc całą młodź szlachecką, bez obrażliwey częstokroć w edukacyi po osobnych konwiktach różnicy, w jednostaynym trybie zatrzymać i określić, zabiegamy przeciwnym równości Obywatelskiej skutkom. Utrzymywanie dzieci w szkołach z funduszu pospolitego, których urodzeniu nieodpowiada majątek (pod imieniem konwiktów ubogiej Szlachty) częścią iuż założone, częścią w nayszczerszej chęci zamierzone, podług opisu tej Ustawy, zapewni rodzicom nadzieię odbierania gruntownych pociech z potomstwa swego. Takie względy, takie uwagi mieliśmy przed oczyma, stanowiąc rozrządzenia nasze.

Wam szczególnie, których nayschwalebniejsza chęć do poświęcenia lat i sił na publiczną edukacyi posługę wiedzy, wam z nayszczerszą otwartością przed oczy stawiamy te Ustawy, które obowiązki wasze wymierzaia, i losu waszego stałość zapewniaia. Z nich zabierać macie ducha powołania waszego i następnikom go waszym przesyłać, w nich rzucone są nasiona zdań gruntowney sprawiedliwości i nayszlachetniejszego czucia. W określonym zgromadzeń waszych rządzie, w przepisanych wam prawach, w założonych korzyściach i zaszczytach postrzeżecie, iaki wzgląd miało, aby powinności stanu, z należytą człowieka i Obywatela wolnością zgadzały się i łączyły, aby dostojność publiczney usługi nieoddzielnie szła z osobistym każdego pożytkiem. Po większey części w ustawach niniejszych wskrzeszone i do czer-

stwości swojej przywrócone są starodawne Królów Polskich ze krwi Piastów i Jagiellonów, a mianowicie Kazimierza Wielkiego, Zygmunta I, Zygmunta Augusta, około szkół krajowych rozrządzenia, i nadane od nich nauczycielom przywileje. Nie można wątpić, że wpatrzywszy się w ustawę całą, nabierzecie wysokich myśli, i szlachetnych chęci łączenia się gorliwością z temi, którzy ią wam, po dokładnym publicznych i waszych w szczególności pożytków rozważeniu, podają.

Są w tym zbiorze przepisów ustawy fundamentalne i nieodmienne. Przysposobienie do nauczycielstwa kandydatów, rząd wewnętrzny, obrady, wybieranie na urzędy w stanie całym i w zgromadzeniach, związek tychże z Szkołami Głównymi, ubieganie się do głównych katedr drogą wyższej zasługi, zabezpieczenie wolności, podług opisu, oddalenia się od tego stanu, oraz rozrządzenia własnością swoją, zapewnienia płacy i nadgród wyznaczonych; to wszystko do *wydziału* ustaw fundamentalnych należy. Co się zaś przepisanego sposobu nauk lub innych szczególnych okoliczności tycze, iako to z samego tylko upodobania nigdy odmieniać się nie powinno, tak doskonalone, i za podaniem od was samych radami i uwagami, poprawiane być może. Do czego przełożenie Szkoły Głównej, lub kilku przynajmniej *Wydziałowych* Zgromadzeń iednomyślne zdanie, potrzebne będzie.

Przejrzawszy pilnie wszystkie uchwały i przepisy, mówić będziecie współobywatelom waszym, cokolwiek człowieka pobożnym ku Bogu, oświeconym i cnotliwym w całym życiu, a zatym sprawiedliwym i czułym względem bliźnich, dobrym Ojczyzny synem, szlachetnym w zdaniach, posłusznym prawu, znaiącym swobody swoje, około własnego dobra opatrzny, czynić może; cokolwiek do wychowania zdrowego, męzkiego, od wymysłów płochych dalekiego służy, to iest, cokolwiek do uszczęśliwienia osobistego i powszechnego prowadzi, to wszystko w tym zbiorze zalecono, radzono, i nakazano jest.

Skutek ten pracy i pieczołowitości naszej, z którą włożone na nas od Stanów Rzeczypospolitey obowiązki wykonywać usiłowujemy, podając powszechności Narodowej, mamy sobie za najwyższą powinność oddać z najwyższą czułością winny hołd wdzięczności Najjaśniejszemu STANISŁAWOWI AUGUSTOWI, którego opieką i powagą najwyższą nad edukacją zwierzchność

na wzór innym Narodom, i wzięty już w niektórych przykład, ustanowiona, oycowskim JEGO zamysłem dogadzaiąc, zamierzonych na przyszłość pociech i popraw nadzieie wzbudza i spełnia. A jako sami tych wiernych chęci daninę przed Tron Królewski zanosimy, tak do ich uczestnictwa współobywatelów pod hasłem miłości dobra publicznego wzywamy.

USTAWY KOMISSYI EDUKACYI NARODOWEY

DLA
STANU AKADEMICKIEGO I NA SZKOŁY

W KRAIACH RZECZYPOSPOLITEY

PRZEPISANE.

Zamyślając Komissya Edukacyi Narodowej opatrzeć raz na zawsze szkołom Rzeczypospolitey osoby do instrukcyi publiczney sposobne z pewnym iednych po drugich następowaniem, zakłada Stan Nauczycielski, który *Stanem Akademickim* nazywać się będzie. Przepisuje mu obowiązki i środki do tego celu najskuteczniejsze, powinności przepisane z nienaruszeniem wolności człowieka i obywatela iako nayprzyzwoiciej miarkując. W tym społeczeństwie utrzymywany i nieprzerwanie przesyłany być ma skład ducha i prawideł edukacyi. Stanowi temu i przez powołanie a posługi iego, i przez wybór a doświadczenie osób, i przez potrzeby, które z nich Oyczyzna odbierać ma, wszelką cześć, wysokie poważanie, i okazanie wdzięczności Komissya zaręcza.

ROZDZIAŁ I.

Stan akademicki.

1mo. Stan akademicki składać się będzie z Szkół Głównych, zawierających wszelakie nauki, Rządców i Nauczycielów w nichże; ze Zgromadzeń Akademickich *Wydziałowych i Podwydziałowych*, a zaty m ze wszystkich w tym społeczeństwie rządzących, uczących, posługi duchowne dla uczniów odprawiających, i z tych, którzy w takowych posługach zasłużonemi będą. Ci zaś, co tylko w Szkołach Głównych stopnie Doktorskie otrzymają, ustawom na Stan Akademicki przepisany m nie podlegają.

2do. Rządu stanu Akademickiego ogólne określenie (którego części w swoich miejscach wyszczególnione będą) takowe jest: Ustawy i rozrządzenia, tyżące się powołania i powinności nauczycielskiej, Komissya Edukacyi Narodowej, iako naypierwsza w tey części rządukraiowego zwierzchność, wydawać ma władzą.

Tey zwierzchności wszyscy do posługi edukacyjney od niej użyci podług opisu praw, podległość winni.

3to. Dozor ustaw i władzy wykonywający, oraz dostarczania i odmian przełożonych, nauczycielów i innych osób w nagley-szych przypadkach poruczony będzie Rektorowi i Radzie Szkoły Główney. Takowe Szkoły dwie ustanowione są: pierwsza Koronna w Krakowie, druga Litewska w Wilnie.

4to. Do Szkoły Główney Krakowskiej wszystkie nauczyciele i osoby w szkołach Koronnych, do Szkoły Główney Wileńskiej wszystkie w szkołach Litewskich należeć będą. Związek ten między Szkołami Głównymi z jedney, a zgromadzeniami szkolnymi z drugiey strony zależeć będzie na tym: *naprzód*, iż Kandydaci do nauczycielstwa przy Szkole Główney zostawać będą; *powtórę*, iż wszyscy po zgromadzeniach Akademickich nauczyciele spółubiegania się do katedr Szkół Głównych mieć będą prawo; *potrzebie*, iż Wizytatorowie do zgromadzeń Akademickich od Szkoły Główney wysyłani będą; *pozwarte*, iż wszystkie raporta szkolne do Szkoły Główney odsyłane być powinny; *nakoniec*, iż Rektor Szkoły Główney władzą sądenia osób stanu Akademickiego, podług opisu w Rozdz. II. *Szkoły Główne*, mieć będzie.

5to. Dzielić się cała społeczność Stanu Akademickiego będzie na różne wydziały pewnym okręgiem kraiu określone. Wydział każdy zawierać ma: *naprzód*, zgromadzenie *Wydziałowe* mające Rektora, Prefekta, sześciu Nauczycielów, Kaznodzieję, Kandydatów do Stanu Akademickiego wybranych, i Zasłużonych; *powtórę*, zgromadzenia *Podwydziałowe*, które się składają z Prorektora, Nauczycielów, Kaznodziei i Zasłużonych, a które jedno społeczeństwo *Wydziałowe* pod pierwszeństwem Rektora czynią. Osobna takowych wydziałów tablica oznaczy szkoły do każdego *Wydziału* należące. Związek między nimi wzajemny i granice podległości opisać się w Rozdziale VI. *Zgromadzenie Akademickie*, i w Roz. VIII. *Rektor Wydziałowy. Prorektor*.

Każde zgromadzenie Akademickie *Wydziałowe* będzie zgromadzeniem osobnym, i drugiemu w niczym niepodległym; wszystkie iednak podległe będą swoiey Szkole Główney w rzeczach, które się tu wyżej w Artykule 3cim i 4tym wyraziły.

6to. Takowy związek, takowa w przyłączeniu osnowa między Szkołą Główną a szkołami *Wydziałowymi*, podług opisu w tym i następującym Rozdziale, składa i gruntuie Hierarchią Stanu Akademickiego.

7mo. Chcący wnieść w stan Akademicki ma być przypuszczony za kandydata w zgromadzeniu Akademickim *Wydziałowym*: z tamąd podług opisu w Rozdziale V. *Kandydaci do Stanu Akad.* odesłanym będzie do Szkoły Głównej, gdzie, skończywszy przepisany bieg nauk, i wzięwszy edukacją nauczycielską, przyjętym zostanie do rzeczonego stanu, z obowiązkiem oduczenia lat sześciu z powinności, utrzymywany nakładem popo-
litym. Wszystkie obowiązki, które na siebie zaciągają obierający stan Akademicki, kładną się pod Rozdziałem V. *Kandydaci.*

8vo. Każdy Akademik podległy będzie bliższym i wyższym zwierzchnościom w obrębach władzy każdej na swym miejscu określić się mających. Dla tego wszystkim przyjmującym stan Akademicki zbiór ustaw ukazany, a od nich przeczytany być powinien, niżeli przystąpią do opisu, którym się wchodzący w stan Akademicki obowiązując mają. Opis ten położony jest w Rozdziale V. *Kandydaci.*

9no. Każdy Akademik posiadać będzie mógł ruchomy i nie ruchomy majątek, i onym podług woli swojej, stosownie do praw krajowych i przywilejów Szkołom Głównym służących, rozrządzać. Któryby jednak, w przedsięwziętym stanie Akademickim do śmierci przetrwawszy umarł bez testamentu, pozostałe po nim książki kopersztychy, narzędzia Matematyczne, Fizyczne i tym podobne służące do nauk sprzęty, Zgromadzeniu Akademickiemu zostaną, a Szkoła Główna rozrządzi, gdzie takowych rzeczy udzielenie potrzebniejsze iey zdawać się będzie: inny Jego majątek cały, komu podług prawa należy, dostać się powinien. Po śmierci tych, którzyby odebrawszy kosztem funduszowym edukacją nauczycielską, sześciu lat z powinności nie odczyli, Sukcessorowie przy odebraniu majątku koszt wyłożony na edukacją powrócić powinni będą. Gdy który z Akademików czyniąc dyspozycją majątku swego, legować co z niego będzie na fundusz edukacji, legacya taka w całości utrzymana być ma; i Szkoła Główna w miarę wyświadczonych dobroczynności wdzięczną i chwalebłą pamiątkę dla czyniących legacye przyzwoitym sposobem zachowa. Approbacya testamentów po zmarłych Akademikach i sprawienie się z urzędu exekutorskiego, podług dawnych przywilejów, konstytucjami potwierdzonych, przed Rektorami Szkół Głównych skuteczną być ma.

10mo. Każdemu Akademikowi po oduczeniu sześciu lat z powinności (która to powinność z mocy umowy i osobistego obowiązku przyjmującego stan Akademicki kandydata wypływa), wolno

będzie odstąpić rzeczonoego stanu, oyle za wczesnym na rok cały szkolny Rektora *Wydziałowego* i Szkoły Głównej uwiadomieniem.

11mo. Po wypełnionych sześciu latach oduczenia z powinności w tym *Wydziale*, z którego był kandydatem, albo w innym, do którego był władzą Komissyi przeniesiony, wolno będzie każdemu zostać w rzeczonym stanie, lub go odstąpić: równie iako i w dalszym lat nauczycielskich ciągu, na woli będzie każdego to uczynić, zapowiedziawszy zawsze rokiem pierwey na początku roku szkolnego Rektorowi i całemu zgromadzeniu, iż dłużej w nim trwania nie ma woli.

12mo. We wszystkich posiedzeniach, obradach, odprawach publicznych, żadnego innego między osobami stanu Akademickiego nie będzie pierwszeństwa, prócz dawności w tymże stanie, wyiawszy tych, którym z urzędu zwierzchności, albo z prawa przyzdywania pierwsze mieysce się należy.

13tio. Gdzie będą szkoły publiczne Zakonnikom pozwolone, te, co do przepisów edukacyi i instrukcyi, co do rządu szkolnego, co do wizyt od Szkoły Głównej wysyłanych, ustawom i rozrządzeniom Komissyi, dozorowi Szkoły Głównej, bliższemu wglądaniu i wizytowaniu Rektorów *Wydziałowych* podległemi być powinny. W szkołach Zakonnikom pozwolonych na Prefektury y Professorstwa ci tylko dawani być mają, którzy przez lat trzy przynajmniey w Szkole Głównej brali nauki, i mają świadectwa odbytych w niey doświadczeń i examinów, iakie uczącym się w Szkole Głównej Kandydatom są przepisane. Gdyby zaś Komissya i Szkoła Główna z osób zakonnych upatrzyła które, mające zdatność do nauczycielstwa, za zniesieniem się o to z zwierzchnością przyzwoitą, może ich wezwać do stanu i zgromadzeń Akademickich, a przyięci dawszy submisyą przepisaną, i odbywszy przez lat sześć w Szkołach Akademickich nauczycielską pracę, będą przypuszczeni do praw i przywileiów stanu Akademickiego, to iest do urzędów szkolnych, do pensyi dorobkowej, i do pensyi zasłużonych po wyuczeniu lat ustawami przepisanych.

ROZDZIAŁ II.

Szkoły Główne.

Szkoły Główne, iedna Koronna w Krakowie, druga Litewska w Wilnie, iako są przywileiami Królów nadane, i prawami Rzeczypospolitey potwierdzone, a we wszystkich prerogatywach między

sobą porównane, tak przy tychże przywilejach, prawach i prerogatywach (ile które z nich iurydykcyi i władzy Komissyi Edukacyi późniejszymi konstytucyami ustanowionej nie są przeciwnie) zostawać mają.

1mo. Komissya Edukacyi Szkoły Główne w trojakim sposobie chce mieć użytecznymi: w *pierwszym* uważając je, jako Towarzystwo ludzi różnemi naukami zaleconych, a czyniących iedno zgromadzenie; z których każdy, oprócz obowiązków do katedry swoiey przywiązanych względem dawania lekcyi publicznych, znajdzie w szlachetności swoiego serca i gorliwości dla kraiu silną pobudkę do rozszerzenia w nim światła i potrzebnych wiadomości, iużto przez wydawanie pism w różnych materyach Fizycznych lub Morainych, iużto przez odkrywanie prawd użytecznych, i wyszukiwanie rozmaitych krajowych produkcyi, oraz wydoskonalenie sposobów przydatnego onych użycia. Te i tym podobne prace nie mają żadnych dla siebie przepisanych ustaw; Komissya Edukacyi zostawie je gorliwości osobistej każdego, a w miarę zasług w tym rodzaju, i publiczney z nich użyteczności, pomoc, zaletę i nagrodę zaręcza. W *drugim* sposobie względem obowiązku dawania w Szkołach Głównych wyższych nauk i umiejętności wszystkim stanom przyzwoitych, Komissya Edukacyi, zajątruiąc się naniejednostayne mieyscove między Szkołami Głównemi okoliczności, podług nich niejednostayny, ale, iaki gdzie iest przyzwoitszy i potrzebniejszy, osobny poda układ nauk. Podział umiejętności i nauk w Szkołach Głównych traktować się zwykłych, podług bliższego między sobą związku na dwa *Collegia* rozkłada. W *trzecim* sposobie naycelniejszey dla kraiu użyteczności uważa Komissya Szkoły Główne, iako mające powierzony sobie rząd całego Stanu Akademickiego, dozór instrukcyi publiczney i dostarczenie Professorów do szkół krajowych; i w tym względzie wkłada na nie obowiązek nayściślejszy przestrzegania bliższego exekucyi tego wszystkiego, co w zbiorze niniejszych ustaw iest przepisano pod Rozdziałami: *Stan Akademicki, Konkurs do Katedr Szkół Głównych, Wizyta Zgromadzeń Akademickich i Szkół Narodowych, Obrady Zgromadzeń Akademickich, Zgromadzenia Akademickie, Sąd, Kary i Nadgrody.*

Podług tego więc zamiaru, porządku i podziału skład i rząd wewnętrzny Szkół Głównych, zwierzchność i władza im służące z mocy terażniejszych ustaw nad osobami do Stanu Academic-

kiego i szkół publicznych należącemi, nie mniej podległość ich iurydykcyi Komissyi Edukacyi niżej opisują się.

2do. Zgromadzenie całe Szkoły Głównej składać się będzie: *naprzód* z osób iey urzędowych, iakie są: Rektor, dway Prezesowie *Collegiorum* i Sekretarz; *powtórę* z Professorów zasłużonych; *potrzebie* z Professorów aktualnie uczących i w równym z nimi stopniu około nauk pracujących, iacy są: Astronom Obserwator i Bibliotekarz; *poczwarte* z Towarzyszów, to iest Doktorów wyborem Szkoły Głównej do Towarzystwa któreykolwiek nauki przyjętych, *popięte* z Viceprofessorów, to iest tych, którzy miejsce Professorów w potrzebie zastępują, i tych, którzy intem zabawami w pomocy naukom zaięci w stopniu z Viceprofessorami są porównani.

3tio. Szkoła Główna ma mieć swoją Radę, której Komissya daie władzę przywoitą, iaka do dozoru wykonania ustaw całego Stanu Akademickiego i innych rozrządzeń Komissyi, do rządu wewnętrznego Zgromadzenia Szkoły Głównej i do dyrekcyi nauk iest potrzebną. Rozciąga się iey zwierzchność w mierze ustawami ninieyszemi opisaney do wszystkich zgromadzeń w szkołach krajowych, które každy Szkoła Główney przez osobny wydział od Komissyi są podane, równie iak i do innych osób, które bądź z praw i przywilejów Szkołom Głównym nadanych, bądź też ninieyszemi ustawami za rozrządzeniem Komissyi rządowi i iurydykcyi są poruczone. Z tego powodu nietylko zgromadzenie całe Szkoły Głównej, ale też wszystkie szkoły krajowe, *Wydziałowe*, *Podwydziałowe* i *Zakonne* w rzeczach temi ustawami opisanych ćo Rady Szkoły Głównej udawać się, i iey rezolucyom z temi ustawami zgodnym podlegać są obowiązane.

4to. Sessye Rady Szkoły Głównej będą ordynaryjne i extraordynaryjne. Ordynaryjne odprawiać się mają trzy razy na miesiąc w dni święte i wolne od lekcyi, o których Rektor osoby zasiadające na piśmie obwieści: *pierwsza* w materyi rządu i dozoru tak ogólnego Stanu akademickiego, iako też wewnętrznego Szkoły Głównej; *druga* w materyi nauk i instrukcyi publiczney; *trzecia* w materyach ekonomicznych i prawnych. Extraordynaryjne składane być mogą każdego czasu, dla okoliczności i przypadków prędkiey potrzebuujących rezolucyi.

5to. Rada Szkoły Głównej zamyka się w osobach, które głos i miejsce na Sessyach mają, a te są: Rektor, dway Prezesowie *Collegiorum*, Sekretarz, Professorowie zasłużeni a od prac

wolni, Professorowie aktualni, i którzy są w stopniu Professorskim. Na Sessjach ekonomicznych Prokurator, Pisarz sądowy i Regent Archivi *cum voce informativa* znajdować się mają. Towarzysze i Viceprofessorowie tylko na Sessjach w materji nauk miejsce i głos mieć będą.

6to. Żeby Rada zupełna i rezolucye iej ważnemi były, z większej połowy osób miejsce i głos w Radzie mających, według materji, która się traktuje, zebrana być powinna. Rektor Szkoły Głównej, a w nieprzytomności iego Prezes któregokolwiek *Collegium*, podług starszeństwa w uczeniu przydować ma. Sekretarz naprzeciwko Prezydującego ma miejsce na wszystkich Sessjach, oprócz ekonomicznych, na których Prokurator toż miejsce zastąpi. Professorowie zasłużeni pierwsi po Prezesach zasiadać będą, po nich Professorowie aktualni, nieprzywiązując się do wyższości miejsc, iako w stopniach sobie równi. Na Sessjach w materji nauk, po Professorach Towarzysze, i Viceprofessorowie miejsce wezmą. Wszystkie propozycye, któreby iednomyślnością głosów konkludowane być nie mogły, będą rezolwowane większością głosów. Po głośnych wotach wolno każdemu z zasiadających prosić o sekretność. Rektor lub Prezydujący w każdym przypadku, prócz osobistej kreski, równość wotów rozwiązywać będzie.

7mo. Sessye tak ordynaryjne, iako extraordynaryjne tym porządkiem odbywane będą. Rektor otworzy Sessyą, Sekretarz przeczyta, podług rodzaju materji traktować się mającej, protokół ostatniej Sessyi; z którego, jeżeli się okażą interessa zaległe, a rezolucyi potrzebujące, te naprzód rezolwowane będą. Po nich materye i propozycye, które na tej Sessyi traktowane być mają przez Rektora, lub kto na iego miejscu przyduie, do rezolucyi porządkiem podawane będą: a iak te odeyda, wolno każdemu miejsce i głos mającemu w Radzie, w materji, którą potrzebną być upatrzy, podać propozycyą. Wszakże podający w przód, nim ją wniesie do Rady, powinien mieć roztrząśnioną prywatnie z trzema przynajmniej osobami Rady, i przy wniesieniu pokazać świadectwo podpisane od nich: iako propozycya, którą podawać ma, jest uznana przez nich za potrzebującą rezolucyi. Jeżeli propozycya jest złożona, i zawiera w sobie kilka podań, na każde podanie osobne wota iść mają. Jeżeli propozycya odwołuje się do projektu, projekt będzie przeczytany, a kiedy iednomyślnością nie będzie przyjęty, Prezydujący wyznaczy osoby do roztrząśnienia, z którego zdanie na następującą sessyą przyniesione będzie i projekt albo zgodnie

albo przez wota na każdą w nim propozycją i podanie, w całości lub częściach przyjęty, albo odrzucony zostanie. Do każdego projektu, propozycji i podania przymówić się wolno przed podaniem propozycji *ad vota*; lecz kiedy *ad vota* przyjdzie, te tylko w iednym słowie *affirmative* lub *negative* dawane być mają. Do wotów sekretnych kalkuły dwóch kolorów, lub kartki iedną ręką pisane, iedna *affirmative*, druga *negative* przez Sekretarza wotującym rozdane będą. Każdy w zakrytym od widoku miejscu, iedną kartkę lub kalkuły wrzuci w naczynie wotów decydujących, drugą w naczynie *nullitatis*. Wota z naczynia wyimowane i liczone będą przez Prezydującego w przytomności najstarszego w uczeniu Professora i osoby, która wniosła propozycją. Większość głosów Prezydujący deklarować będzie. Porządek wotowania, bądź głośnego, bądź sekretnego z dołu zaczynać się ma, a kończyć się na Prezydującym. Konkluzye rady bądź iednomyślnością, bądź większością wotów publicznie, lub sekretnie decydowane, nie schodząc z sessyi Sekretarz, a w materyach prawnych i ekonomicznych Regent Archivi w protokół wpisze. Prezydujący po głośnym przeczytaniu w przytomności wszystkich protokół na sessyi podpisywać będzie.

8vo. Ufając Komissya gorliwości osób w Szkołach Głównych pracujących, iż nietylko nauki rozkrzewią w Narodzie uczeniem w katedrach, lecz oraz nowych dzieł pomnożeniem, a użytecznych wynalazków odkryciem, postanawia, iako się wyżej rzekło, co miesiąc sessye w materyi nauk. Na tych sessyach stanowiono być ma, do których katedr w Szkole Głównej potrzebne jest ogłoszenie propozycji dla konkurujących, i czyniony być ma examen otrzymujących wygraną lub *accessit*, iako w Rozdziale III: *Konkursu do katedr*, iest przepisano. Władza przyimowania Towarzystw, oraz obowiązek utrzymowania korespondencyi z zagranicznymi Akademiami i innemi w materyach uczonych do tychże sessyi należeć będzie. Składać się będą ze wszystkich osób należących do zgromadzenia Szkoły Głównej. Może Szkoła Główna w ciągu tych sessyi postanowić dni pewne na publiczne posiedzenia, podczas których czytane będą dzieła uczone, wynalazki własne lub obce, pochwały zasłużonych w nauce osób; byle to wszystko, co na publiczney sessyi ma być czytane, wprzód prywatne Sessye iednomyślnością, lub większością głosów przyjęły. Sekretarz Szkoły Głównej i na tych sessyach w swoich obowiązkach zasiadać ma.

9no. Na sessjach w materji rządu i dozoru ogólnego Stanu Akademickiego, oraz wewnętrznego Szkoły Głównej, czytane będą rezolucyje, iakie od Komissyi Edukacyi do Szkoły Głównej dojdą, oraz raporta i listy od szkół krajowych przesyłane, lub od Szkoły Głównej do nich postanemi być mające. Roztrząsane będą potrzeby edukacyi publicznej, iakie są: dokładność wykonywania urzędowych Professorskich i innych powinności, zarządzenie potrzebne każdemu przeciwko onymże wykroczeniu, pilność i baczność w formowaniu i uczeniu kandydatów, dawanie o nich sprawy przez dozorców, doniesienie o promocyach do stopni doktorskich i innych; osób do beneficjów, urzędów, lub posługi Szkoły Głównej należących wybieranie.

10mo. Na sessjach ekonomicznych czytany naprzód będzie dziennik przychodów i rozchodów kassy całego miesiąca, i rachunek zamknięty przez Prezydującego podpisany; potym korespondencja teyże kassy z kassą generalną Warszawską, i ekspedycją sądową Komissyi Edukacyi, tudzież z Plenipotentami od Szkoły Głównej przy teyże Komissyi lub gdziekolwiek postanowionemi. Nastąpią materje dochodzenia zatrzymanych intrat, całości dóbr, które *immediate* do Szkoły Głównej są przywiązane, utrzymywanie fabryk i inne materje stosujące się do rządu ekonomicznego, do rachunków percept i expens. Assygnacje na wydatki od całej Rady uznane, tudzież rachunki od niey roztrząśnione, i kwity wydane, Rektor lub Prezydujący podpisywać ma, przydaiąc do podpisu te słowa: *za uznaniem Rady*.

11mo. Trzy będą protokóły do zapisywania konkluzji Rady; *pierwszy* na materje rządu i dozoru powszechnego Stanu Akademickiego, oraz rządu wewnętrznego Szkoły Głównej; *drugi* na materje instrukcyi publicznej i nauk. Te dwa protokóły Sekretarz Szkoły Głównej trzymać będzie, *trzeci* na materje prawne i ekonomiczne trzymać będzie Regent Archiw.

12do. W materjach, gdzie rostopność radzi, aby rezolucyje w sekrecie trzymane były, osoby Radę składające do sekretu pod uczciwością i odpowiedzeniem u sądu Akademickiego za niedotrzymanie sekretu są obowiązane, i w takowych przypadkach ekstrakty rezolucyi z protokółów bez pozwolenia Rady wydawane być niemogą. W innych materjach ekstrakty rezolucyi i rekwirującym pod pieczęcią Szkoły Głównej wydawane być powinny, za dołożeniem się Rektora.

13to. Pieczęć Szkoły Głównej Koronnej będzie Orzeł z dwoma berłami i cyfra S. A. teraz panującego Króla, napis koło pieczęci takowy: *Schola Princeps Regni*. Pieczęć Szkoły Głównej w Litwie będzie takąż sama, z różnicą, iż na niemyacu Orła, Pogonia być powinna i napis do koła: *Schola Princeps Magni Ducatus Lithuaniae*. Przy Sekretarzu Szkoły Głównej będzie pieczęć, przy którym też zostawać mają Akta konkluzyi we wszystkich materyach, wyiąwszy ekonomiczne.

14to. Podług podziału nauk na Fizyczne i Moralne dwa będą *Collegia*; do pierwszego należeć będą nauki Teologiczne, Prawne, Historji, Krytyki, Literatury i tym podobne, do drugiego nauki Matematyczne, Fizyczne, Historji naturalnej, Medycyny, i tym podobne.

15to. Każde *Collegium* mieć będzie swego Prezesa i Sekretarza, Professorów, Viceprofessorów i Pomocników. Prezes *Collegii* co cztery lata z samych tylko Professorów ma być obierany; i na dalszy czas potwierdzonym być może. Sekretarz *Collegii* może być obierany nietylko z Professorów, ale też z Viceprofessorów, i po czterech leciech może być potwierdzony. Professor jednego *Collegium* może być Towarzyszem i Professoresem drugiego, lecz tylko tey lekcyi, która iest za dodatkową placę. Prezesem być nie może tylko tego *Collegium*, gdzie daie lekcyą za pryncypalną placę. Każde *Collegium* mieć będzie dwoiaki obrady, *iedne* dla wyboru i rozsełania propozycyi do konkursu, oraz sądzenia o dziełach odpisuiących na nie, podług opisu w Rozdziale III: *Konkursu do Katedr w Szkołach Głównych*; dla examinowania żądaiących doktoryi, dla naradzenia się w materyach tyczących się rządu i karności *Collegii*, na których Professorowie tylko i Viceprofessorowie zasiadać będą; *drugie* obrady ściągaiące się do nauk, do wykonania lub poprawy przepisów około sposobu dawania onych, i do rzeczy tym podobnych; na takich posiedzeniach miejsce mieć będą Towarzysze *Collegiorum*. Gdy obrady *Collegii* złożone będą dla elekcyi Sekretarza, i dla sądzenia konkuruiących, na tych Rektor Szkoły Głównej przytomny prezydować będzie; na innych zaś obradach *Collegiorum* znaydować się nie iest obowiązany.

Każde *Collegium*, gdy będzie w zupełnej liczbie, ułoży sobie ustawy około nauk wydziału swego i sposobu dawania onych, około kondycyi dla mających odbierać doktorskie lub inne stopnie; które to ustawy, gdy na Radzie Szkoły Głównej roztrząszone.

i za zdaniem teyże Rady do Komissyi podane otrzymają od niey potwierdzenie, mieć będą moc ustawy.

Jakie przez rok examina i doświadczenia uczniów Szkoły Główney, czy to prywatne, czy też publiczne, a iakie na końcu popisy być mają, to każde *Collegium* każdego roku przy otwarciu szkół ułoży wedle liczby uczniów i innych okoliczności, i ten układ Radzie Szkoły Główney do potwierdzenia poda: przyjmowanie zaś uczniów na lekcye Szkoły Główney należeć będzie do Prezesów; co jednak nikomu nie zagradza wolności znaydowania się na lekcyach publicznych. Obowiązkiem tych Prezesów będzie raz przynajmniey w każdym miesiącu bywać na lekcyach publicznych swego *Collegium*.

Extrakty z ksiąg i protokołów każdego *Collegii*, świadectwa publiczne w materyach nauk i obyczajów, oraz patenta na doktorye wydawane będą z podpisem Prezesa i Sekretarza, z pieczęcią Szkoły Główney. W patentach na Doktorye położony być ma tytuł Rektora i Rady Szkoły Główney. Sekretarz Akta *Collegii* trzymać powinien, podzielone na następujące księgi: *w pierwszej* ma spisywać ustawy *Collegii* od Komissyi potwierdzone; *w drugiej* ma każdego roku dokładnie opisywać: *naprzód* stan *Collegii*, iako składający się z Prezydenta, Professorów, Viceprofessorów, Sekretarza, Towarzyszów i uczniów. Tych wyrazi urodzenie, oyczynę, wiek, stopnie nauk w przód nabytych i szkoły, do których chodzili, oraz zaświadczenia przełożonych szkolnych, lub innych osób im dane; *potwóre* układ materyi mających się dawać w każdej nauce, porządek lekcyi pryncypalnych i dodatkowych, rozłożonych na dni i na godziny z wyrażeniem Professorów, przez których mają być dawane: *potrzecie* na końcu każdego roku *judica* Prezesa i Professorów dokładnie wyrażone w tabeli na to ułożoney, o każdym z uczniów względem dowcipu, aplikacyi, i postępku w naukach, oraz względem obyczajów i innych przymiotów. Ma ieszcze mieć Sekretarz inne dwie księgi, czyli dwa protokoły, wedle dwoiakiego rodzaju obrad, których konkluzye osobno zapisywać będzie. Tam gdzie pisać będzie o examinowaniu żądających Doktorstwa stopniów, ma wyrazić dokładnie urodzenie, wiek, oyczynę, stan, nauki i wszystkie przymioty konkurujących o rzezcone stopnie. Toż rozumieć o osobach przychodzących przez konkurs do osiągnięcia placów Viceprofessorów. Te wszystkie księgi mają być podpisywane na końcu roku szkolnego od Rektora Szkoły Główney i Prezesa *Collegii*.

Nadto, powinności każdego Sekretarza *Collegiorum* będą następujące: 1mo każdy z nich pomagać będzie Sekretarzowi Szkoły Głównej, mającemu pisać historią teyże Szkoły Głównej, oraz wszystkich nauk i wynalazków, do zebrania, ułożenia i dokładnego traktowania tych materyi, które są właściwemi obiektami nauk dawać się zwykłych w ich *Collegiach*; 2do każdy z nich wykona to wszystko względem inwentarza domu lub mieszkań, w których *Collegium* jest umieszczone, co się przepisuje w Rozdziale IX: *Dom*; a z exemplarzów inwentarza podpisanych od Rektora Szkoły Głównej i Prezesa, jeden zachowa w swoim archiwum, drugi odda Presesowi, trzeci złoży w archiwum Szkoły Głównej; każdego zaś roku przy lustracyi zesłanej od Rady Szkoły Głównej zapisze w rzeczonych exemplarzach, co przybyło lub ubyło.

16to. Rada Szkoły Głównej w materyach wszystkich, tak co do rządu, iako też do nauk należących, i w rzeczach ekonomicznych może zlecać obradom *Collegiorum* roztrząśnienie, i ułtwienie onychże w rozmaitych potrzebach, iakowe są: przygotowanie projektów do rezolucyi Rady Szkoły Głównej, układy i roztrząśnienie dzieł różnych, dozór i examina kandydatów, dochodzenie przyczyn *phaenomenów* Fizycznych, opisanie onychże i publikowanie; rozwiązanie kwestyi Teologicznych, Prawnych i innych, oraz dawanie odpowiedzi na zapytania przyzwoicie Szkole Głównej uczynione. W tych iednak i tym podobnych okolicznościach, gdy Rada *in pleno* uzna potrzebę, może wyznaczać partykularne delegacye z mniej lub więcej osób złożone, przepisując instrukcyę, i czas do wykonania dzieła zamierzając, którym też exekucyą rozrządzeń swoich, bliższego i ustawicznego baczenia potrzebujących powierzyć może. Rektor osoby nominować będzie, a wyznaczeni na takowe delegacye lub inne posługi wymawiać się od nich niepowinni, chyba w przypadku słabości zdrowia.

17mo. Co do wewnętrznego i miejscowego w zgromadzeniu Szkoły Głównej rządu, Rada, bądź *in pleno*, bądź przez *Collegia*, ułoży porządek i bieg nauk, powinności Professorów, Viceprofesorów, pomocników i innych osób naukami zaiętych. Ustanowi examina i wizyty w czasie dawania publicznych lekcyi, także po wszystkich mieyscach, gdzie się nauki traktują, iakoto w obserwatoryach, salach Fizyki, Mechaniki, Anatomii, Historii naturalnej, w ogrodach Botanicznych, Bibliotekach generalnej i partykularnej kaźdey nauki, a to dla dozoru i porządku lekcyi, dla oszczędności

w expensach, ochędostwa i porządku wszędzie potrzebnego. Przepisze dozór kandydatów w exekucyi tego, co w Rozdziale: V. *Kandydaci do Stanu Akademickiego*, iest zawarto. Obrządek dawania stopni i promocyi do doktorowania z Teologii, Prawa, Medycyny, nauk Fizycznych i Wyzwolonych postanowi, ułatwiając z iedney strony przystęp do nich przez oszczędzenie wydatków dla staraających się, z drugiej strony zabiegając spowszednieniu tychże stopniów, przez pilne i ścisłe examina osób do otrzymania ich prezentujących się. Ułoży także porządki obierania i przyjmowania Towarzyszów przytomnych i nieprzytomnych, ażeby z przytomnych Szkoła Główna miała pomocników miejscowych pracy swoiey w naukach, z nieprzytomnych zaś korespondentów dla wzajemney komunikacyi nowych wynalazków. Akty publiczne Szkoły Główney, które w dni uroczyste obrządkiem kościelnym, lub sposobem popisów i publicznych posiedzeń odbywane być zwykły, Szkoła Główna w przyzwoitym zachowa porządku: Przepisze utrzymywanie i dozór kościołów, domów i budowli wszystkich, które do niey należą, co do ostrożności od ognia, ratunku w czasie pożaru, bezpieczeństwa od wszelkich szkodliwych przypadków. Ułoży także Rada czasy i miejsca posiedzeń i konwersacyi, ile takich dla rozmaitych osób zgromadzenie Szkoły Główney składających potrzeba, iużto dla pożytecznego w towarzystwie obcowania iużto dla utrzymania ducha iedności i użyteczney gorliwości w naukach; a takowe przepisy i rozrządzenia swoie Rada Szkoły Główney poda Komissyi, które od niey potwierdzone wszystkich do wykonania obowiązować będą.

18vo. Elekcyja Rektora takowym sposobem odprawić się powinna. Na sessyi ordynaryiney, która na początku miesiąca Lipca przypadać będzie, gdy iuż czteroletni czas rządóm Rektora uplynie, zarządzać będzie Szkoła Główna o przyszłej elekcyi Rektora. Tym końcem ustawy o Rektorze Szkoły Główney na tey sessyi czytane bydz powinny. A że nietylko osoby Radę Szkoły Główney składające, ale nawet wszystkie stany szczególniey do iurydykcyi Szkoły Główney należące do elekcyi wchodzą; przeto ułatwiając trudności, któreby pochodziły z wielkiej liczby uczniów, mających prawo wotowania na elektorów przyszłego Rektora, Rektor Szkoły Główney wyda obwieszczenie do uczniów Szkoły Główney, i uczniów szkoły *Podwydziałowej* przy Szkole Główney będącej, aby na następujący akt elekcyi wybrali z pomiędzy siebie osoby reprezentujące, dzieląc uczniów Szkoły Główney na *Collegia*,

a uczniów Szkoły *Podwydziałowej* na klasy. Po obwieszczeniu Rektorskim, pierwszego dnia rekreacji uczniowie każdego *Collegium* wybiorą jednomyślnością, lub większością głosów cztery osoby reprezentujące, a klasa każda szkół *Podwydziałowych* przy Szkole Głównej będących wybierze po dwie osoby. Wybrani będą mieli prawo wchodzenia w elekcyą przyszłego Rektora z mocą wotowania na elektorów. Dnia 20. Czerwca stany Szkoły Głównej będą zgromadzone na jedno miejsce. Stany zaś składające szkołę Główną są te: *1mo.* Uczniowie szkoły *Podwydziałowej* przy Szkole Głównej będący w osobach od siebie wysłanych; *2do.* Uczniowie Szkoły Głównej w osobach od siebie wysłanych; *3tio.* Kandydaci do Stanu Akademickiego; *4to.* Rektorowie Wydziałowi, którzyby się na ów czas znajdowali, Prorektor i Professorowie szkoły *Podwydziałowej*; *5to.* Professorowie, Viceprofessorowie i Zasłużeni w Szkole Głównej. Zgromadzonym przydywać będzie najmłodszy z Professorów Szkoły Głównej; ten wybierać będzie z każdego stanu kandydatów po pięciu, z których wybrani być mają ci, którzy znowu obiorą Rektora w ten sposób: Dawszy Prezydujący pięciu kandydatów, losem wyciągnionych z jednego stanu, wypisze ich na tablicy; wszystkie Stany Akademickie wybiorą z nich jednomyślnie, lub większością głosów jednego. Takim sposobem postąpi się względem inszych stanów. W ten czas owi pięciu wybrani pójdą do innej sali, i tam obiorą jednomyślnością, lub większością głosów przez sekretne kreski pięciu elektorów z pomiędzy osób mających miejsce w Radzie Szkoły Głównej. Gdyby w wyborze elektorów pierwszych *paritas votorum* trafiła się, Prezydujący Aktowi *paritatem* rozwiązywać będzie. Ci elektorowie, po ogłoszeniu swoim przed stanami przez prezydującego, udadzą się znowu do osobney sali, gdzie jednomyślnością, lub przez sekretne kreski wybiorą Rektora z liczby Professorów uczących lub zasłużonych i w stopniu Professorskim będących. Obranego Rektora Prezydujący przed stanami ogłosi, a elektorowie przeszlą zaraz z podpisami swemi doniesienie Komissyi o wybraniu onego; którego gdy Komissya potwierdzi, przysze mu dyploma podpisane ręką Prezydującego i wydane z kancelaryi swoiey. Jeżeli zaś wybrany Rektor nie mógł być od Komissyi potwierdzonym dla przyczyn, które Komissya za sprawiedliwe uzna, powtórna elekcyja z iey nakazu nastąpić powinna: a Rektor dawny tym czasem rząd utrzymywać będzie. Jednakże Komissya w takim przypadku raz tylko zostawie so-

bie wolność nieprzyjęcia wybranego. Lubo elekcyja Rektora przypada dnia 20. Czerwca, dla nadchodzących iednak wakacyi, i przesłanych w tey mierze do Komissyi expedyicyi, inwestytura i objęcie rządów niemoże pierwey nastąpić, aż dnia pierwszego Października; dla tego Rektor Szkoły Główney poprzedzający, rządy aż do pierwszego Października zastępować będzie. Pod czas inwestytury Rektora czytane będzie publicznie dyploma postanowienia onego na urządzie Rektorskim, po którym dawnemu Rektorowi da *manum stipulatum*, i w te słowa obowiązki swoje zaszłubie: „Przyrzekam, że ustawy Szkoły Główney i całego Stanu „Akademickiego we wszystkim zachowam, że w sądach iurydykcyi moiey podług prawa i sprawiedliwości ustaw na Stan Akademicki przepisanych, przywileiów i statutów Szkoły Główney „sądzić będą, że na niedbałych, przestępujących ustawy i w czymkolwiek wykraczających, kary w tychże ustawach przepisane „uznawać bez względu będę, że Komissyi Edukacyi podług przepisu „ustaw terażniejszych podległym będę, że o pomnożenie edukacyi „w kraiu, o dobro Szkoły Główney i całego Stanu Akademickiego „starać się będę.“

19no. Urząd Rektora czteroletni, potwierdzony przez nowe elekcyje może być tyle razy, ilekroć Radzie Szkoły Główney zdawać się będzie, zawsze za potwierdzeniem i daniem patentu od Komissyi. Prócz wyż wyrażonych obowiązków Rektor przydywać będzie na sessyach Rady Szkoły Główney i obradach *Collegiów*, one podług potrzeby i okoliczności zwytywać. W przypadkach nagley rezolucyi potrzebujących, w których by Rada tak prędko zgromadzoną być niemogła, Rektorowi wolno dawać rezolucye, o których na pierwszej sessyi Radzie doniesie z przełożeniem powodów. Przy rozpoczęciu iurydykcyi sądowej, Rektor dwóch lub iednego Surrogata do osądzenia spraw, i Pisarza aktów sądowych wyznaczy, także dwóch Bedellów mieć będzie: Regenta zaś dla dozoru i porządku Archivi obieranie do Szkoły Główney należeć ma, który ekstrakty w interessach ekonomicznych i prawnych wydawać powinien, i zostawać będzie przy swoim urządzie bez odmiany, chybaby przez wykroczenie przeciwko obowiązkom, lub przez niedbalstwo na nią zasłużył. Prokuratora Rada podług uznanej w tym potrzeby na urządzie potwierdzić lub odmienić może. W przypadku śmierci Rektora Szkoła Główna do obierania nowego nieprzystąpi, aż dnia 20. Czerwca: tym czasem ieden z Prezesów któregokolwiek *Collegium*, starszy w uczeniu, z ty-

tulem Prorektora miejsce Rektorskie zastąpi. Prawa sądenia i rządzenia też same służyć mu będą co i Rektorowi, inwestytury jednak przyjąć niemoże, i na aktach publicznych czarney togi z mucetem fioletowym używać będzie.

20mo. Prezesowie *Collegiów* obierani na Radzie *in pleno*, i od Komissy patentowani będą. Każdy na obradach swojego *Collegii* w niebytności Rektora prezydować, porządku i dokładności onychże ma przestrzegać. W naukach do *Collegium* swojego przyłązonych mieć będzie naybliższy dozór lekcyi, examinów, popisów i innych aktów publicznych. Promowujących się na doktorę i inne stopnie Radzie donosić, i w protolół osobny examinów zapisywać, oraz patenta i zaświadczenia tymże wydawać będzie.

21mo. Sekretarz Szkoły Główney na Radzie obrany i od Komissy patentowany sprawować będzie ten urząd póty, póki go albo dobrowolnie nie złoży, albo z przyczyn ważnych od Komissy nowa elekcyca zalecona nie będzie. Trzymać będzie dwa protokóły, o których się wyżej namieniło, utrzymywać korespondencye wszystkie Szkoły Główney zagraniczne i krajowe w materyach nauk: zmarłych w szkole Główney nauczycielów, w posługach okolo nauk sławnych, życie i dzieła opisywać, i one na publicznych posiedzeniach teyże Szkoły czytać: historią Szkoły Główney pisać, umieszczając w niej porządek nauk każdego roku, oraz szczególniejsze wynalazki i odmiany: utrzymywać porządnie archiwum pism uczonych, które bądź w Szkole Główney wychodzić, bądź ze szkół narodowych, lub od kogożkolwiek z zagranicznych przysyłane będą: trzymać porządnie księgi, *iednę*, w którą wpisywać się będą kandydaci przystępując do Stanu Akademickiego, *drugą* do wpisywania uczniów Szkoły Główney, *trzecią*, w którą z raportów szkół wszystkich wpisywani będą. Professorowie i uczniowie do iuryzdykcyi Szkoły Główney należący. Sekretarz przestrzegać będzie porządków i zwykłych ceremonii podczas aktów publicznych; przeto wcześniej przed każdym aktem znosić się powinien z Rektorem i Prezesami *Collegiów*, piłnując, ażeby się wszystko działo podług ustaw Komissy, z naywiększą przystonością.

22do. Komissya w czasie i okolicznościach od siebie upatrzonych wysyłać będzie wizyty do Szkół Głównych, wybierając do tego osoby z grona swojego: oraz wizyty extraordinaryne, bądź do szkół wszystkich, bądź do niektórych, gdzie i kiedy po-

trzebę tego uzna, wyznaczać będzie. Corocznie raport generalny o stanie nauk w Szkołach Głównych i innych, w Koronie i Litwie będących, do Komissyi ma być przysyłany, przy którym Rektor i Rada Szkoły Głównej, gdzie w exekucyi ustaw uzna potrzebę nowych rozrządzeń, Komissyi przelożenie na piśmie uczyni, żadnych bez wiadomości Komissyi nie stanowiąc przepisów i odmian. Wypis konkluzyi wszystkich z protokółów Rady Szkoły Głównej, podobnież raz do roku do Komissyi odsyłany będzie. W sprawach więksey wagi, jakie są: oddalenie od Stanu Akademickiego, zawieszenie od urzędu, katedry, lub pensyi i inne; te podług Rozdziału: XXIV. *Sąd, kary, nadgrody*; do Sądu Rektora przychodzić będą, i tam wyrok odniosą. Strona z dekretu nieuspokoiona może po rewizyą onegoż udać się do Komissyi Edukacyi. Rektor Szkoły Głównej, iako ma władzę sądzenia osób do Stanu Akademickiego i iurydykcyi swoiey należących, tak sam z urzędu swoiego iurydykcyi Komissyi Edukacyi podległym jest, i w przypadku wykroczenia do niey zapozwanym być może.

23to. Wszyscy Professorowie i Viceprofessorowie, iako też osoby urzędowe od Komissyi patenta otrzymywać powinny. Odbierający patent od Komissyi okaże go Rektorowi Szkoły Głównej, od którego wezwany na sessyą da *manum stipulatam* na to: że prawa i przywileie Szkoły Głównej zachowa, że wiernie pracować będzie, i że sekretu obrad nie wyda.

24to. Pensye dla osób Szkoły Głównej wyznaczone będą następujące: naprzód *pensye Professorskie*, przywiązane do katedr pryncypalnych *Collegiorum*; powtóre *pensye urzędowe*, to iest przywiązane do urzędów Szkoły Głównej; potrzezie *pensye dodatkowe*, przywiązane do tych lekcyi, które niemaiąc osobney katedry za dodatkową płacę dawane będą; poczwarte *pensye Viceprofessorskie*; popiąte *pensye zasłużonych* w Szkole Głównej, którzy oduczyszy lat 16. mieć będą dwie trzecie części *pensyi Professorskiej* do końca dni swoich. A ieżeliby kto z nich chciał daley zostać przy swoiey katedrze ma otrzymać na to od Komissyi pozwolenie. Zasłużeni duchowni, którzy otrzymaia w beneficyach nadgrodeę swoich zaslug, pensyi brać nie będą.

ROZDZIAŁ III.

Konkursu do katedr w Szkołach Głównych.

1mo. Sami tylko Akademicy w szkołach narodowych uczący, i to po wyuczonych sześciu latach z powinności, do ubiegania się o katedry w Szkole Głównej wzywani będą, wyiawszy: *naprzód*, katedry w Szkole Lekarskiej, do których ogólnie wszyscy w tej sztuce biegli w konkurs wchodzić mogą; wyiawszy *potóm* przypadki nadzwyczajne, w którychby się zdarzyło, żeby kto nie będąc w Stanie Akademickim żądał od Komissyi być przypuszczonym do konkursu o katedry w *Collegium Physicum* zawarte: taki, jeżeli od niej pozwolenie otrzyma, będzie mógł drogą zwyczajną konkursu i sądu do tegoż *Collegium* być przyjętym. Te konkursy będą na Viceprofessora któreykolwiek katedry w Szkole Głównej, to jest mającego zastępować w potrzebie Professora co do lekcyi jego, a w czasie następować po nim na katedrę.

2do. Konkursy odprawiane będą tym sposobem: Rektor z Radą Szkoły Głównej na sessyi nauk większością głosów postanawiać ma, do jakiej katedry najpotrzebniejszy jest Viceprofessor. Wtedy ten Professor, któremu osądzony jest potrzebny Viceprofessor, poda cztery propozycye w materyi nauki swojej, z których jedną, mającą się podawać do odpisania przez konkurs, wybierać będą na obradzie w przytomności Rektora, Prezesa i Professorowie wszyscy tego *Collegium*, dla którego Viceprofessor jest potrzebny: a gdyby się żadna z podanych nie podobała większej liczbie tychże osób, natenczas inne cztery propozycye większością głosów między sobą ułożone podadzą: z tych zaś jedną, wybiorą iednomyślnością lub większością głosów, przez sekretne kreski. W przypadku równości w liczbie głosów, przy Rektorze moc rozwiązania zostanie.

3tio. Trzy lata całe odprawa konkursu trwać będzie. W pierwszym roku w przeciągu trzech pierwszych miesięcy szkolnych uczyniony być powinien wybór propozycyi do ogłoszenia, i zaraz nastąpi doniesienie o tym do Komissyi z podpisem Rektora, Prezesa i Sekretarza *Collegii*. We dwa miesiące potem ogłoszona będzie propozycya z podobnym, iak się rzekło, podpisem Rektorem wydziałowym w Koronie i Litwie; a Rektorem

rozeszłą onę zaraz po zgromadzeniach i szkołach swojego wydziału. Przy propozycji ma być wymieniono, do jakiej katedry jest konkurs o Viceprofessorstwo. Toż ogłoszenie na cały kraj drogą gazet publicznych uczynione będzie. Propozycje ogłoszone zapisywane będą w protokole na to osobnym, w swoim *Collegium*, z podpisem trzech wzwyż wzmiankowanych osób: a za następnym rozesłaniem, w protokole każdego zgromadzenia Akademickiego w Koronie i Litwie z podpisem Rektora lub Prorektora i dwóch najstarszych w uczeniu Professorów. W ciągu drugiego roku chcący wchodzić w konkurs wygotują i przeszłą pisma swoje do Szkoły Głównej sposobem niżej opisanym, tak, aby wszystkie doszły na dzień otwarcia szkół w trzecim roku. We dwa miesiące od tego dnia zaczną się roztrząsać przysłane odpisy.

4to. Odpisujący na propozycją do konkursu podaną odesłać ma dzieło swoje do Prezesa w ogłoszeniu propozycji podpisanego nie wyrażając w nim ani miejsca ani imienia swego, lecz je w karteczce zapieczętowanej do pisma przyłączy, a tak na tej karteczce, jako i na czelu dzieła ma być jaki napis łacińskim lub Polskim językiem położony. Inaczej przysłane odpisy przyjęte nie będą.

5to. Jeśli z tych odpisów nie będzie się znajdowało dwóch przynajmniej na propozycją na początku przypadającego terminu sądenia, ma' być sąd zawieszony; o czem uwiadomienie do Komisji posłane będzie: i na ten czas Szkoła Główna powinna zaraz powtórnie teyże samey propozycji uczynić ogłoszenie w przeciągu wyznaczonych na sąd dwóch miesięcy, rok cały na odpisanie naznaczyć, a po upłynionym roku, we cztery miesiące sąd odpisów zakończyć.

6to. Sąd przysłanych pism odprawi się tym sposobem. Zgromadzeni na obradę Rektor Szkoły Głównej, Prezes *Collegii* ze wszystkimi Professorami składającymi to *Collegium*, które podawało propozycje: z tych każdy kolejną brać będzie wszystkie przysłane dzieła konkursowe, które, gdy każdy z osobna przeczyta, na drugiey obradzie poda na piśmie zdanie swoje. Nastąpi potym obranie trzech Professorów, którzy w umówionych między sobą godzinach zniosą wszystkie zdania, i krótko je zebrawszy na trzeciej *Collegii* sessyi przełożą. Dawać potym będą wszyscy zasiadający kreski sekretne, których iednomyślność, lub większa liczba stanowić będzie wygraną. Po zakończonym sądzie Rektor

odpieczętuję kartkę, przyłączoną do tego pisma, i imię otrzymującego wygraną, oraz otrzymującego *accessit*, ogłosi. Jeżeli się znajdzie drugi odpis, który po pierwszym za najlepszy osądzony będzie, otrzyma *accessit*. W przypadku równości kresek Rektor Szkoły Głównej rozwiązywać ją będzie, inne zaś kreski zapieczętowane, do pism konkurujących przyłączone, na teyże sessyi spalone być mają.

7mo. Po nastąpionym sądzie zaraz w protokóle *Collegii* zapisana będzie wygrana z wyrażeniem imienia wygrywającego, zgromadzenia, w którym zostaje, dawności w uczeniu, i do jakiej katedry na Viceprofessora otrzyma wygraną. Toż się zapisze względem otrzymującego *accessit*.

8vo. Przyzwie potym Rektor Szkoły Głównej tego, którego pismo otrzymało wygraną. Ten przybywszy do Szkoły Głównej odprawi examen, aby dokładniey upewnić się można, czyli ma tyle biegłości w nauce, ile do napisania wygrywającego dzieła potrzeba było. Examen tym sposobem nastąpi: Rektor i Prezes tego *Collegium*, o którego katedrę konkurs odprawuje się, na sessyi nauk *in pleno* podadzą materye konkurującemu Akademikowi, stósując się do rzeczy, w której dał odpis na propozycyą podaną do konkursu, i ogólnie do nauki, o którą idzie. Na te materye iędnomyślnością, lub większością głosów od zasiadających przyjęte na piśmie odpowiadać ma. Czas i miejsce od wszelkiego podeyżenia bezpieczne i strzeżone do przygotowania odpowiedzi wyznaczone mu będą. A gdy ten czas przydzie, sessya nauk powtórnie złożona będzie, a pismo roztrząsane: po którym roztrząsaniu decyzya przez sekretne kreski nastąpi większością głosów. Jeżeli przez taką większość głosów examinowany za autora pierwszego odpisu uznany zostanie, doniesienie o tym Komissyi uczynione będzie, gdyby zaś z examinu pokazało się, iż nie był zdolnym do napisania konkursowego dzieła, które za najlepsze osądzone było, tedy do Komissyi o tym doniesiono być ma, a ten, który otrzymał w tymże konkursie *accessit*, równie iak pierwszy, przywołany, examinowany i sądzony będzie. Ten, którego zwyż wyrażony sąd na Viceprofessora przyimie, przy Szkole Głównej zaraz zostanie; a gdyby żaden z odpisów nie otrzymał *accessit*, wtedy postąpić się ma podobnie, iak w przypadku, wyżey pod artykułem *5tym* opisanym.

9no. Gdyby w iedney Szkole Głównej zbywało razem na Professorze i Viceprofessorze, na ten czas taż Szkoła Główna do-

niesie Komissyi o takowym niedostatku, która swoją powagą przeniesie z drugiej Głównej Szkoły gotowego tamże Viceprofesora na wakującą katedrę, a tego, który wraz z nim otrzymał *accessit*, na pozostałą tamże Viceprofessoryą po uczynionym przez examen sędzie opisanym wyżej w artykule 8, przyjąć rozkaże. W przypadku zaś, gdyby ani Viceprofesora, ani otrzymującego *accessit* nie było, Komissya czas konkursu do katedry wakującej przyspieszyć zaleci, a Szkoła Główna temu niedostatkowi do- cześnie zaradzi, pokąd dzieło konkursu uskutecznione nie zostanie. Po dokończonym konkursie przychodzący na Viceprofesora, nim otrzyma patent od Komissyi, powinien być wprzód doktorowany w tej umiejętności, do której jest wezwany.

ROZDZIAŁ IV.

Wizyty zgromadzeń Akademickich i Szkół Narodowych.

1mo. Ponieważ wykonanie ustaw Stanowi Akademickiemu i zgromadzeniom szkolnym przepisanych iednostayne i trwale być nie może bez d zczu i bliższego wglądania, zanęprzyzwoitszy do t go śrzodek Komissysa sądzi coroczne szkół kraioowych wizyty i, aby spsobem niżej podanym odprawowane były, stanowi.

2do. Wizyty będą dwoiakie: *iedne*, które w pierwszym półroczu szkolnym każdy Rektor w swoim wydziale wykona, podług obowiązku w Rozd. VIII. *Rektor*; *drugie*, które Wizytatorowie generalni od Szkoły Głównej wysłani do wszystkich zgromadzeń Akademickich i szkół w ręku Zakonników będących, odprawia.

3tio. Rada Szkoły Głównej, *in pleno*, tak, iak na sessyą nauk zgromadzona wybierać będzie co dwa lata w miesiącu Stycznium Wizytatorów generalnych z osób tych wszystkich, które mają prawo zasiadania na teyże sessyi. Rektor Szkoły Głównej, lubo ma prawo z urzędu swojego wizytować szkoły każdego czasu tak Akademickie iako i Zakonne, na Wizytatora iednak obranym być niemoże, równie iak i inne osoby urzędowe Szkoły Głównej. Elekcyja odprawi się iednomyślnością lub większością kresek sekretnych. W przypadku równości głosów Rektor Szkoły Głównej onę rozwiąże. Po zakończeniu tey elekcyi Rektor z Radą Szkoły Głównej każdemu Wizytatorowi wydzieli zgromadzenia i szkoły, oraz mianować będzie Substytutów dla każdego Wizytatora w przy-

padku śmierci lub zachorowania przed swym wyjazdem na wizytę. Takowy cały układ ma być w protokóle Szkoły Głównej zapisany, i w doniesieniu do Komissyi o wybranych Wizytatorach i Substytutach wyrażony.

4to. Zlecenia Wizytatorom dane prócz ogólnych, które w tym Rozdziale znajdują się, będą szczególne do osobnych zgromadzeń i szkół stosowane, ile tego potrzeba wyciągać będzie; do których ułożenia ostatnie Rektorów wydziałowych i Wizytatorów raporta służyć mają: dla czego Wizytator odbierze kopią raportu ostatniej wizyty poprzednika swego i Rektorów wydziałowych, którzy na końcu miesiąca Lutego do Szkoły Głównej odesłać ie powinni.

5to. Obrani Wizytatorowie wezmą na miesiąc przed wyjazdem swoim płacę dodatkową, Wizytatorom służącą, którą Komissya wyznaczy.

6to. Światło i doświadczenie obierających Wizytatora dostatecznie okazywać im będą, iakich przymiotów, iakiey rostroponości i sprawiedliwości, iakiey ludzkości i łagodności w obyczaiach ten być powinien, któremu poruczyć się ma tak ważny i tak wiele powinności obeymujący urząd.

7mo. Wizytatorowie od Szkoły Głównej naznaczeni wyjeżdżać naypoźniej powinni ostatnich dni Kwietnia, (wolno im będzie prędey, owszem powinni, gdy interessa wyciągać tego będą) a kończyć wizytę swoją w Lipcu przed zaczęciem wakacyi.

8vo. Gdyby przypadająca choroba nie pozwoliła będącemu już w drodze Wizytatorowi zwiedzić zleczone sobie szkoły, na mieyscu swoim wyprawić ma ze Szkoły Głównej wyznaczonego Substytuta: ieżeliby zaś tego uczynić nie mógł dla krótkości czasu lub odległości mieysca od Szkoły Głównej, natenczas wyszle, podług własnego wyboru Rektora, albo którego z Zasłużonych lub Professorów naystarszych w uczeniu zgromadzenia Akademickiego wydziałowego, opatrzywszy go ugodnie kosztem potrzebnym na wizytowanie ze swoiey płacy dodatkowey; o czym doniesie zaraz Komissyi i oraz Szkole Głównej z wyrażeniem osoby na swoje mieysce wyznaczoney. Podobnie w zachodzącey trudności doiechania do której podwydziałowey szkoły, Wizytator tym, iak wyżej sposobem, subdelegować może, o czym w raporcie swoim Szkole Głównej uwiadomi.

9no. Ziechawszy na mieysce Wizytator obwieści całe zgromadzenie na obrady, i zapisze otwarcie wizyty w protokóle sporządzonym podług *Wzoru I.*

10mo. Podać sobie każe zbiór ustaw na Szkoły Narodowe, protokół wizyt i inne, które w Roz. VIII. *Rektor, Prorektor,* przepisane są. Księgi podane przejrzy, aby łatwiej mógł wchodzić w roztrząsanie rzeczy dotyczących się rządu i nauk.

11mo. Potym porządkiem zacząwszy od Rektora, przyzywać będzie każdą zgromadzenia osobę, przyzwoite o rządzie domowym, o prowadzeniu nauk, o powinnościach każdego urzędu i osoby, i o innych potocznych rzeczach a związek z temi mających wybadywania czynić, i odpowiedzi dla pamięci zapisywać u siebie będzie. Te przy rozmowie z każdą osobą wzajem znosić, i we wszystkim z wielką bacnością, z powagą i łagodnością, z winnym każdemu poszanowaniem postępować powinien. Należyty sekret, wzgląd na sławę cudzą, wstręt niepotrzebnego donoszenia, niepotrzebnej ciekawości, iako naysciślejszy zachowa, nic iednak z obowiązków urzędu swego nie spuszczać.

12mo. Weyrzy w obyczajach przełożonych, nauczycielów, kandydatów, dyrektorów, uczniów; wywiadywać się będzie, czyli nałożenie przepisanych czasów i godzin odprawiane bywa.

13tio. Roztrząśnie stan domu, kasy prowincjonalney, fabryk, biblioteki, *musaeum.* Znosić będzie inwentarze i rejestra w każdym rodzaju tegoroczne z przeszłorocznymi, które wszystkie podpisywać ma, gdy ie dokładne znajdzie; wyiawszy regestr wydatków spółney zgromadzenia kasy, w które wziierać nie ma, chyba kto z owego zgromadzenia o to dopraszał się: weyrzy oraz we wszystkie księgi domowe, które w archiwum swoim Rektor trzymać powinien, i one podpisze, czyniąc, iezeli potrzeba wyciągać będzie, przyzwoite przestrogi. Przejrzawszy rachunki kasy remanent pieniężny przeliczy, regestr *sartorum lectorum* zweryfikuje na miejscu; tak co do reparacyi już uskutecznionej, iako co do przysposobionych materyałów, w proporcji do ustanowionej na każde miejsce summy przez Komissyą, i kopia tegoż rejestru przez siebie, Rektora Wydziałowego lub Prorektora podpisaną Szkole Głównej odda, lub odeszle. Kwestye, od kasy generalney sobie podane, dotyczące się interessów pieniężnych i funduszu, na miejscu wyexaminuje, i o tym iey doniesie.

14to. Na tych wizytach podczas examinów uważać będzie, czyli pisma i odpowiedzi uczniów zgadzają się z temi pismami i ćwiczeniami szkolnymi, które, według ustawy w Roz. XV. *Klasy i Nauki* w Art. 9. Nauczyciele zachowywać mają.

15to. Prócz *examinów*, z iak *naywiększą* dokładnością klasę wizytować będzie, uważając iako *naypilniey* z odpowiadania uczniów, tak *zdatność* i sposób uczenia z strony *Professora*, iako *przymioty* dowcipu i postępek z strony ucznia. Przed wizytą szkół *przejrzeć* powinien, co na każdą klasę i na każdego nauczyciela w *ustawach* i *książkach* elementarnych jest przepisano, aby nic w *tey* mierze *pamięci* jego nie uszło.

16to. *Upewnić* się o *sposobności* i *pilności* kandydatów *powinnością* jego będzie. A *gdy* się który z uczniów z *chęcią* przyjęcia *Stanu Akademickiego* oświadczy, *zniosłszy* się *Wizytator* z *Rektorem* lub *Prorektorem*, i z *Profesorami* *wszystkiemi*, jeśli za nim *dobre świadectwa* co do *przymiotów*, *obyczajów* i *nauki* dane będą, *zapisze* go do *raportu*, *równie* iako i *tych*, którychby *rzadkim* *umysłu* *przymiotem* i *wyższym* *dowcipem* *obdarzonych* znalazł.

17mo. Oświadczy uczniom i *dyrektorom*, iż *ktoby* z nich *zyczył* sobie *mówić* z *Wizytatorem*, ma *wolność* *mówienia* i *przekładania* *żądań* *swoich*.

18vo. *Szczególniey* *weyrzy* w *edukacyą* i *utrzymywanie* *młodzi* *ubogiej* *Szlachty* *kosztem* *pospolitym* od *Komisji*, albo *iakimkolwiek* *funduszowym* *podeymowaney*, aby się o *należytem* *dochodów* *użyciu*, o *potrzebach* i *wygodach* *teyże* *młodzi* *upewnić*. Do niego *należec* ma *przyimować* *zalecenia* *ubogich* *uczniów* na *konwiktów* *funduszowych*, których *Komisja* *nomino*wać będzie.

19no. Do *Wizytatorów* także *należec* będzie, *ieżeli* są *iacy* w *mieyscu* *wizyty* *iego* *nauczyciele* i *nauczycielki* *trzymające* u *siebie* *młódz* w *spólnym* *pożyciu* na *edukacyi*, *poznać* *ich* *stan*, *rząd*, *zdatność* *osób*, *sprawowanie* się co do *religii*, *obyczajów*, *nauki*; i o *tym* *punkt* w *doniesieniu* *swoim* *umieścić* *powinien*. *Względem* *tey* *rzeczy* *rządzić* się ma *prawidłami* *przepisanemi* dla *Rektora* w *Rozdz. VIII. Art. 22*. Nie ma się *żadną* *miarą* *wdawać* w *prywatne* i *szczególne* w *domach* *obywatelskich* *edukacye*.

20mo. *Wywiadywać* się będzie, *ieżeli* w *owych* *wydziałach*, które *wizytuie*, *nie* *znaydują* się *iakie* *szkoły*, któreby *bez* *pozwolenia* *Komisji* *otwarte* *były*, i albo *sam* do *nich* *doiechawszy*, albo *przełożonego* *tamtých* *szkół* *przyzawszy* do *siebie*, *wndzie* w. *roztrząśnienie* *rzeczy*, i *iak* *naywcześniey* *będzie* *mógł*, *Komisji* *doniesie*. *Gdzie* *Komisja* *konkordaty* z *Biskupami*

o obligacye duchowne uczynila, i gdzie *Collegia* i domy niektórym Zakonnikom pod szczególnemi warunkami są pooddawane, tam będzie obowiązkiem Wizytatora zweryfikować, czyli, tak konkordatam z Biskupami uczynionym, iako też obowiązkom przez Zakonników na siebie przyętym zadosyć się dzieie: o czem w raporcie dostatecznie informować ma.

21mo. Może po drodze zwizytować kilka szkół parafialnych i wieyskich, weyrzeć w sposób instrukcyi onychże, z łagodnością zalecając, w czym osądzi godne poprawy. A z duchownemi mieysca pasterzami, z dziedzicami i ich namiestnikami postępując sobie ze wszelką ludzkością i rostopnością, oświadczać powinien tym, którzy się do założenia i utrzymywania szkół rzeczonych przyłożyli, szacunek i wdzięczność imieniem Komissyi i oyczyzny, innych zaś do podobnego dobrodzieystwa publicznego zachęcać, oraz zalecać, aby się z Rektorem Wydziałowym lub Prorektorem około sposobu prowadzenia nauk znosić chcieli.

22do. Kiedy który z uczniów z iednych szkół do innych, lub z iedney kondycyi do szkół przenosząc się, należytego świadectwa nie będzie mógł okazać Prefektowi, a w tym przypadku uda się do Wizytatora; ten naprzód starać się będzie zasięgnąć wiadomości o przyczynach nie danego świadectwa, potym wszelkie okoliczności zważywszy, gdy słuszność i rostopność dozwoli, może udaiącemu się dać listy do Prefekta z zaleceniem przyjęcia iego, i nakazaniem pilniejszey bacności na sprawowanie się dalsze. Tego iednak dobrodzieystwa używać nie ma tym, którzyby publicznie ze szkół rugowani byli, iako iest w Roz. XXIV.

Kary.

23tio. W przypadkach spraw iakowych do niego wytaczających się, których inaczey, tylko formą sądową, zakończyć nie będzie można, sąd złoży iako sędzia delegowany od Rektora Szkoły Główney, przybrawszy i zaprosiwszy do spólnego sądzenia iedną osobę duchowną, drugą z obywatelów osiadłych, zaufaniem publicznym i szacunkiem ze sprawiedliwości zaszczyconą. Gdyby zaś uprosić niemógł, sam do sądzenia przystąpi. Sąd się zaś odprawi porządkiem i sposobem w osobney na to ordynacyi przepisany. Staraniem iednak Wizytatora iak największym będzie, aby się spory sądem polubownym czyli kompromissem kończyły. Od sądu Wizytatorskiego appellacya do Rektorów Szkół Głównych iść może, lub do Komissyi. Do niego też należeć będzie weyrzenie

w to wszystko, co się tyczy kar, nagród nadzwyczajnych, podług opisu w Roz. XXIV. *Sąd, Kary, Nagrody.*

24to. Przed zakończeniem wizyty znowu przywoła osoby, z którymi mówić w osobności uzna potrzebę, i napomnienia ty-czące się każdego sekretnie uczyni: ogólne zaś zalecenia w oso-bno na to przygotowaną księgę wpisze, podług *Wzoru II.*

25to. Akt całej swoiey wizyty w każdym zgromadzeniu, z opisaniem codziennych robot od zaczęcia aż do końca wizyty wciągnie w protokół zgromadzenia, własną ręką podpisze, a wypis-tegoż aktu weźmie od Rektora, Prefekta, i wszystkich Professorów podpisany, a potem wyięty wraz z raportem Szkole Główney za powrotem do niey odda.

26to. Ze wszystkich punktów zlecenia sobie danego, ze wszystkich dzieiów wizyty ułoży tyle raportów, ile zgromadzeń wizytował, podług *Wzoru III.* do tych ustaw przyłączonego; tak co do sposobu pisania, iako co do miary papieru. Tym kształtem ułożone doniesienie za powrotem swoim przeczyta na obradzie Szkoły Główney, na którey wyciągnione będą z raportu ogólnego punkta ważniejsze, iako to, n. p. osobliwszych zasług osób Aka-demickich lub uczniów, znakomitych przypadków lub naglejszego zaradzenia od powagi i cpeki Komissyi potrzebujących, oraz uwagi nauczycielów względem ksiąg elementarnych, iako tymże przepisano jest w Rozd. XIV. *Nauczyciele,* ten wypis przez Sekretarza Szkoły Główney podpisany do Komissyi odesłany będzie.

27mo. Wizytator w każdym zgromadzeniu mieć będzie mieszkanie dla siebie i stół spólny, płacąc od iedzenia podług ustanowionej w tymże zgromadzeniu taxy na osobę.

ROZDZIAŁ V.

Kandydaci do stanu Akademickiego.

Z ważności obowiązków stanu nauczycielskiego, który ma tworzyć i kształcić dobrych obywatelów w oyczyźnie, miarkować łatwo można, iaka być powinna przezorność w wybieraniu kandydatów, iaka troskliwość i wierność w ćwiczeniu i doświadczeniu onych, iakie nakoniec upewnienie się w przyjmowaniu do Stanu Nauczycielskiego. Następujące przepisy kierować mają postępowanie Szkół Głównych, i zgromadzeń Akademickich w tym wyborze,

doświadczeniu i przyjmowaniu kandydatów, a oraz tym samym, którzy powołanie swoje do tej usługi publicznej oświadczać będą, powinności i obowiązki ukaza.

1mo. Nie tylko w każdym wydziale mają być przyjmowani kandydaci podług potrzeb zgromadzeń, lub rozporządzenia Rektora Szkoły Głównej, nastąpić mogącego z niedostatku kandydatów w innych wydziałach, ale też Szkoły Główne z uczniów swoich ofiarujących się do stanu nauczycielskiego, stosownie do potrzeby ogólnej szkół, tychże kandydatów przyjmować będą mogły.

2do. Gdy który z uczniów po zakończonym nauki biegu w szkołach o sześciu klasach z chęcią przyjęcia tego stanu oświadczy się, wtedy Rektor w potrzebie przyjęcia obradę z osób zgromadzenia wydziałowego *vocis passivae* złożąwszy, wyznaczy egzaminatorów trzech z liczby nauczycieli i zasłużonych, którzyby owego żądającego wybadywaniem doświadczały, znosząc i porównyując dawne nauczycieli i Prefektów o zdatości jego, oby-
czajach, i postępku w nauce świadectwa i raporta; a na drugim podobnymże posiedzeniu zdania egzaminatorów przejrane będą, wraz z przeszłymi rzeczonymi świadectwy. Który z egzaminowanych nie otrzyma dwóch egzaminatorów zdania o większej nadmierności zdatości, ten oddalonym zostanie; o tych zaś, którzy takowe zdania otrzymają, jeszcze sąd zgromadzenia *vocis passivae* nastąpi, i większość kresek o ich przyjęciu stanowić będzie: o czym ma być doniesiono Szkole Głównej, która podobnie postępować ma względem wyboru, przyjmowania i egzaminu uczniów swoich na kandydatów, zarządząc o tym na sejsjach, ściągających się do rządu i dozoru całego stanu Akademickiego.

3tio. Sądzący o przyjęciu ucznia za kandydata, oprócz względu na cnoty i obyczaje, na sposobność i korzyści w naukach, mieć bacność jeszcze powinni, aby wolny był od słabości trwającej, niedołęztwa, od trudności w mówieniu i znacznej odrazy co do postawy, a nie ma być młodszy od lat osiemnastu.

4to. Przyjęty na kandydata weźmie zaraz suknię Akademicką; do społecznego zaś życia w zgromadzeniu należeć niebędzie, aż po odbytej przez lat cztery edukacji w Szkole Głównej i otrzymanych tamże stopniach promocji do stanu Akademickiego przywiązanych.

5to. Kandydat z Wydziału będzie odesłany pod czas wakacji do Szkoły Głównej, tak, aby na miejscu stanął przed zaczęciem roku szkolnego. Nim odjedzie, zapisze się w księdze Re-

ktorowi wydziałowemu przy dwóch świadkach sposobem następującym: „Niżej na podpisie wyrażony, przyjmując dobrowolnie: „Stan Akademicki, to jest stan publicznego nauczycielstwa, zapisuję się na nauczyciela do Wydziału N. z zaręczeniem, iż gdy „w przeciągu pierwszego roku bawienia się mego przy Szkole „Głównej, od niey przy rzeczonym stanie utrzymany, a potym „przez lat trzy w przepisanych naukach doskonalonym zostanę, „do wydziału N. powrócę, i tam urząd nauczycielski przez lat „sześć z powinności sprawować będę: chyba gdybym z rozkazem „Prześwietney Komisji do innego wydziału był przeniesiony. „Dalsze zaś lata dobrowolnego uczenia, lubo od moiey woli, co do „trwania w stanie nauczycielskim, zależeć będą, gdy iednak od „stanu Akademickiego oddalić się zechcę, na rok wprzód o tym „Szkole Głównej doniosę. W przypadku nie dotrzymania tego, „poddaię się sądowi Szkoły Głównej i Prześwietney Komisji „Edukacyjney.“ Rektor wydziałowy da kandydatowi ekstraktem akt przyięcia iego na kandydactwo, i list do Rektora Szkoły Głównej z wyrażeniem wieku, kondycyi, oyczyzny, dowcipu, nauk i obyczajów: co za przybyciem swoim w ręku Rektora Szkoły Głównej razem z metryką złoży.

6to. Rektor doniesie Radzie Szkoły Głównej o przybyłym kandydacie, a po przeczytaniu przyięcia i świadectwa, Sekretarz przybyłego kandydata na sessyą wprowadzi, i w metrykę uczniów Szkoły Głównej zapisze. Rada po wysłuchanym oświadczeniu kandydata, do których nauk szczególnie przykładać się pragnie, zważywszy iego ochotę, sposobność, oraz potrzeby szkół, i porównywaiąc z tym wszystkim świadectwa o nim złożone, wyznaczy mu lekcyę, na które chodzić ma w przeciągu roku swey próby; podług zaś podziału nauk, odeszle go do Prezesów, którzy na obradach *Collegiorum* okażą mu porządek lekcyi iego, oraz powinności ściągające się do examinów i popisów, aby wiedział, iak się ma do nich przykładać.

7mo. Szkoła Główna, mając wzgląd, iż na wydoskonaleniu kandydatów zależy iey honor, całość Stanu Akademickiego, dostarczenie zdatnych Professorów, i przyszłe na katedry Szkoły Głównej następowanie, przykładać powinna wszelkiey usilności, nietylko względem gruntownego ćwiczenia ich w naukach, ale też względem wkładania do pracy, bogoboyności i dobrych obyczajów: na ten koniec wysyłać będzie częste wizyty do ich mieszkań, wyznaczać im zdatnych korrepetytorów, wprawiać do prak-

tyki nauczycielskiej przez dyrekcje prywatne, lub zastępowanie w potrzebie nauczycielów w szkołach przy Szkole Głównej będących, wzywać ich pewnych czasów na konwersacje Akademickie, i wszędzie dawać pilną baczość na ich postęпки i zabawy. Obowiąże Szkoła Główna Sekretarza, lub iednego Professora gorliwego i wymownego, aby raz w miesiąc czytał im część Ustaw Komissyi, zastanawiając ich nad ważnością powołania nauczycielskiego, i pewnością promocyi przywiązanej iedynie do gruntownego nauk posiadania i cnotliwych obyczaiów, przezco by nabywali ducha stanu swojego i chęci do pełnienia obowiązków nauczycielskich. Ci zaś, którzy na tę do Stanu Akademickiego próbę przyjęci będą, powinni się częstym rozważaniem przekonać, na iak ważną posługę powołani są, iako od ich zdatności kształcenie cnotliwych i oświeconych obywatelów zawisło, a zatym za najsćislejszy sumnienia obowiązek poczytaią, z usilnością i gorliwością niestrudzoną przysposabiać się do wykonania obowiązków swojego stanu, do wydoskonalenia się w pobożności, naukach i sposobie edukowania.

8vo. Po skończonym roku doświadczenia, Professorowie, których lekcyi Kandydat słuchał, złożą na piśmie świadectwa o jego pilności i postępku, a Prezesowie dadzą zdanie o popisach i examinach, Sekretarz Szkoły Głównej przygotuje wypisy z aktów wizyt miesięcznych od Szkoły Głównej do kandydatów wysłanych; co wszystko na Radzie ma być przeczytano: po czym wyznaczeni będą examinerowie do generalnego examinu, których zdania porównywiąc z świadectwami wyżey rzezonemi, sama Rada Szkoły Głównej o przyjęciu, lub oddaleniu kandydata iednomysłnością lub większością głosów stanowić będzie. Sekretarz Szkoły Głównej doniesie o przyjęciu lub odrzuceniu kandydata Rektorowi tego wydziału, do którego iest zapisany.

9no. Przyjęty Kandydat otrzyma pierwszy stopień promocyi w umiejętnościach i naukach wyzwolonych, i będzie zapisany w księgę nauczycielów stanu Akademickiego, czyniąc wprzód uroczyste zaręczenie przy dwóch świadkach w następujący sposób: „Niżey na podpisie wyrażony, przyjmując dobrowolnie Stan „Akademicki, to iest stan publicznego nauczycielstwa, poddaię się „wszystkim ustawom i rozrządzeniom temuż stanowi od Prześwietney Komissyi Edukacyi Narodowej przepisany, które to „ustawy ukazane mi były, a przezemnie czytane i rozważane: „one ze wszelką dokładnością zachowywać przyrzekam. A mia-

„nowicie obowiązuję się: *1mo*, iż oduczę w tym wydziale, do którego zapisałem się, lat sześć z powinności, a to w tej klasie, „do której wybrany będę, chybabym powagą Prześ. Komisyy „do innego wydziału był przeniesiony, odbierając płacę coroczną, „iaka jest oduczającemu lat sześć z obowiązku wyznaczona; *2do* „iż sposób uczenia od Prześ. Komisyy Edukacyney przepisany „zupełnie wykonam, i tej zwierzchności w udziale iey władzy „będę posłusznym; *3tio*, iż zachowując sobie wolność odstąpienia „od stanu nauczycielskiego, wprzód tego nie uczynię, póki lat „sześciu z powinności nie oduczę, i wcześniej na rok o takowym „odstąpieniu do zwierzchności ostrzeżenia nie zaniosę; w przy- „padku uchybienia którego z rzeczonych obowiązków, nieposłu- „szeństwa, lub iakiegokolwiek przeciw karności wykroczenia, pod- „daję się sądowi Szkoły Główney i Prześ. Komisyy Edukacy- „ney. Prócz tego przyrzekam, iż iakimkolwiek bym potym życia „rodzaj przedsięwziął, na iakimkolwiek stanął stopniu, utrzymy- „wać zawsze i pomnażać będę dobro edukacyi i stanu Akademic- „kiego. Na co wszystko przy daniu pocziwego słowa i ręki W. „Rektorowi Szkoły Główney, w przytomności świadków NN. pod- „pisuię się.“ Dan etc. Na tym akcie podpiszą się dwaj zadni świadkowie w księdze na ten koniec sporządzoney; wypis zaś aktu podwójny od kandydata i świadków podpisany, ieden w archiwum Szkoły Główney zostanie, drugi do szkoły wydziałowey, gdzie był przyjęty kandydat, przesłany być powinien.

10mo. Kandydat, otrzymawszy pierwszy stopień promocyi w Szkole Główney, ma się doskonalić w naukach sobie przepisanych, podlegając dozorowi nauczycielów co do lekcyi, i Prezesom *Collegiorum* co do *examinów* i popisów, podług rozrządzenia, które Szkoła Główna na ten koniec ułoży.

11mo. Po skończonych czterech latach swoiey przy Szkole Główney bytności otrzyma stopnie doktorskie w umiejętnościach i naukach wyzwolonych, gdy przez postępek, nie naganne oby- czaie i dobrze odbyty *examen* godnym się być okaże.

12mo. Jeżeli kandydat, odbywszy przy Szkole Główney lat cztery, otrzyma pozwolenie dłuższego bawienia się przy teyże szkole, może zostać z pensją w czwartym roku bytności swoiey przy Szkole Główney braną.

13tio. Kandydat przy Szkole Główney będący, weźmie ze skarbu Komisyy w pierwszym roku złotych trzysta, w innych

trzech leciech po czterysta: potrzeby zaś stołu i mieszkania dla kandydatów, podług miejscowych okoliczności, każda Szkoła Główna ułoży. Powróciwszy do swego wydziału kandydat, nim zacznie uczyć z powinności, oprócz wspólnego stołu, który w zgromadzeniu mieć będzie, taką pensją odbierze, jaką brał ostatniego roku przy Szkole Głównej.

14to. Gdyby który z uczniów chciał być kandydatem o własnym koszcie, Szkoła Główna ma go przyjąć do Stanu Akademickiego, pod warunkami wyżej opisanymi, wkładając na niego obowiązek oduczenia lat sześciu z powinności: z tą jednak różnicą, iż drugiego roku uczenia z powinności pensją dorobkową brać zacznie. Wszakże, jeżeli takowy kandydat przyjęty jest z pomiędzy uczniów Szkoły Głównej i ze świadectwa Professorów okaże się, iż słuchając lekcji publicznych, był wydoskonalszy w naukach stanowi nauczycielskiemu potrzebnych, ma tylko odbyć rok próby między kandydatami, z obowiązkiem odprawiania egzaminów przywiązanych do promocji Akademickich.

15to. Każdy kandydat, jeżeli na dłuższe bawienie się nie zyskał pozwolenia, powrócić powinien do wydziału, w którym był przyjęty, a to do zgromadzenia, które mu Szkoła Główna wyznaczy. A póki ten nie nastąpi na jakie wakujące miejsce nauczyciela, póty to zgromadzenie wydziałowe od przyjęcia nowego kandydata wstrzyma się, chyba by ie Szkoła Główna o wcześniejszej potrzebie przyjęcia obwieściła, kandydat zaś zastępować w potrzebie nauczyciela będzie. W niedostatku nauczyciela w innym wydziale może być władzą Komissyi na tamto miejsce przeniesiony.

16to. Zgromadzenie na obradzie zwykłym stanowienia sposobem osądzi, do której nauki użyty ma być kandydat, a zatym, iaka i innych nauczycieliów zayść powinna odmiana, gdy się ta potrzebną okaże; a to mając wzgląd na zdatność każdego. W przypadku równej zdatności dwóch lub więcej, na dawność w uczeniu wzgląd mieć należy.

17to. Jeżeli kandydat, powróciwszy do wydziału swojego i tam lat sześć na zastępowaniu nauczycieliów przepędziwszy, nie mógł być umieszczony na Professorstwie w swym lub innym wydziale, tedy, otrzymawszy od zgromadzenia świadectwo dobrego sprawowania się, będzie miał porachowane wyż rzeczone lata za te, które z powinności oduczyć był obowiązany.

ROZDZIAŁ VI.

Zgromadzenia Akademickie.

1mo. Zgromadzenia Akademickie *Wydziałowe* składać się będą z Rektora, Prefekta, Kaznodziei, sześciu Professorów i Zasłużonych, jeżeli się znajdować będą; także, jeżeliby który z nauczycielów popadł w kalectwo z okazji prac do stanu przywiązanych, albo z przypadku, ma prawo zostawania na zawsze w zgromadzeniu z opatrzaniem spólnego z innemi życia, lub też, jeżeli chce wynieść ze zgromadzenia, ma prawo odebrania tych korzyści, które w takim przypadku wyznaczone są w Rozdziale XXIII. *Płaca*: należec jednak będzie do Wizytatora zapewnić się, czy tego gatunku kalectwo nie nastąpiło z winy osoby; w którym razie, gdyby zachodziło podeyrzenie, Szkoła Główna wątpliwość wszelką o należytość płacy rozsądzi. Będą także w zgromadzeniach Akademickich *Wydziałowych* Substytucji z Kandydatów.

2do. Zgromadzenia *Podwydziałowe* składać się będą z Prorektora, Kaznodziei i Professorów. Jeżeliby który Zasłużony Stanu Akademickiego obrał sobie mieszkać w takim zgromadzeniu, wolno mu będzie

3tio. Takowe zgromadzenia będą pod dozorem Rektora wydziału, podług opisu o władzy i obowiązkach Rektorskich w Roz. VIII. *Rektor*.

4to. Każdy Akademik, który oduczy lat sześć z powinności, może się przenieść z jednego zgromadzenia do drugiego; jeżeli od tego przyjęcie, od tamtego dobre świadectwo otrzyma z podpisem Rektora i tych osób zgromadzenia, które mają prawo być na urzędy wybieranemi, to jest osób *vocis passivae* (obacz o tych Roz. VII. *Obr. Zgr. Akad.* Art. 2), oyle wprzód sześcią miesiącami i bez przerwy biegu przedsięwziętej nauki, o chęci przeniesienia się Rektora wydziałowego i zgromadzenie uwiadomił, za poprzedzającym zawsze zezwoleniem Szkoły Głównej. Także każdy władzą teyże Szkoły Głównej z jednego zgromadzenia w swoim wydziale będzie mógł być przeniesionym do drugiego, gdy tego słuszne przyczyny wyciągać będą, z jednego zaś wydziału do drugiego samey Komissyi rozrządzeniem przeniesiony być może.

5to. Spólność każdego zgromadzenia Akademickiego, która jest jednym z obowiązków tego stanu, zależy na jednakowym

ubiorze Akademickim, na mieszkaniu w iednym domu, i na spólnym stole. Wreszcie każdy przy wolnym swojej własności używaniu zostanie.

6to. Ubiór, którego nauczyciele przy dawaniu lekcyi i innych odprawach szkolnych używać mają, taki będzie: Nauczyciel oduczający lat sześć z obowiązku nosić będzie togę mniejszą; ci, którzy po sześciolętnim biegu w Stanie Akademickim zostaną, nosić będą togę większą. Prócz szkół, ubiór Akademików kterycki będzie.

7mo. Nikomu w zgromadzeniu Akademickim mieszkać nie będzie wolno, oprócz wyżej wyrażonych osób, i potrzebney czeladzi. Akademicy w swoich stancyach uczniów trzymać niemogą, ani tychże stancyi komukolwiek nymować. Ktoby chciał przywatney podić się edukacyi, powinien wynieść ze zgromadzenia.

8vo. Ponieważ tak spólne zgromadzenia, iako szczególne każdego urzędu obowiązki doznawałyby przeszkody, gdyby się osoby Akademickiego stanu podeymowały urzędu, spraw i posług z ich powołaniem niezgodnych, czuwać będą zgromadzenia na to, aby się nikt nie zaprzętał takowemi zleceniami, któreby go od pełnienia podiętych około edukacyi i rządu domowego powinności odrywały.

9no. Nikomu z osób zgromadzenia, ani Rektorowi nie będzie noszone iedzenie do stancyi ze spólnego stołu, chyba w chorobie: kiedy zaś który ze zgromadzenia osobno ieść zechce, nie będzie mógł nic potraćić kasie spólney. Co się tycze zapraszania gości od osób zgromadzenia, iezeli zaproszony ma być u spólnego stołu, lub osobnego w stancyi, zapraszający zapłaci za iedną osobę podług taxy domowej. Ci zaś, którzy z urzędu swego, albo ze zlecenia zgromadzeń wyiadą na inne miejsce, w propońcy dni oddalenia się swego i taxy stołowej kwotę pieniężną z kasy spólney odbiorą.

10mo. Rządzący stołem i innemi spólnymi potrzebami oraz czeladzią, nazywać się będzie Prowizor domu. Zgromadzenie wybierać będzie co półroku Prowizora z pomiędzy siebie, wyiawszy przypadki, w którychby odmiana prędsza potrzebna była; a potwierdzać może, póki zechce, tego, który się z rządu podoba. Ten Prowizor co półroku zdawać będzie sprawę na obradzie domowej z zawiadywania swego; chybaży zgodnie całe zgromadzenie rychlejszego teyże sprawy zdania wyciągało.

11mo. Spólne mieszkanie i stół prowadzi za sobą potrzebę spólnej kasy, każde więc zgromadzenie mieć będzie spólną kasę na utrzymywanie stołu, czeladzi, szafarza, cerulika, balwierza; prócz tego na sprzęty stołowe, kuchenne, opał, światło, oraz na wygodę chorych Akademików.

12mo. Do tej spólnej zgromadzenia kasy, ile w nim osób będzie, tyle na każdą po złotych sześćset pięćdziesiąt rachuiąc wyznacza się: coby zaś zgromadzenie od zwyż wyliczonych wydatków oszczędziło sobie, tym na końcu roku podług woli swoiey rozporządzić może.

13tio. Ponieważ na potrzeby zgromadzenia oddziela się pensyi spólnej po złotych sześćset pięćdziesiąt, co nadto wezmą nauczyciele, iest ich pensyą ręczną i zostanie do ich wolnego rozrządzenia na inne potrzeby. Tę ręczną pensyą dwiema ratami odbierać będą, raz pierwszego dnia Października, drugi raz piętnastego Lipca.

14to. Kasa spólna zgromadzenia złożona będzie u Rektora lub Prorektora pod kluczami ich i dwóch Professorów naystarszych w uczeniu. Te klucze odmienne będą. Nie sam Rektor albo Prorektor, ale całe zgromadzenie zawiadywać będzie dochodem spólnym, a zatem na posiedzeniach domowych miesięcznych wglądać w rejestra Rektora i innych wydatkiem pospolitym szafuiących.

15to. Gdzieby Komissya zgromadzenie *Wydziałowe* lub *Podwydziałowe* przedsięwzięta założyć, kwotę przyzwoitą na zakładowe potrzeby wyznaczy.

16to. Utrzymywanie w całości wszelkich budynków, opatrzenie bibliotek w książki, *musaea*, w instrumenta, odwożenie i przywożenie kandydatów, do osobnych Komissyi wydatków należeć będzie. Obacz Rozdziały IX. *Dom*, i XXIII. *Płaca*.

ROZDZIAŁ VII.

Obrady zgromadzeń Akademickich.

1mo. Cokolwiek należy do utrzymania domowego porządku, opatrzenia spólnych potrzeb, wykonania rozrządzeń i przepisów zwierzchności, tego wszystkiego ogólniejszy dozór należy do całego zgromadzenia, tak aby i w zachodzących okolicznościach zarządzenie przezorniejsze było, i rząd nie podlegał woli własney iednego. Każde zatym zgromadzenie podług opisów następujących obrady swoje składać będzie.

210. Akademycy względem obrad dwoiako uważani być powinni, pierwsi, którzy i wotować mogą na elekcyach, i na których wota dawać można; drudzy, co tylko wotować mogą; pierwsi zowią się *vocis activae et passivae*, drudzy *activae* tylko; w ciągu iednak tych ustaw pierwsi nazywać się zawsze będą *vocis passivae*.

310. Akademycy, którzy, odebrawszy od Komissy edukacyą nauczycielską, nie wyuczylu z powinności lat sześciu, substytucy, którzy po odbytey edukacyi nauczycielskiey znajduią się przy zgromadzeniu, Akademycy popadli w kalectwo nieodeymuiące używania rozumu, na elekcyach tylko wotować mogą. Inni Zasłużeni albo pracuiący Akademycy wotować na elekcyach i obierani na urzędy być mogą.

410. Dwa cele będą obrad zgromadzeń Akademickich: ieden, obieranie urzędników, drugi, rząd wewnętrzny i wykonanie ustaw zwierzchności.

510. Obrady dla wybierania urzędników składane zwać się będą *Obrady Wydziałowe*, te zaś, które za cel mieć będą rząd wewnętrzny, *Obrady domowe*.

610. Osoby Stanu Akademickiego mające prawo obierania na przężożeństwu i inne urzędy, przez znaiomość rzeczy, oświecenie i doświadczenie swoje potrzebować nie będą, aby im przypominano, iakich przymiotów, iakiey cnoty i wiadomości, iakiey ludzkości i łagodności w obyczaiach wybierani do kaźdey posługi być powinni.

710. Takowe Obrady *Wydziałowe* zwyczajne, co cztery lata odprawować się będą. Czas i porządek onych w taki się sposób przepisuie. Siódmego dnia po zaczętych wakacyach Akademycy zgromadzeń *Podwydziałowych* ziadać się na mieysce zgromadzenia *Wydziałowego*. Wszyscy Akademycy mają prawo na takie obrady iechania, ale nie wszyscy do tego obowiązani są. Gdyby żaden dobrowolnie iechać nie ofiarował się, w ten czas większością głośów iednego z pomiędzy siebie obranego zgromadzenie wyszle; w przypadku równości kresek rozwiązanie przy Prezyduiącym zostanie: Prorektor zaś iechać na obradę *Wydziałową* obowiązany iest, chyba by z przyczyny choroby inny uproszony był albo obrany. Na *wydziałowych* obradach naydawniejszy z Zasłużonych, a kiedy takowy się nie znajdzie, naydawniejszy z uczących Professorów przydywać będzie, z mocą rozwiązania równości

głosów. Obrada zacznie się od obrania Sekretarza, którym być może każdy Akademik po wyuczeniu lat sześciu z powinności. Dalej czytane będą rozrządzenia przeszley obrady, i nastąpi roztrząsanie, iak zachowane były. Zgromadzeni zaraz po obraniu Sekretarza podawać mu powinni materye do naradzenia się dalszego, które mają nastąpić po elekcyach, a między temi pierwsze będą, które na ostatniey obradzie podane nierozwiązane zostały, chybaby inne za nagleysze uznane były. Nieodwłocznie przystąpią do elekcyi przełożonych i innych urzędników. Po skończonych elekcyach wezmą do roztrząśnienia, i rozwiązania materye podane od zgromadzonych tyczące się wykonania ustaw Komissyi, obowiązków Stanu Akademickiego, i każdego z osobna urzędu; zgola rządu i karności tak szkolney iak i domowey. Cokolwiek, tak względem elekcyi, iak podanych materyi obrady - większością głosów uchwalą, Szkole Główney doniesiono będzie, i za iey potwierdzeniem moc obowiązującą wszystkie owego wydziału zgromadzenia otrzyma. Sekretarz obrad zapisze wszystkie onychże dzieie w protokół na to sporządzony, a Prezydujący z zasiadającymi podpisze. Te obrady przez dni trzy tylko trwać mają, przeto elekcyą urzędników naypierwey odprawić należy. Materye, na których roztrząsanie i rozwiązanie czas nie wystarczy, do przyszłych obrad odłożone, i iako się rzekło, zaraz po elekcyach roztrząsane będą. Kopia tego całego aktu, która do Szkoły Główney przesłana być ma, od Prezydującego i od osób zasiadających podpisana być powinna. Rektor i Prorektor zdaiąc urzędy swoje powinni dać zupełną informacją następcom o rządzie domu, szkół, o osobach ich zwierzchności, i o wszystkim, co służyć może do ich objaśnienia i ułatwienia im sprawowania ich urzędu. Podobnie inni zdaiący urzędy swoje, stosownie do szczególnych każdego obowiązków, powinni wchodzących na ich miejsce informować. W przypadku śmierci Rektora lub Prorektora w ciągu lat ich urzędowania obacz Art. 2gi w Roz. VIII. *Rektor*.

8vo. Przybyli na obrady *wydziałowe* płacić będą od stołu na osobę podług ustanowionej w tymże domu taxy, a to ze spólney kasy tego zgromadzenia, z którego są wysłani.

9no. Obrady domowe odprawiać się mają na końcu każdego miesiąca; trwać dłużej obrada domowa nad trzy godziny nie powinna. Celem ich będzie, naprzód weyrzenie w gospodarstwo domowe co do wydatków spólnych, opatrzenie potrzeb i wygod; potym roztrząśnienie, ieżeli co względem wykonania ustaw szkol-

nych prędkiej poprawy i zaradzenia potrzebującego przypadnie. Co do pierwszego, zgromadzenie nie ma obowiązku donoszenia Szkole Głównej ani wydziałowemu Rektorowi, chyba by niemożność ułatwienia między sobą tego wyciągała; co do drugiego punktu, albo z Rektorem wydziału, albo z Szkołą Główną podług okoliczności znosić się będzie powinno. Obrady szkolne osobnych dni będą składane, iako niżej w Roz. VIII. *Rektor, Prorektor.*

10mo. Gdyby Rektor lub Prorektor widział konieczną a zwłoki nie cierpiącą potrzebę uchwalenia nowej iakiej ustawy, albo zaradzenia wynikającej nieprzyzwoitości w okolicznościach tyczących się swego domu lub szkół swoich, albo w przypadku śmierci Akademika około zastąpienia wakującego miejsca, zwoła obradę nadzwyczajną domową, o którą prosić każdemu *voeis passivae* wolno będzie, a zwołania oney Rektor lub Prorektor odmówić nie może: tey uchwała, byleby przepisom Komissyi i Stanu Akademickiego przeciwną nie była, obowiązywać będzie wszystkie tegoż domowego posiedzenia osoby do przyjazdu Wizytatora w zgromadzeniu *wydziałowym*, a w *podwydziałowym* do wizyty Rektora lub Wizytatora. Gdy wizytujący lub osoby na obradach zasiadające na rzeczoną uchwałę przystaną, rzecz do Szkoły Głównej doniesiona będzie, a tey potwierdzenie nada takowey uchwale moc obowiązania wszystkich owego zgromadzenia osób w podobnych przypadkach. Gdy rzecz będzie o wakujące przez śmierć lub inny przypadek miejsce lub urząd w zgromadzeniu, doniesienie o tym do Rektora *Wydziałowego*, a od niego do Rektora Szkoły Głównej uczynione być powinno. Co wszystko wciągniono być ma w protokół obrad domowych z podpisem wszystkich Akademików w zgromadzeniu będących.

11mo. Protokoły do zapisywania dzieiów obrad będą te: ieden na obrady czteroletnie wydziałowe; drugi na obrady domowe, co do rządu ekonomicznego tak zwyczajne iak nadzwyczajne przy Prowizorze domu; trzeci obrad domowych co do spraw szkolnych, który koleją nauczyciele trzymać powinni. Patrz *Wzory* IV. V. VI. Nad to będzie księga porządku na zapisywanie corocznie osób zgromadzenia, zawierająca imiona, oyczyznę, wiek, lata, usługi, placę etc. podług *Wzoru* VII. Prócz tego Rektor wpisze w też księgę porządek wszystkich Zgromadzeń swego wydziału. Te książki w Archiwum domu składane, i na każdej wizycie pokazane wizytującemu będą.

12mo. Nie koniecznie każdy Akademik na obradach domowych znajdować się iest obowiązany; do zupełney iednak na też obrady liczby posiedzenie z trzech przynajmniey składać się powinno. Rektor lub Prorektor każdą w zgromadzeniu osobę o następuiącey obradzie i o godzinie obrady na piśmie obwieści. To pismo od Prowizora, ieżeli w sprawach tyczących się rządu domowego wewnętrznego, ieżeli w sprawach szkolnych, przez Professora mającego trzymać protokół każdemu ukazane być ma.

13to. Cokolwiek na domowych obradach sposobem zwyż przepisany uchwalono będzie, wszystkich acz nieprzytomnych zarówno obowiąże.

14to. Na zwyczajne obrady dzień świąteczny lub wolny od szkół wybrany przez Rektora lub Prorektora być powinien.

15to. Na pieczęci zgromadzenia *wydziałowego* będą dwa berła z cyfrą Królewską w literach S. A. z napisem wkoło: *Zgromadzenie Akademickie Wydziałowe N.* Na pieczęci zgromadzenia *podwydziałowego* będą dwa berła z cyfrą Królewską w literach S. A. z napisem wkoło: *Zgromadzenie Akademickie z Wydziału N.*

ROZDZIAŁ VIII.

Rektor Wydziałowy, Prorektor.

Jako Rektor naybliżey udzieloną sobie od Komissy bierze władzę doglądania edukacyi narodowej, tak i naymocniey przekonany być powinien o ważności tey sprawy, i naydokładniey oświeconym w postępowaniu na urzędzie sobie poruczonym. Sam przeięty gorliwością o prawdziwe dobro oyczyzny wynikające z edukacyi iey synów, sam iako nayusilniey zaprzątiony opatrywaniem tego wszystkiego, cokolwiek do rzeczzonego celu służy, wszystkie zgromadzeń sobie powierzonych osoby ożywiać i kierować przykładem i nieosłabionym swoim dozorem będzie. Obowiązki jego naycelnieysze ściągają się do tego, aby edukacya i instrukcyja sprawowana była podług przepisów ustanowioney od Rzeczypospolitey na to zwierzchności, aby młodzi obywatele przez przyzwoite oświecenie, przez ustawiczną w dobre obyczaje wprawę przysposabiali się do własnego i powszechności narodowej uszczęśliwienia. Drugi obowiązków iego podział zawiera to wszystko, cokolwiek do rządu w swym wydziale i domu, o związku między nim a Szkołą.

Główną i Komissją należy. Przepisy zatym dla Rektora i Prorektora przyzwoitym onych do okoliczności zgromadzeń mniejszych przystosowaniem będą.

1mo. Rektor obierany będzie z tych tylko, którzy lat ośm, Prorektor z tych, którzy lat sześć dobrowolnie odczyli. Urząd ich iest czteroletni. Potwierdzeni przez elekcyą być mogą. Lata Rektorstwa i Prorektorstwa w bieg dwudziestoletnich zasług nauczycielskich liczone będą. Płaca ich urzędowa i dorobkowa, iak w Roz. XXIII. *Płaca.*

2do. W przypadku śmierci, albo złożenia tak Rektora, iak Prorektora doniesiono Szkole Głównej o tym być powinno, a Rektor Szkoły Głównej z Radą swoją wyznaczy Substytuta na Rektorstwo lub Prorektorstwo do czasu zwykłych czteroletnich Obrad *Wydziałowych*; względem Rektora iednak ma się wprzód znieść z Komissją. Ci namiestnicy Rektorów i Prorektorów też władzę i korzyści mieć będą, które do tych urzędów są przywiązane. Nim zaś rzezcone wyznaczenie namiestników od Rady Szkoły Głównej nastąpi, w zgromadzeniach *Wydziałowych* przy naystarszym w uczeniu władza zastępnicza zostanie.

3tio. Nie wolno będzie oddalać się od zgromadzenia swego w własnych potrzebach Rektorowi nad dni sześć, Prorektorowi nad cztery dni w miesiącu. Ktoby z nich miał wymagaiący interes dłuższego na czas oddalenia się, ma się udać o wyraźne pozwolenie do Rektora Szkoły Głównej, a mieysce iego tym czasem w zgromadzeniach zastąpi Prefekt, w mniejszych zaś naydawniejszy z nauczycielów. Oddalaiącym się dłużej nad ten przepis zgromadzenie, przy odebraniu ręczney płacy co pół roku, wytraci tyle dwa razy z ich caley płacy roczney, ile na każdy dzień przypada roku szkolnego. Wytrąconą płacę obróci, na co mu się zdawać będzie. Mogą na wakacye wyieźdzać, lecz powinni uprosić na swcie mieysce którego z Professorów lub Zasłużonych.

4to. Obeymuiąc urząd złoży wprzód sessyą z osobami domowemi; ukaże im patent Komissyi na swoje Rektorstwo: toż potym publiczną w sali szkół odprawi ceremonią przy zgromadzonych wszystkich osobach szkolnych, zasłużonych i innych gościach, na które rzezcony patent będzie przeczytany, a sam Rektor akt ten przystosowaną mową zakończy.

5to. Naypierwszym i nayusilniejszym staraniem iego będzie mieć nieustanną bacznosc na dopełnienie od wszystkich osób swego

zgromadzenia powinności imże przepisanych, na sprawowanie się tak tychże osób iako uczniów co do pobożności i obyczajów; przewidywać wszelkie okazye iakiego zgorszenia i nieprzyzwoitości, aby wczesnym zabieżeniem raczey przeszkodzić onym, niżeli być przywiedzionym do smutney potrzeby karania, lub niepewney poprawy.

6to. Co sobota, wyiawszy przypadki nadzwyczajne i nagleysze, odbierać będzie od Prefekta sprawę względem obeyścia się nauczycielów, uczniów, dozorców domowych; często o tym znosić się z samemi nauczycielami, i coby z klubu wypadło, iak nayprędzey temu zaradzać: napomnienia osobne w potrzebie nauczycielom i metrom dawać ma, nim do publicznych przymuszonym będzie.

7mo. Składać co miesiąc powinien obrady szkolne z Prefektem i nauczycielami: a gdyby potrzeba tego wyciągała, i Prefekt albo który z nauczycielów o to dopraszał się, częścicy nawet nadzwyczajne; na których opatrywać maia, cokolwiek się do rządu i karności szkolney, do sposobu uczenia ściąga. Na tych posiedzeniach może publiczne napomnienia dawać, zachowuiąc rostrpność i łagodność, kiedy osobne przestrogi powtórzone skutku nie otrzymały.

8vo Na obradach co trzeci miesiąc czytane być maia przepisy dla Rektora, Prefekta, nauczycielów, kandydatów, zasłużonych i kaznodziei, zgola wszystkie tych ustaw rozdziały z porządku przypadające.

9no. Ma osobliwiey przestrzegać, aby w ukaraniu tak szkolnym iak domowym sprawiedliwość i pomiarkowanie iako nayscisley zachowane było, stosuiąc się do opisów w Rozdziale XXIV. *Sąd, Kary, Nagrody.*

10mo. Co miesiąc każdą klasę wizytować, zdatność i pilność nauczycielów miarkować, uczniów pilniejszych pochwalać, opieszalnych zachęcać będzie. Powinien także znajdować się na examinach miesięcznych, podług opisu w Roz. XVII. *Examina i Popisy*; a zawsze upatrywać ma wczesnie sposobność młodzi do stanu nauczycielskiego, dla lepszey znaiości na potym, gdy się który z niey dobrowolnie z chęcią do rzeżonego stanu odezwie. Gdyby który z uczniów znalazł się, po użytych różnych sposobach, albo wcale nie zdatny do nauk, albo niepoprawny co do obyczajów, tedy za spółną z Prefektem i Professorami radą

przełoży to rodzicom albo opiekunom owego młodzieńca, i do odebrania go ze szkół przywiedzie.

11to. Na publicznych popisach rocznych rozdawać będzie nadgrody uczniom, którzy się na *examinach*, podług zdania *examinatorów*, godnymi onych pokazali; a odbierających nagrody w raporcie swoim do Szkoły Głównej wymieni.

12to. Rektor raz na rok raporta o uczniach od Prefekta i nauczycielów sobie podane, i osobach zgromadzenia od siebie ułożone, w Lipcu przesła do Szkoły Głównej, lub Wizytatorowi, gdy się na ów czas znajdować będzie; odda, podług *Wzorów VIII. IX. X.* Równie postąpi z raportami przesłanymi ze szkół swojego wydziału. Co się tycze raportu o osobach zgromadzenia, ten tylko do Szkoły Głównej w swoim czasie odesłany być ma, nie wciągając go w protokół domowy raportów.

13to. Rektor spólnie z Prefektem, albo Prorektor z najdawniejszym z Professorów ugadzać mają metrów języków cudzoziemskich lub rysunku, stosując się w tym punkcie do opisu w *Roz. XV. Klasy i nauki*, pod artykułem: *języki i inne poboczne nauki*; przestrzegając, aby z nich nie wynikała przeszkoda do nabywania istotniejszych umiejętności.

14to. Ma okazywać oycowską opiekę około młodzi ćwiczącej się w szkołach, nie psując w niczym winney od nichże Prefektowi i nauczycielom podległości. Nawiedzać będzie chorych, pociechę, pomoc i zaradzenie podług sposobności im świadczyć. ubogich bogatszym zalecać i sposoby utrzymywania się obmyślać tym zwłaszcza, którzy się, co do obyczajów i nauk, lepiej sprawują.

15to. Uczniów funduszowych, którzy z ubogiej Szlachty kosztem pospolitym utrzymywani będą, dozór i zawiadywanie szczególnie do Rektora lub Prorektora należy. Co w przyjęciu, żywieniu, odzieniu, i w inne potrzeby opatrywaniu onych zachować ma, przepisano będzie w *Roz. XIX. Uczniowie funduszowi*.

16to. Nie ma żadnym sposobem nikomu tamować wolności udawania się do Szkoły Głównej i do Komisyi; przeciwny temu postępek za przestępstwo poczytany i sądzony będzie.

17to. Pieczęć zgromadzenia *wydziałowego* przy Rektorze będzie, *podwydziałowego* przy Prorektorze. Patenta wychodzącym ze szkół lub innym tego żądającym wydawane będą pod tąż pieczęcią, z podpisem w zgromadzeniach *wydziałowych* Rektora

i Prefekta, *podwydziałowych* Prorektora i najsławniejszego z nauczycieli.

18vo. Patenta Prefektów lub list Wizytatora, które przychodzący do szkół przynosić i w rękę Prefekta składać mają, Rektorowi pokazane i rozstrząsane być powinny.

19no. Rektor corocznie wizytować powinien zgromadzenia Akademickie i szkoły Zakonne w swoim wydziale. Na tych wizytach podobnie, jak się w Rozd. IV. *Wizyta Zgromadzeń Akademickich i Szkół Narodowych* przepisało, postępować ma, tak, ażeby wizyta jego ostatnich dni Lutego została zakończona, i do Szkoły Głównej raport o niej był nieodwłocznie przesyłany.

20mo. Prorektor w przypadkach wyciągających zarządzenia Rektora, udawać się ma przez listy do niego.

21mo. Rektor starać się ma wiedzieć o szkołach parafialnych w swoim wydziale, i one podług sposobności wizytować, stosując się do Roz. IV. *Wizyta*; i co się niżej opisze w Rozd. XXII. *Szkoły Parafialne*. Każdy zaś Prorektor w pewnym okręgu, o których się z Rektorem umówi, wizytować ie powinien.

22do. Rektor i Prorektor, owszem osoby wszystkie edukacji poświęcone, rządząc się roztropnością i gorliwością o dobro spólbywateli swoich, radami i przestrogią wspierać mają rodziców około powierzenia dzieci tym, którzy się ich ćwiczenia i uczenia podejmują w społeczeństwie stołu i mieszkania; co *pensjami i konwiktami* zowią. Otworzą szczerze rodzicom lub opiekunom chcącym panienki oddawać mistrzom lub mistrzyniom na pensye: iak ciężko iest zdatne do tak ważney sprawy, iaką iest edukacya osoby znaleźć; iak często tey posługi podejmują się tacy mistrze i mistrzynie, które z własney edukacyi, z obojętności w religii, z niedostatku zności świata, z przeszłej kondycyi i stanu, z podłych a czasem i gorszących obyczajów, z niedobrego w stadle pożycia, z pogardy kraiu i obywateli, z zaniedbania zupełnego podjętych obowiązków, które z powodu samego zysku przyjmują, korzystając z niewiadomości rodziców, szkodliwemi niezmiernie bywają na całe życie dla poruczoney sobie młodzi: iako przez braknienie dobrych metrów ięzyków obcych, tańcu, muzyki etc. śmiesznemi wychowanicę swoje czynią, niepostrzegających rodziców i krewnych łudzą. Powiedzą im: że odsyłanie do stołecznego miasta na pensye, psuje w większey części obywateli dolę na dalszy bieg życia, kiedy przyuczone do blasku powierzchownego,

od popisywania się z talentami, do rozrywek, przeiażdżek, widowisk, do sądzenia o ludziach z pozoru i ze stroiu, nabrawszy chęci wyrównywania w zbytkach i naśladowania bogatszych, potem losem swego stanu mające wiek trawić na wsiach, znajduią w skazoney imaginacyi i w zbalamuconym sercu źródła niesmaków, nudów i przykrości niezbytých; wpadają w nieszczęście albo płochego wyboru małżonków, albo złęgo w małżeństwie pożycia. Przełożą: iż lepiej, aby dzieci nieumiały, kiedy inaczey być nie może, ięzyków, i niemiały inszych powierzchownych talentów, a gruntownie wychowane w religii, cnocie, obyczaiach, gospodarstwie, robotach stanowi swoiemu przyzwoitych, stały się potym dobremi żonami, matkami, paniami domu: że ten istotny iest cel edukacyi córek, tak w stołecznym mieście, iako i po wojewodztwach; że takie wychowanie rodzice, a szczególniey matki przez się same obowiązane są dawać; że się uczyć mają wykonywania tey powinności nieoddzielney od rodzicielstwa; że oni są w odpowiedzi Bogu, dzieciom, oyczyźnie, ieśli tego nie umieją, albo niechcą czynić.

A kiedy zbieg różnych okoliczności to sprawi, iż przyidzie do otwarcia takowych pensyi w mieyscu wydziału Rektora, wtedy zniesie się on naprzód z rodzicami, i doyrzy, aby żadna osoba nie otwieraa pensyi bez pewnych świadectw o religii, obyczaiach i zdatności swoiey; postara się być przekonany przez się samego, co takowy mistrz lub mistrzyni umie: zwyż wyrażone przestrogi, i te, które się pod Roz. XXV. *Edukacya Fizyczna* zawierają, przełoży, a za poddaniem się onych ustawom przepisany na Pensye, rzecz do Komissyi doniesie końcem otrzymania pozwolenia. Doglądać będzie, żeby nauki przyzwoite dawane były zaczawszy od dobrego czytania i pisania po Polsku, oraz rachunków, żeby uczono robót ręcznych przyzwoitych: względem sposobu nauk zaleci książki szkołom podane, a mianowicie moralney nauki i historyi zwłaszcza narodowey: zakaze romansów, prócz Telemaka; wyciągać będzie podania sobie rejestru ksiąg. Co do edukacyi moralney i obchodzenia się względem instrukcyi, poda za prawidło przepisy dla nauczyciela moralney nauki, dla Professorów w ogólności, dla dyrektorów, z przyzwoitym do okoliczności płci, wieku i kondycyi przystosowaniem. Zaleci i dopilnuie, aby młode panienki wprawiano do szczerości, zamiłowania prawdy, i do kochania oyczyzny swoiey; aby przygotowywano do tych obowiązków, które tę pleć w dalszym wieku czekaią, być dobremi, iako

ROZDZIAŁ IX.

D o m.

1mo. Pod imieniem domu rozumie się mieszkanie zgromadzenia, kościół, szkoły, biblioteka, *Musaeum*, wszystkie budynki domowe tak przyległe domowi, iako i oddalone, ogrody, place, apteka i drukarnia.

2do. W każdym domu być powinien u Przełożonego abrys z plantami i rozmiarem kościoła, szkół, wszystkich innych budynków i placów podpisany od Wizytatora, i na każdej wizycie ukazywany z temi, któreby nastąpiły, odmianami.

3tio. Inwentarz domu, co do wszystkich jego części wewnętrznych i zewnętrznych iak naydokładniej wyszczególniony ze sprzętami sal, izb, komórek, kuchni, piwnic, porządnie pod swemi artykułami ułożony podług *Wzoru XI.* podwójny być powinien: jeden ręką Wizytatora podpisany zostanie przy Rektorze lub Prorektorze, drugi od Rektora, Prefekta i naydawniejszego z Professorów, a w zgromadzeniach mniejszych od Prorektora i dwóch Professorów naydawniejszych podpisany, Wizytator raz pierwszy odbierze, i w kassie generalney Komissyi złoży, następnie zaś corok, to tylko Wizytatorowi na piśmie podawane będzie, cokolwiek do inwentarza przybyło lub ubyło. Ten inwentarz iako i inne, Rektor, Prorektor i każdy urzędnik, który iaką część zawiadywania domu ma sobie powierzoną, następującym na urząd z okazywaniem rzeczy w nim zawartych oddawać będzie.

4to. Gdzie się znajdzie apteka do Komissyi należąca, prócz opisania iey w inwentarzach, iak się rzekło, dany ieszcze będzie registr aptekarzowi wraz z kontraktem lub pozwoleniem Komissyi od Rektora podpisany, a wzajem od aptekarza podobny z iegoż podpisem w rękę Rektora złożony będzie. Tymże sposobem między Rektorem a Prefektem drukarni podwójne inwentarze drukarni do Komissyi należącej być powinny.

5to. Registr ksiąg i rzeczy w bibliotece Prefektowi szkół od Rektora, a w zgromadzeniach mniejszych naydawniejszemu z nauczycielów od Prorektora z wzajemnymi podpisami oddany być ma. Registr zaś zbioru narzędzia fizycznego etc oraz ciekawości naturalnych, ma być od Rektora lub Prorektora nauczycielowi Fi-

zyki oddany, a narzędzia matematycznego nauczycielowi matematyki, obacz Roz. XIII. *Prefekt Szkół* i Rozdział XV. *Klasy i nauki*.

6to. Każdemu ze zgromadzenia wyznaczy Rektor lub Prorektor stancją, mając wzgląd na wiek, zasługę i powinności urzędu każdego. Dopilnuie, aby u drzwi każdej izby zę strony korytarza była przybita tabliczka dla wygody mających co do mówienia z osobami w zgromadzeniu zostającymi. Tabliczka w ten sposób będzie: na papierze, którym okleiona być ma, wyrażą się miejsca, gdzie się na ten czas mieszkający znajdować może; każde miejsce iedne pod drugim np. *w kościele, w szkole, w domu, w bibliotece; wyszedł, powróci zaraz* etc. Dziurki przy każdym wierszu, w którym miejsca rzeczonym sposobem wypisane są, służyć będą na to, aby w nich znaczyć podług okoliczności, zatykając koleczek przy tabliczce zawieszony.

7mo. Nie dopuści Rektor lub Prorektor, aby osoby zgromadzenia trzymały u siebie młodź na nauce, iako iest w ustawach zgromadzeń Akademickich zakazano.

8vo. Część domu zostająca od potrzeby mieszkania i innych wygód zgromadzenia, za zniesieniem się Rektora lub Prorektora z architektem Komissyi, oddzielona być ma murem lub innym sposobem tak, aby inszy wchód miała; i tę Rektor lub Prorektor obcym najmować może.

9no. Trzymany będzie odźwierny w domu; temu Rektor lub Prorektor zaleci, aby wniścia ludziom podeyrzanym nie pozwalał, aby żądającym widzenia się z którą osobą zgromadzenia usłużnym i ludzkim się stawiał, osoby, których kto żądać będzie, pierwey ostrzegął, i czyli chcą przyiąć gościa w swey izbie, czyli zniść do niego, wypytywał. Aby to ostrzeżenie wygodniey i bez oddalenia się odźwiernego od wniścia domu czyniono było, do każdego piętra dzwonki będą, któremi tenże znak dawać ma tylokrotnym zadzwonieniem, ilą liczbą naznaczona iest izba osoby, o którą proszą. Tenże odźwierny trzymać będzie dzwonek domowy pod zawiadowaniem Rektora.

10mo. Ochędóstwo w domu, nie spuszczaiąc się na posługaczów, sam z iak naywiększą pilnością przestrzegać ma, na wszystkie miejsca często dawać bacność.

11mo. Takie między stróżami rozrządzenie uczyni, aby, dla bezpieczeństwa od ognia i złego człowieka, koleją po całych nocach czuwali.

12mo. Ogólnie dozór czeladzi Rektor z Prowizorem mieć będzie, który mieszkanie wyznaczy.

13to. Co do Kościołów przy szkołach znajdujących się należy inwentarz kościelny, opisujący wszystkie w nim ruchomości i sprzęty, zakrystyi, skarbcu, oltarzów, podwójny być powinien, ieden przy Rektorze lub Prorektorze z podpisem kaznodziei, a przy wizytach Wizytatora zostanie; drugi z podpisem Rektora lub Prorektora oddany kaznodziei będzie, patrz *Wzór XII*.

14to. Kaznodziei dozór najbliższy kościoła poruczony być ma. Iego powinnością będzie w kościele, zakrystyi, kruchcie etc. porządek i ochędostwo utrzymywać; wcześniej potrzeby kościoła opatrywać i Przełożonemu zgromadzenia o nich donosić; zakrystyana ugadzać i iego posług pilnować; przypadkowych, ieśli jakie będą, dochodów kościelnych registr trzymać, i one na potrzeby tegoż kościoła, z dołożeniem się Rektora lub Prorektora, obracać. Przy zakrystyi być powinna księga pod dozorem kaznodziei, w którą wpisywane będą anniwersarz i msze, mające się z obowiązku odprawiać, podług opisu w Rozdziale XI. *Nabożeństwo*.

15to. Co do szkół, równie inwentarz budynków, izb, sali i sprzętów w nich zawartych sporządzony i na dwie ręce spisany być powinien, ieden z podpisem Wizytatora i Prefekta szkół, a naydawniejszego z nauczycielów w zgromadzeniach mniejszych, złożony u Rektora lub Prorektora; drugi z podpisem Rektorskim, Prefektowi lub naydawniejszemu z nauczycielów w zgromadzeniach mniejszych oddany. Patrz *Wzór XIII*.

16to. Dozór bliższy okolo porządku, całości i ochędostwa w szkołach, należy do Prefekta w zgromadzeniach większych, w mniejszych do Prorektora, iako się obszerniey opisze w Rozdziale XIII. *Prefekt*. On za spólną z nauczycielami umową opatry sług szkolnych; składkę na opał i posługę szkolną odbierać pod registrem, a co od tey potrzeby zostanie, równie zniósłszy się z nauczycielami remanentem zapisywać w registrach, i składać będzie, a to końcem w następującym czasie zapobieżenia przez oszczędzenie takowych pieniędzy niedostatkowi składki na opał przeznaczoney.

17mo. Słudzy szkolni mogą być wzięci z pomiędzy ubogich uczniów, którzy się tego podjąć zechcą, za pewną placę z Prefektem umówioną.

18vo. Do Rektora i Prorektora należy ogólne dogładanie około utrzymywania wszystkich budynków i naprawy w nich potrzebney, w czym ma się rządzić według następujących przepisów. Wyznaczona od Komissyi kwota na utrzymywanie w całości domu przy nich zostawać będzie. Pod imieniem utrzymywania całości domu, kościoła, szkół, zawiera się *naprzód*: poprawienie, które wczesne być powinno, coby się w nich nadpsuło, a mianowicie opatrywanie i poprawa dachów każdej jesieni. Gdyby się pokazywała potrzeba wielkiej i nadzwyczajney poprawy, tedy Rektor lub Prorektor rozpoczynać iey nie ma, aż pierwej Szkołę Główną uwiadomi, przyłączając świadectwa rzemieślników o tej potrzebie. Nie wolno mu będzie nad kwotę wyznaczoną, ani z kassy prowincjonalney, ani z swoich pieniędzy, z upominaniem się powrotu, wydawać, wyiawszy bardzo nagły przypadek, grożący znacznym nadwężeniem albo upadkiem: co gdy się zdarzy, iak najprędzey, tak o potrzebie, iak o uczynionym wydatku do Szkoły Główney doniesie; to zaś pod utratą własnego wydatku, a powróceniem ruszonych pieniędzy z kassy. Nie będzie mu także wolno przelamywać lub znosić mury bez poradzenia się architekta, i pozwolenia Komissyi. Ma dawać baczość, aby z okien nie wylewano, co się tak całości tynku i fundamentów, iako też ochędóstwu sprzeciwia. *Powtórę* do wydatku na utrzymywanie domu wyznaczonego należy dostarczanie wina, wosku do kościoła, pranie bielizny kościelney, zapłata zakrystyanowi, przykupienie lub poprawa sprzętów domowych, szkolnych i kościelnych, palenie lamp po korytarzach i w kościele. Ostrzega się względem napraw rzeczy nadpsutych, iż te tylko z pieniędzy od Komissyi wyznaczonych czynione być mają, które czasem, używaniem, lub trefunkiem zepsuciu podpadną; które zaś przez winę niedozoru lub niedbalstwa zepsute będą, naprawione być mają tego kosztem, któremu do używania albo do strzeżenia powierzone były.

19no. Osobny trzymać ma rejestr Rektor i Prorektor wydatków na rzeczony budynków utrzymywanie, które wraz z kontraktami i kwitami rzemieślników przesyłać do Szkoły Główney będzie; inne zaś rachunki do kassy generalney Warszawskiej odeszle.

20mo. Przy każdym domu dla bezpieczeństwa od ognia utrzymywana być powinna porządnie studnia; przy niey dwa wiadra: oprócz tego sikawek cztery, waworków sześć, bosaków tyleż kosztem Komissyi sporządzone. Na gwałt dzwonienie zaleca się,

a Prefektowi szczególnie takowe z Dyrektorami ułożenie, aby do obrony od ognia i sami przybywali, i z sobą dorosłych uczniów sprowadzali.

21mo. Opatrzanie bibliotek, *Muzeów*, i inne nadzwyczajne potrzeby do osobnych Komissyi wydatków należeć będą.

ROZDZIAŁ X.

Kassa Prowincjonalna.

Istotną rzędu Komissyi około funduszu na edukacyą narodową częścią iest rozrządzenie funduszowey kassy. Dla dokładniejszego zawiadywania dochodów oneyże, Komissya ogólną kassę w Warszawie pod okiem swoim założywszy, prowincjonalne po kraiu pod dozorem Rektorów *Wydziałowych* lub Prorektorów ustanowiła; a około dozoru tychże takie im przepisy podaje.

1mo. Każdemu Rektorowi lub Prorektorowi wyznaczony będzie *Wydział*, w którym dziedzice dyplomatyczni i dzierżawce dóbr lub summ funduszowych wypłacać mają dwiema ratami procenta funduszowi edukacyjnemu należące. Skład takowych dochodów iest kassą prowincjonalną, a Rektor lub Prorektor z tey miary kassyerem prowincjonalnym.

2do. Kassyer Prowincjonalny odbierać będzie rzeczony procenta w ratach wyznaczonych, to iest, na trzy Króle i na S. Ian Chrzyciel, gdyż od tego pewność płacy pracujących około edukacyi, rząd wewnętrzny całego Stanu Akademickiego, a zatym dobro samey edukacyi istotnie zawisło.

3to. Odbierać zaś mają procenta nie częściami, lecz w całości.

4to. Po każdej racie powinien do niesienie do ogólney kassy uczynić o weszłych lub nie weszłych pieniądzech, a to najpóźniej we cztery niedziele po trzech Królach, lub po S. Ianie.

5to. Przed przypadającemi ratami mieć będzie przysyłane sobie od kassy ogólney kwity drukowane dla oddających procenta, oraz z kancelaryi sądowey Komissyi kopie pozwów na przypadek zawodu w oddaniu na termin należytości.

6to. W takowey pozywania potrzebie nie może Rektor lub Prorektor dłużej nad dwie niedziele od terminu, wydawania pozwów odkładać. Wydawszy pozwy zeznawać ie w własnych Grodach, i iak najprędzey ekstrakty do Warszawy do kancelaryi sądowey odsyłać mają.

7mo. Skoro wnidą do kassy iakie pieniądze, zapisywać przychód ich będzie podług *Wzoru XIV*. Przy tym rachunku dochodów zwyczajnych, ma być oraz przyłączony przychodów, jeżeliby iakie zdarzyły się, nadzwyczajnych.

8vo. Każdy Rektor lub Prorektor mieć będzie od teyże ogólney kassy układ i opisanie, którym osobom wypłacać, na iakie potrzeby wydawać z kassy prowincjonalney powinien; oddawać zaś należytość nieodwłocznie każdemu w czasy wyznaczone, które się pod Rozd. XXIII. *Płaca* wyrażają, a kwity z podpisami osób, którym wypłaca, odbierać nayściślejszym iegoż obowiązkiem będzie.

9no. Jak naywiększe opatrywać ma bezpieczeństwo składu pieniężnego. Od samey zaś kassy dwa klucze odmienne będą, ieden przy Rektorze, drugi przy Prefekcie, a w Szkołach *Podwydziałowych* przy Prorektorze i naydawniejszym nauczycielu, tak iednak, żeby w żadnym przypadku w iednym ręku dwóch kluczów nie było.

10mo. Gdy kto pokaże Rektorowi lub Prorektorowi assygnacyą od Komissy do kassy prowincjonalney iemu powierzoney, zapisze na niey Rektor, iż ją przyimaie, ale póty pieniędzy wydawać nie będzie, aż obwieszczenie od kassy ogólney o wyszley teyże assygnacyi odbierze.

11mo. Gdy po wydatkach i placach na kassę sobie poruczoną przypadających, zostaną pieniądze, z należytą ostrożnością zachowane być powinny, póki od kassy ogólney rozrządzenie iakie nie zaydzie; które gdy nastąpi, zaraz ie kassyer prowincjonalny do skutku przywiedzie.

12mo. Do Rektora i Prorékтора iako kassyera prowincjonalnego należeć będzie utrzymywać korespondencyą z kassą ogólną Warszawską, rachunki do niey dwa razy do roku, to iest ostatnich dni Kwietnia i ostatnich dni Października z raty trzech Królskiej i S. Iańskiej wraz z dowodami i doniesieniem wypadających okoliczności przesyłać; a to według wzoru XIV w terażniejszych ustawach podanego. Prócz tych czasów, gdy potrzeba wyciągać będzie, do niey się udawać, a wychodzące z niey rozrządzenia iako naydokładniey wykonywać ma. A że według niniejszych ustaw pod Roz. XXIII. *Płaca*; w art. 10m. pensye ręczne, pierwiastkowe, dorobkowe i urzędowe w racie Kwietniowej wypłacone będą 15. Lipca, a rachunki ostatnich dni Kwietnia do kassy ogólney przesyłane być mają, przeto, aby i rachunki były zupełne,

i dowód na każdy znajdował się expens, Rektor lub Prorektor, zapisawszy w rachunki należące wszystkim osobom zgromadzenia ręczne pensye, których opłata do 15. lulii odłożona, przypisze ręką swoją. „Ponieważ według ustaw Komissyi ręczne pensye dopiero 15. lulii wypłacone być maia, przeto kwity od osób wyrażonych die 15. lulii odesłane będą; i według tegoż swego opisu wypłaciwszy na dniu wyrażonym pensye ręczne, kwity odeszle do kassy ogólnej najpierwszą pocztą.“

13tio. W wynikających potrzebach, które się processu prawnego tyczyć mogą, odzywać się ma do Regenta kancelaryi sądowej, i w postępowaniu swoim przepisów tego trzymać się powinien.

ROZDZIAŁ XI.

Nabożeństwo i odprawiający posługi duchowne.

Religia i prawdziwa pobożność będąc zasadą życia chrześcijańskiego, a poświęceniem wszystkich cnót, jest tym samym najistotniejszą częścią edukacyi. Żądając przeto zawczasu wpaiać ie w umysły i serca młodych, naprowadzać ich na prawdziwą drogę doczesney i wieczney szczęśliwości, ochronić od wszelkich w tey mierze nieprzyzwoitości i omyłek, te około nabożeństwa ćwiczącey się w szkołach narodowych młodzi, i około posług duchownych stanowią się przepisy.

1mo. Powinność uczenia religii, wpaiania pobożności wszystkim w zgromadzeniach i szkołach Przełożonym, wszystkim nauczycielom i dozorcóm spólna, właściwiey do urzędu kaznodziei kosztem pospolitym od Komissyi utrzymywanego przywiązana będzie.

2do. Rektor, Prefekt i nauczyciele, podług okoliczności, przekładać uczniom będą prawdy religii i obowiązki chrześcijańskie, mówiąc gruntownie i z rostopnością, wszystko do wykonania i praktyki stosując, we wszystkim ukazując powinności społeczeństwa ludzkiego. Osobliwie Prefekt objaśniać i doglądać ma dozorców domowych i dyrektorów.

3tio. Co rok przy otwarciu szkół odprawować się będzie msza uroczysta, przy śpiewaniu hymnu *Veni Creator*. Podobnie przy zakończeniu szkolnego roku na mszy uroczystey śpiewane

być ma *Te Deum*; na którym nabożeństwie całe zgromadzenie nauczycielskie i wszyscy uczniowie znajdować się mają.

4to. Dni poświęcone SS. Ianowi Kantemu, Kazimierzowi, i Stanisławowi Kostce, jako patronom szkolney młodzi w Koronie i w Litwie, z większym nabożeństwem i okazalszą uroczystością od teyże obchodzone będą.

5to. Codzień przed zaczęciem szkół znajdować się wszyscy uczniowie powinni na mszy studentskiej, którą kaznodzieia, zaśluzeni, i nauczyciele, którzy są kapłanami, koleją mieć będą o siódmej. Na tey mszy, iako też przy kommuniach i innych nabożeństwach, nauczyciele i uczniowie powinni modlić się za tych wszystkich tak żywych iako i zmarłych, którzy się do dobra edukacyi młodzi narodowey fundacyami, dobrodzieystwy, pracą, staraniem przyłożyli. Zaczynając szkoły tak ranne iako i poobiednie nauczyciel uczyni wezwanie Ducha S. odmawiając *Veni S. Spiritus*. Na mszy studentskiej nauczyciele koleją przytomnemi być powinni.

6to. W każdy miesiąc spowiadać się mają uczniowie, na co wyznaczają się następujące święta: w Październiku S. Ian Kanty, w Listopadzie S. Stanisław Kostka, w Grudniu Niepokalane poczęcie Najsświętszey Panny, w Styczniu Nowy rok, w Lutym Najsświętsza Panna gromniczna, w Marcu S. Kazimierz, w Kwietniu lub przy końcu Marca spowiedź wielkanocna, w Maiu S. Stanisław Biskup, w Czerwcu S. Piotr i Paweł, w Lipcu ostatnia niedziela przed zakończeniem szkół. Częstsze do świętych Sakramentów przystępowanie szczególnemu każdego nabożeństwu zostawia się, z poradą rządu sumnienia.

7to. W wielkim tygodniu w poniedziałek, wtorek i środę poprzedzające kómunia wielkoczwartkową, schodzić się będą uczniowie na godzinę rano, na godzinę po popołudniu na miejsca wyznaczone. Prefekt podzieli uczniów na dwie części, w pierwszej będą uczniowie trzech klas pierwszych, w drugiej starsi. Tam starszym kaznodzieia, młodszym naydawniejszy z zasłużonych lub z uczących Professorów uwagi stosowne do zebrania się w siebie samego, do przypomnienia powinności chrześcijańskich, do roztrząśnienia sumnienia, poprawy obyczajów przekładać będą. We środę w wieczór nastąpi spowiedź, do słuchania której i obcych kapłanów Rektor lub Prorektor zaprosić może, rządząc się w tym rostopnością i znościomością osób.

8vo. Wypłacać się z winnego wdzięczności długu zesłym z tego świata fundatorom, dobroczyńcom i tym, którzy się do edukacyi w kraiu iakimkolwiek opieki lub usługi sposobem przyłożyli, ustanowiono iest, aby corocznie w tygodniu zadusznym, tak w Warszawie w przytomności osób Komissyi Edukacyney, iako po wszystkich mieyscach zgromadzeń Akademickich i szkół odprawowany był anniwersarz za ich dusze. Na tych całe zgromadzenie i wszystkie szkoły znaydować się powinny. Prócz tego, iako sami Komissarze Edukacyini dońrowolny na siebie przyjęli obowiązek postarania się swoim kosztem o pewną mszy liczbę, tak na wszystkich z funduszu edukacyneygo płaconych włożona iest powinność, albo odprawowania, albo opatrzenia mszy w wymiarze iednego złotego od sta. Miała także Komissya na tę duchowną usługę za fundatorów i dobroczyńców wzgląd i pamięć przy układaniu nakazanych prawem konkordat *cum Loci Ordinariis*. Zaleca się craz przełożonym szkół, aby na końcu szkół poobiednich nauczyciele z uczniami odmawiali psalm *De profundis* z modlitwą *Deus veniae largitor*.

9no. Nauka chrześcijańska co niedziela i święto dawana będzie tym sposobem i porządkiem. Uczniowie dwóch pierwszych klass, w swoichże klasach i od swoich nauczycielów, brać będą początki wiary i wykład historyi religii, to iest starego i nowego testamentu, podług uczynionego między temi Professorami a kaznodzieją podziału na ten bieg dwóletni, nim książka w tey materyi na szkoły wyidzie. Zaczawszy zaś od trzeciej klasy uczniowie bywać powinni na kazaniach lub naukach chrześcijańskich w też same dni i godziny, których młodszym nauka chrześcijańska dawana będzie. W te zaś dni święteczne, które na uroczystość patronów szkół i spowiedzi miesięcznie wyznaczone są, wszystkich klass uczniowie kazania słuchać mają. W czasie adwentu i wielkiego postu wyższe też klasy, prócz słuchania zwykłych kazań, powinny będą znaydować się na katechizmach i naukach chrześcijańskich w godziny wyznaczone od kaznodziei mającego dawać te katechizmy, a to dla odnowienia onych pamięci, aby sposobniejszemi byli: młodszych zwłaszcza dyrektorowie w tey nauce dopilnować mają.

10mo. Nauczyciele dający naukę chrześcijańską bacznosc na to iak nayspilniejszą mieć będą, aby w przekładaniu swoim iasność, prostotę i porządek zachowali, aby subtelne i do wiary ani do obyczaiów nie służące badania oddalali, aby we wszystkim grun-

towną pobożnością, istotnym człowieka i chrześcianina obowiązkom nieprzeszkadzającą tchnęli.

11mo. Kaznodziei, iako duchownego rzadcy sumnienia młodzi, iako nauczyciela religii powinności będą: co niedziela i co święto kazanie miewać, we dni świąt uroczystych, o których wyżey, zaprosić kogo z zasłużonych może, spowiedzi tak w naznaczone dni w miesiącach, iako i innych czasów słuchać uczniów, do chorujących chodzić, duchowne posługi onymże świadczyć; do czego wszystkiego nauczyciele i zasłużeni pomocą kaznodziei być mają.

12mo. Do gerliwości i roztropności iego należeć będzie, aby w kazaniach i naukach na gruntownym prawd wiary wykładzie przestając, do wszystkich cnót człowieka i obywatela przez naysiętniejsze i najswiętsze religii pobudki, do wieku stosowane młódz w naukach ćwiczącą się przysposabiał; aby naukę chrześciańską z pisma Bożego, z Oyców Świętych, z naylepszych słowa Bożego opowiadaczów, których sobie za wzór weźmie, czerpiąc, z przyzwoiłą myśli i stylu powagą, z gorącością ducha słodką i przenikającą starał się mówić.

13tio. Co się tycze zawiadywania kościołem i posługaczami kościelnymi, ma się trzymać kaznodzieia przepisów w tey rzeczy podanych pod Rozdziałem IX. *Dom.*

ROZDZIAŁ XII.

Zasłużeni.

1mo. Osoby, które na usłudze Nauczycielskiej, lub inney równie w tymże stanie ważącey, lat dwadzieścia dobrowolnie odbywszy, przy płacy w nim wyznaczoney w zgromadzeniach Akademickich zostaną, imieniem Zasłużonych (*Emerytów*) mianują się.

2do. Zasłużeni przykładem swoim powinni budować młodszych; pomocą w czynieniu posług duchownych, gdy siły służą, iako to słuchając spowiedzi uczniów, w porządku z innemi msze dla nich odprawując, do chorych uczniów chodząc, okażą, że są użyteczni zgromadzeniu i tchną duchem posługi publiczney.

3tio. W przypadku choroby Nauczycielów a niedostatku zastępników, chwalebnie uczynią, gdy, podług sposobności sił, na iaki czas urząd Professora sprawować będą.

4to. Temi i innemi sposobami, iako to mianowicie przytomnością na examinach i popisach, na obradach szkolnych podawa-

niem rad, gdy o to od Przełożonych lub zgromadzenia proszeni będą, zachęceniem do cnoty i nauki ćwiczącej się młodzie, oświecaniem rodziców i innych o korzyściach przepisów edukacyjnych, pomagać i przykładać się będą do dobra edukacji obywatelskiej, a zatem do dobra Ojczyzny.

5to. Zasłużonym od wszystkich należeć będzie cześć i uszanowanie, iako tym, którzy wiek i siły swoje na publiczną usługęłożyli. Oni zaś sami niczym sobie bardziej czi i miłości nie ziedniają, iako powagą w postępowaniu, łagodnością w obcowaniu, nie mieszaniem się w rządy i sprawy domowe nał przepisy sobie służące, gorliwością o pomnożenie pożytków edukacyi.

ROZDZIAŁ XIII.

Prefekt Szkół.

1mo. Stopień Prefekta naybliższy jest urzędowi Rektorskiego. W niebytności Rektora, lub przypadku choroby, zastępować go w wykonywaniu obowiązków jego, i zawsze być mu pomocą powinien. Zaczyn wszystkie Rektora powinności mieć przed oczyma, często pamięć ich odnawiać i naywierniey one dopełniać będzie. W zgromadzeniach mniejszych urząd Prefekta z Prorektorskim złączony jest. Prorektor w większej wagi przypadkach ma się z Rektorem swojego wydziału znosić.

2do. Zgromadzenia na obradach *Wydziałowych* Prefektów obierać mają, a ten tylko Prefektem obrany być może, który lat sześć dobrowolnego uczenia odbył. Urząd Prefekta czteroletni jest. Potwierdzany przez elekcyą być może. Lata Prefektostwa w zasługi liczyć się mają, i płaca równie, iak nauczycielom, pomnażać się będzie. Teraz Prefektów Komissya stanowi. W przypadku śmierci Prefekta przed czasem czteroletnich elekcyi, Rektor Szkoły Główney o tym uwiadomiony, razem z Radą swoją, naznaczy namiestnika Prefekta aż do rzeczzonego kresu; toż samo uczyni, gdy go zmienić lub złożyć będzie potrzeba.

3tio. Szczególnie do Prefekta należeć będzie rząd wewnętrzny szkół co do porządku, karności, uczenia w klasach i dozoru w domach przez Dyrektorów.

4to. Co sobota Rektorowi na miejscu znajdującemu się donosić będzie, iezeli wszystko podług powinności ze strony nauczy-

cielów, dyrektorów, uczniów zachowano jest, a w przypadku niebytności Rektora, co dwie niedziele przez pocztę oznaymi. W przypadkach zaś prędszey Rektora wiadomości i zaradzenia wyciągających, każdego czasu bez odwłoki uwiadomienie mu czynić powinien. Takoż prócz zwyczajnych szkolnych z nauczycielami obrad, o nadzwyczajne posiedzenia, kiedy potrzebę onych osądzi, dopominać się może.

5to. Prefekt nad nauczycielami władzą rozkazania tylko w niebytności lub niesposobności zdrowia Rektora mieć będzie. Zawsze zaś do niego należy pilnować, aby swoiey powinności czynili zadosyć, aby czas wyznaczony lekcyom wypełniali. aby w niczym przeciwko obowiązkom dobrego przykładu nie wykraczali; i o tym wszystkim, podług prawideł rostopności i miłoś ci bliźniego ostrzegać i uwiadamiać Rektora, mianowicie zaś opuszczenie lekcyi od nauczycielów lub opóźnienie ich zapisywać, i Rektorowi podawać będzie, stosownie do tego, co się mówi pod Roz. XXIV. *Sąd, Kary, Nadgrody.*

6to. Dopilnuie, aby w każdej klasie spisane i zawieszzone były tablice rozłożonych nauk i godzin codziennych, iakie są do niniejszych ustaw przyłączone.

7mo. Na wszystkich examinach każdej klasy i popisach znajdować się powinien, zachowując się podług opisu w Rozd. XVII. *Examina i Popisy.*

8vo. Zwiedzać powinien klasy, nie koniecznie codzień wszystkie, ale iak nayeściej każdą, ile czas pozwoli; w nich uważać, czyli tak co do godzin, iako co do sposobu uczenia staie się zadość ustawom, czyli uczniowie na czas do klass przychodzą, iako i na msze, na nauki chrześciańskie i kazania. Prócz tego bacznąość mieć będzie na ochędóstwo w szkołach, na całość budynków i sprzętów, nakazując sługom szkolnym i zalecając Professorom, aby postrzegali tych, którzyby szkodę iaką czynili. Przepisze sługom szkolnym porządek i godziny pilnowania dzwonka, i dawania przezeń znaku na powinności uczniów.

9no. Naybliżey władza iego ściąga się do dyrektorów i uczniów, to jest do ich sprawowania się, tak co do obyczaiów, iako i do nauki.

10mo. Wszystkich przychodzących do szkół zapisywać będzie w księdze podług *Wzoru XV.*

11mo. Wolno będzie każdemu, chociaż nie wpisanemu w rejestr uczniów szkolnych, na lekcye publiczne przychodzić, byle

się Prefektowi opowiedział: Prefekt zaś tego pozwolenia odnawiać nie będzie, chyba osobom podeyrganym, albo o złe obyczaje pomówionym.

12to. Często nawiedzać powinien mieszkania uczniów, dozierając pilności dyrektorów, ochędostwa w domu i tego wszystkiego, cokolwiek się do obyczajów i zdrowia ich ściąga, książki złe odeymuiąc, a zachęcając do czytania dobrych i nabywania w tym gustu.

13to. Szczególniey zaleci dyrektorom, aby mu donosili nieodwłocznie, skoro który z uczniów w chorobę popadnie, a uczniowie o chorobie dyrektora donosić mają. Zaraz za odebraną tą wiadomością nawiedzać będzie chorych, i nawiedzania podług okoliczności powtarzać, chybaby tego niebezpieczeństwo lożnych chorób zabraniało. W każdym iednak przypadku z pośpiechem i troskliwością potrzebne środki do uleczenia, sposoby obchodzenia się chorego i z chorym doradzać rostopnie, i opatrywać podług sposobności poczyta sobie za naydogodniejszy miłości chrześciańskiej uczynek.

14to. W naznaczaniu dyrektorów uczniom z iak naywiększą znościomością osób co do religii, obyczajów i zdałności w naukach postępować powinien, zapisuiąc zawsze, których uczniów któremu dyrektorowi porucza, i nieustannym dozorem pilnuiąc wykonania ich powinności, oraz odeymuiąc bezpieczeństwo przestępstwa, a szczególną bacność mając na postępowanie dyrektorów w ukaraniu uczniów, aby żadney srogości, ani nawet grubiaństwa nie popełniali; przeto zakaze tymże dozorcóm domowym wszelkiego ukarania na ciełe bez swojej wiadomości. Dla czego obowiązki dyrektorów pod Roz. XX. *Dyrektorowie*, na pamięci mieć będzie. Przepisze porządek dzienny, którego się dyrektorowie w domach trzymać powinni. W tym rozłożeniu godzin bacność mieć będzie, aby codzien czas pewny na rozrywki i ćwiczenia sił dla uczniów był wyznaczony.

15to. Co trzy miesiące zwoławszy dyrektorów, przeczyta im obowiązki w tych ustawach zawarte; toż samo uczyni ale inszych dni, względem wszystkich uczniów.

16to. Co miesiąc od dyrektorów odbierać będzie raport o uczniach, podług *Wzoru XVII*, tymże dyrektorom podanego.

17to. Prefektowi poruczony będzie dozór biblioteki, iako się rzekło pod Roz. IX. *Dom*. Powinności do urzędu bibliotekarza przywiązane będą te: registr książek i sprzętów bibliotecnych.

podwójny spisać, podług przepisu tamże podanego, względem przykupienia ksiąg potrzebnych Rektorowi doniesienia czynić, aby także przedłożył potrzebę Komissyi; doyrzeć, aby izby nauczycielów, kandydatów opatrzone były w książki szkolne, na każdej książce napisawszy, do którego Professora należą, i aby te od jednego do drugiego przenoszone nie były, dopilnować. Nikomu z domowych nie wydawać książki z biblioteki bez rewersu; obcym zaś bez zakładu wartości we dwóynasób tyle, ile książka szacowana będzie.

ROZDZIAŁ XIV.

Nauczyciele.

Skoro włożony na siebie obowiązek przyjmie Nauczyciel, przejęty ważnością urzędu i świętością powinności swoich, zabierze się do wykonania onych z iak największą gorliwością o pospolite ludzkości i Oyczyzny dobro. Uważać siebie będzie, iako obywatela służącego Oyczyźnie w wychowaniu synów iey, a współobywatelów swoich. Rozważy istotę edukacyi człowieka i obywatela, iako ona zależy na tym, aby ucznia sposobnym ze wszystkich miar uczynić do tego, żeby i iemu było dobrze i z nim było dobrze. Cokolwiek stanowi szczęśliwość szczególną człowieka: zdrowie, cnota i obyczaje, rozsądek pewny, dobry rząd domowy, miłość, przyjaźń i szacunek u drugich; cokolwiek składa szczęśliwość publiczną: równa i nayscisleysza sprawiedliwość, prawodawstwo mądre, obrona kraiova, cnoty obywatelskie, niepodległość w zdaniu, szlachetność myśli i postępków, szanowanie iako najswiętsze własności cudzey; to wszystko iest rzeczą edukacyi i celem starań nauczyciela. Biorąc się zatem do tey posługi, te w ogólności przepisy za prawidła swego postępowania mieć będzie.

1mo. Nauczyciel każdy powinien być o tym przekonany, że przymioty iego rozumu i serca wpłyną w rozum i serce uczniów. Trzeba nauczycielowi iasnie widzieć rzeczy, znać grunt człowieka, skłonności, namiętności, poiętność każdemu wiekowi właściwą, związek umiejętności ludzkich. Trzeba być pobożnym, czułym, nienaruszonym, sprawiedliwym, gorliwym o dobro pospolite ludzi, i szczególne swoich uczniów. Ktokolwiek się podeymie tey usługi Oyczyźnie swoiey, roztrząsnąć ma dobrze obowiązek, który bierze na siebie, siły, które przynosi. Uczyć się sam powinien, czytać książki moralne czystey nauki, czytać dzieła dobrych Logików,

dających poznawać postępowanie i związek myśli człowieka, czytać książki o sposobie uczenia. Mianowicie obowiązani są Nauczyciele książki elementarne, pierwej nim je wykladać uczniom poczną, z iak naywiększą pilnością przeczytać, ich układ i całą osnowę z gruntu zrozumieć, naukę w nich zawartą i sposób prowadzenia oney tam przepisany zupełnie przejąć, rachować się z sobą samym w szkole, rozmyślać o postępках swoich, myśleć i rozważać ieszcze więcej, niż czytać.

2do. Niech uważa, co się ma mówić, co zamilczeć. Nic nigdy nie mówić w szkole, czego sam iasnie nie rozumie, na co się nie nagotuie, coby nad pojętność uczniów było. Mówić, opowiadać grzecznie, przyjemnie do zadosyć uczynienia.

Pomnieć, że z ludźmi rozumnymi sprawa, chociaż z dziećmi sprawa. Mówić z niemi zawsze rozsądnie i zrozumiale, z przyzwyczajonym iedney rzeczy z drugiey wnoszeniem, i dozierać, aby i oni sami podług pojętności i wieku swego takimże sposobem o rzeczach mówili, iest wprawiać uczniów w zdrową praktyczną logikę, to iest w gruntowny rozsadek, który ma być przewodnikiem człowieka w całym iego życiu, w publicznych i domowych sprawach, i bez którego dowcip i nauki stają się próżnymi i szkodliwymi.

Starac się o poznanie charakteru, skłonności, przymiotów każdego ucznia powinien.

Pozwalać, owszem zachęcać dzieci, aby względem tego, co mówi, poufale swoje pytania i wątpliwości czyniły.

Nie obrażać uczniów mową dumną, zapalczywą, prózną, grubiańską. Poznaią iego charakter; prędkość, lekkość iego przywiedzie ich do pogardy.

3to. Sprawii sobie nauczyciel poważanie, kiedy przepisane ustawy Komissyi iak nayściśley zachowywać będzie, nie ubliżać im przez żadne względy urodzenia, przywiązania, pokrewieństwa; kiedy iak naydokładniey powinności swoich pilnować będzie, odepnując mocą przykładu dzieciom wszelką okazyą i pozór wyimowania się z swoich obowiązków; kiedy w mowach i postępках powagę rozsądną, tchnącą poszanowaniem, bez żadnego pozoru dumy i udawania utrzymywać będzie.

4to. Ziedna sobie przywiązanie, okazując szczerą, przyjacielską, oycowską ku uczniom miłość, nie czczemi słowy, ale samym postępowaniem słodko i z osobna napominając, o zdrowiu ich mając staranie, nawiedzając chorych etc.

5to. Co do sprawiedliwości należy, równie w większych iako i mniejszych okolicznościach, zawsze iak naybardziej delikatnym i ścisłym pokaże się. Nie będzie chwalił ani nadgradzał nad miarę zasługi, dopieroż z poniżeniem drugiego.

W sprawach i kłótniach między uczniami zachodzących mieć będzie sobie za obowiązek sumnienia i honoru nigdy od prawidła sprawiedliwości nieodstępować, zapobiegać plotkom. Gdy przydzie nieuchronna karania potrzeba, nigdy nie będzie karał, gdy sam, albo który zawinił, jest w gniewie; ile możności stara- iąc się, aby za przełożeniem iego, ten, który na karę zasłużył, o winie swoiey przeświadczonym został. Kary nie na przykrościach na ciele zakładać będzie, ale na umartwieniu umysłu, przez umniejszenie szacunku, skromne poniżenie, stosując ukaranie do charakteru, czułości i skłonności młodego. Ogólnie mówić można, kiedy się przyczynom zasłużenia na kary zabiegać będzie, umniejszy się ich potrzeba.

Władza Professora w ukaraniu określona będzie do tych tylko rzeczy, które do klasy iego należą, iako to: opuszczanie się w pilności, zaniedbanie lekcyi i kompozycyi, opuszczenie szkół, nie słuchanie i złe sprawowanie się w klasach etc.

Jakie zaś nagrody, iakie kary wyznaczone być mają, znaj- duie się w Rozdziale XXIV. *Sąd, kary, nagrody.*

6to. Ogólnie, cokolwiek zawiera edukacya fizyczna i mo- ralna, wszystko to staranie Nauczyciela obeymować powinno. Obacz pod Roz. XV. *Klasy i Nauki*; w art.: *Nauczyciel moral- nej* i Roz. XXV. *Edukacya Fizyczna.*

7mo. W rzeczach co do porządku domowego, co do rządu i powinności szkolnych, wyjazdu na czas krótki, wytrącania pen- syi za absencyą, Rektorowi z Radą w zgromadzeniach *Wydzia- łowych*, Prorektorowi w zgromadzeniach *Podwydziałowych* Nauczyciele podległemi będą. Prefektowi wszelkie uszanowanie okazywać, i z nim się w rzeczach do urzędu iego należących znosić powinni.

8vo. Ze spółnauczycielami i dyrektorami zgodnie i z przy- zwoitym każdego uszanowaniem obchodzić się będzie. W przypa- dających zatargach między nauczycielami do Rektora w zgroma- dzeniach większych; między nauczycielami zaś i dyrektorami, kiedy dyrektor jest winnym, do Prefekta udawać się należy: bo skargi przeciw nauczycielowi zawsze do Rektora zanoszone być powinny, chybaby ważność rzeczy i niemożność otrzymania

w domu sprawiedliwości przymuszała wytoczyć sprawę do Wizytatora, lub Szkoły Głównej. W mniejszych zgromadzeniach zawsze do Prorektora obżalowanie czynione będzie.

9mo. Każdy nauczyciel spisze regestr uczniów, którym dawać nauki podług rozrządzenia będzie, z wyrażeniem imienia, przezwiska, lat wieku, lat szkoły i dyrektora.

10mo. Wyznaczy jednego lub dwóch, podług potrzeby, z uczniów znanych z cnoty i rzetelności, którzyby zapisywali nieprzytomność w szkole spółuczniów swoich. O przyczynach tej nieprzytomności wybadywać się będzie, a tym, którzy szkoły opuścili, wszystkie opuszczone lekcye i nauki przeysć, i z nich sprawę oddać nakaże, wyznaczając, prócz dyrektora, zdolniejszych spółuczniów do przebieżenia z nimi opuszczoney nauki. Któryby trzy dni w tygodniu szkoły opuścił, Prefektowi doniesie.

11mo. Żaden Professor, iako i nikt ze zgromadzenia nauczycielskiego, nie może dawać studentom prywatnych lekcyi bez zezwolenia Rektora, i póki nie skończy lat czterech dobrowolnego uczenia. Te lekcye nie będą dawane w domu Akademickim: kto się zaś podeymie być domowym nauczycielem, nie ma miejsca w zgromadzeniu.

12mo. Każdy nauczyciel powinien raz w roku szkolnym wygotować doniesienie, czyli raport o uczniach i naukach swoich w miesiącu Lipcu, stosownie do Wzorów IX i X. Rektorowi lub Prorektorowi oddać do przesłania Szkole Głównej. Względem zaś ksiąg elementarnych wypisze Nauczyciel w raporcie swoim, ieżeli co w biegu uczenia za powodem uwag i doświadczeń postrzeże potrzebującego poprawy, lub odmiiany w porządku i wyrazach tamże użytych. Takowe uwagi, mimo raportów, każdy przesyłać może Towarzystwu do ksiąg elementarnych wyznaczonemu. Do tych raportów przyłączą osobny sextern, w którym spiszą wyrazy Polskie do nauk, kunsztów, lub inney materiy służące, które im się dokładne zdawać będą.

13tio. Dla skuteczniejszego dopilnowania, aby powinności Nauczycielów zachowane były, i rząd szkolny należycie prowadzony, co miesiąc składane będą obrady szkolne, stosownie do Roz. VIII. *Rektor*; na których Rektor lub Prorektor, Prefekt i Nauczyciele zasiadać mają, a protokół tychże obrad nauczyciele koleją trzymać będą.

ROZDZIAŁ XV.

Klasy i nauki.

1mo. W szkołach mających sześciu Professorów, bieg nauk w siedmiu latach się zamknie. Klasa piąta przez dwa roky trwać będzie, w innych zaś szkołach mających mniej, iak sześciu Professorów, okrąg nauk w sześciu latach zawartym będzie.

2do. Czasu szkolnego dwie godziny rano, dwie po południu wyznaczają się. We dni rekreacyjne rano tylko szkoły będą. O trzech kwadransach na siódmą z rana dany będzie znak dzwonkiem szkolnym, za którym o siódmej znajdować się mają uczniowie z dyrektorami w kościele na mszy. Po mszy reszta czasu do ósmey łożona będzie na oddanie sprawy z lekcji Dekuryonom na to wyznaczonym w niższych klasach. Od ósmey do dziesiątej Professorowie ordynaryjni lekcye dawać będą, a po południu od drugiej do czwartej. Po tych nauki języków obcych nastąpią.

3tio. W każdej klassie układu nauk od Komissyi przepisanego, a w książkach elementarnych podanego, nauczyciele nieodstępnie trzymać się będą.

4to. Rozpoczynając każdą naukę, i w każdej oneyże części, przełożą nauczyciele iaśnie uczniom swoim, na co się ona w życiu ich przyda; które przełożenie na końcu teyże nauki powtórzone będzie.

5to. W sposobie prowadzenia nauki nieodstępnie trzymać się będzie tego prawidła, aby nigdy nie kłaść rzeczy albo wyrażen ogólnych, ile możność przed szczególnymi, trudniejszych przed łatwiejszemi, złożonych przed pojedynczemi i prostemi, oderwanych myślą przed popadającemi pod zmysły.

6to. Ogólnie w każdej nauce Professorowie starać się i do-zierać powinni, aby ich uczniowie więcey na rozum i pojęcie, niżeli na pamięć uczyli się; w której rzeczy, względem wypisów z autorów klasycznych, rządzić się mają przestrogami na czele onychże położonemi, a czasem zostawić wolności uczniów, aby sobie obrali, co im się bardziey na pamięć opowiedzieć podoba. Na dwie rzeczy w tey mierze nauczyciel bacznosc mieć będzie: pierwsza, aby umiał wybrać, co ma uczniom swoim do nauczenia się na pamięć wyznaczyć; powtóre, aby tym, którzy wyznaczone na pamięć części gładko i iaśnie swoiemi wyrazami wypowiedzieć nie potrafią, uczyć się co do słowa onych nakazał.

Nieprzerwanym nauczyciela usiłowaniem być powinno, aby młódź sobie poręczoną wprawiał w zastanawianie się nad rzeczami, myślenie i uważanie przez siebie samych: do tego nauki, kompozycje i wszelkie ćwiczenia stosowane być mają. Są rzeczy i okoliczności, które otaczając młodego, same przez siebie uczyć go zdolne są: należy do roztropności nauczyciela, bez wyraźney około nich nauki, umieć tylko skierować umysł, i zastanowić przyzwoicie uwagę i zmysły ucznia.

7mo. Względem kompozycji i ćwiczeń w pisaniu ogólne prawidło będzie, aby materye onychże rozsądne, do wieku, do okoliczności, do obyczajów dobrane; a wszystkie czcze, oschłe, obojętne, zbyt zatrudniające, nadto dla uczniów wysokie wywołane były. Pomiarkowawszy zdatność uczniów do tego lub owego rodzaju pisania, w tym się im bardziey nauczyciele ćwiczyć pozwolą. A zatem często, nieznaczając żadnego ćwiczenia, zostawi nauczyciel woli uczniów, aby sobie materyą i sposób pisania obierali.

8vo. Ponieważ we czterech wyższych klassach czterech Professorów z przepisaniem sobie naukami z iedney do drugiej przechodzić będą, a każdy kompozycje i ćwiczenia do swoiey nauki stosujące się wyznaczać ma, dla ochrony wszelkiego w tey mierze zamieszania stanowi się: naprzód, aby kompozycje i ćwiczenia tylko na niedziele i we dni rekreacyjne wyznaczane były; potym aby Professor nauki moralney i prawa do takowego wyznaczenia miał niedzielę, Nauczyciel wymowy wtorek, Nauczyciel fizyki czwartek, nauczyciel matematyki następującą niedzielę. Toż dalszą koleją zacznie nauczyciel moralney we wtorek; i ta przez całoroczny bieg utrzymywana będzie.

9no. Kompozycje i inne w pisaniu ćwiczenia od uczniów czynione, po iednym z tych pism, w każdym miesiącu i w iedney materyi nauczyciel zachowa do czasu popisów, examińów i wizyt, dla użycia onychże podług tego, co się w Rozdziale IV. *Wizyta Szkół* i Rozd. XVII *Examina i Popisy*, nakazuje.

10mo. Do wzbudzenia w młodzi chwalebney emulacji pomoże różnica mieysc w szkole, podług zasługi i popisania się każdego, iako i inne podobne sposoby.

11mo. Z tych uczniów, którzy się bardziey dobrym postępowaniem, a mianowicie obyczajnością i rzetelnością, oraz nauką zalecą, wymieni nauczyciel Dekuryonów, którymby dziesięciu spółuczniów wydzielonych wydawali lekcyje, i przez nich nauczycie-

lowi podawali kompozycje i inne ćwiczenia. Dekuryonowie podadzą Professorom na tablicy przy imieniu każdego z swego wydziału, sprawę, iako z tych każdy powinność szkolną wykonał, lub nie. Dway będą *Decuriones Decurionum*, podług dwóch stron, na które się uczniowie dziela w szkole. Do Dekuryonów należeć będzie zapisywać dobre i złe noty spółuczniów, oraz mieć oko na ich sprawowanie się w szkole.

W szczególności o klasach, i naukach onym właściwych, nauczyciele te ustawy zachowają.

Klasa pierwsza.

1mo. Professor pierwszej klasy dawać będzie grammatykę z wypisami z autorów łacińskich, arytmetykę, moralną naukę, początki geografii, pierwsze wiadomości z historii naturalnej.

2do. W uczeniu łacińskiej i polskiej gramatyki, deklinacye i koniugacye iak naylepiey na pamięć od uczniów umiane być powinny. Insze uwagi i reguły dosyć będzie dobrze poiąć i gładko wymówić. Która przestroga ogólnie służyć ma i do innych nauk ni ewyciągających wypowiedzenia co do słowa, podług artykułu 6 w tymże *Rozdziale*.

3tio. Względem wypisów z autorów łacińskich trzymać się nauczyciel iak nayściśley będzie przestróg na czele tychże wypisów podanych; a mianowicie zaleca się, aby przekładania autorów. nie zbywał prędkim i ciągłym przełożeniem peryodów, ale pierwey każde słowo, co do wszystkich stosunków grammatycznych, osobno wyłożył, toż dopiero cały sens gładkim polszczyzny składem wytłómaczył, i tegoż samego od uczniów wyciągał. Ukaże oraz niekiedy uczniom sposób szukania słów w dykcyonarzy łacińsko-Polskim, w którym słowa porządkiem pierwiastkowe i od nich pochodzące, ułożone są. Więcey co do tego artykułu należy, obacz pod tytułem, *Nauczyciel Wymowy*, w tymże *Rozdziale*.

4to. W nauce arytmetyki iak naypilniejszy usilności przykładać ma, aby w niey uczniowie postępowali. Nieprzestanie na samych zadaniach w książce elementarnej podanych, lub z kąd inąd zaciągnionych, ale trzymając się nieodstępnie sposobu w teyże książce określonego, z uczniami wchodzić będzie w ciągłe rozumowanie około każdego działania arytmetycznego, zawsze stosując się do pojęcia młodzi, a ustawicznie to ćwiczenie powtarzając.

Póty nie ma z iedney części tey nauki postępować do drugiey, póki uczniowie nie nabiorą nałogu i wezwyczajenia tak pewnego, aby z łatwością, i bez żadney omyłki poprzedzające działania wykonywać potrafili. Inaczej żadnego w tey nauce pożytku spodziewać się nie można.

5to. W nauce moralney trzymać się będzie przepisu, który się podaie niżej Professorowi teyże nauki na wyższe klasy.

6to. Co się tycze kompozycyi, ćwiczeń szkolnych; w tey klasie kompozycjom prawie mieysca nie ma. Ćwiczenia te pożytecznie użyte będą: *1mo.* Aby uczniowie z iak naywiększym dopilnowaniem wprawiani byli w dobre wymawianie, głośnie czytanie, gładkie, wyraźne, przyzwoitym tonem z rozumieniem tego, co czytają, tak ksiąg drukowanych, iako i rękopism, po polsku tylko, nim nabędą rozumienia łaciny; i to ćwiczenie odprawować się będzie w szkole. *2do.* Aby uczniowie w domu przygotowali sprawę z wypisów Autorów klassycznych, wszystkie każdego w nich słowa znaczenia wyrażając a z nich wybierając to znaczenie, które w tamtym mieyscu autora służy; rozbiór grammatyczny (*analysis*) każdego sensu czyniąc. *3to.* Aby na piśmie przynosili, co, bądź w Autorach, bądź w inney iakowey lekcyi naywięcey się im podobało, co do pożytku w codziennym życiu lub do obyczajów publicznych i prywatnych stosującego się zdało; takż w czymby wątpliwość mieli, lub im iaka uwaga do myśli przyszła. *4to.* Aby arytmetyczne zadania w domu rozwiązywali. *5to.* Aby iedni ćwiczenia drugich od nauczycielów sobie podane krytykowali z racją i grzecznością, błędy w ortografii wytykali i poprawiali. *6to.* Ćwiczenia ortografii i charakteru częste być powinny. *7mo.* Czasem polszczyznę na łacinę wywracać mogą, byle zdania lub powieści iasne, krótkie i pożyteczne dawane im były, a te przykładania nie inakże będą, tylko wywracając na łacinę to, co pierwey, a trochę dawniey, z łaciny na polskie tłumaczone było.

Klasa Druga.

1mo. Professor drugiey Klasy dawać będzie też same nauki, które się w pierwszej klasie daia, podług *wydziału* i porządku w książkach elementarnych przepisanego.

2do. Zatym w naukach spólnych tey wtórey klasie z pierwszą, trzymać się należy przepisów i przestróg pod *Klasą pierwszą*.

3tio. Ćwiczenia także będą też same, w większej, jednak. obszerności, z stosowaniem się do pomnożonej z wiekiem pojętności i nabytych już nauk.

Dalsze Klasy.

We czterech następujących klassach przechodzić mają nauczyciele z lekcyami, podług wyznaczonych rodzajów nauk i wymiaru czasu w Tablicy I. ułożonej na tygodnie, i w Tablicach do tej przyłączonych, rozrządzenia na dni zawierających, tak, żeby w tygodniu każdy Professor dwadzieścia godzin na lekcyę sobie przepisane łożył. Professorowie ci będą: Nauczyciel Wymowy, Nauczyciel Matematyki, Nauczyciel Fizyki, Nauczyciel Moralney nauki i Prawa.

Nauczyciel Wymowy.

1mo. Do niego należeć będzie w *Klassie trzeciej*, trzecia część grammatyki, nauka łaciny, naybardziej przez tłumaczenie wypisów z autorów; które są, życia z Korneliusza Neposa, listy Cyclerona i Pliniusza: w *Klasie czwartej* też nauka łaciny. Wypisy będą z tychże, co wyżej, autorów. W *Klasie piątej* na rok pierwszy, razem dla *pierwszoletnich i drugoletnich* przekładać będzie wybrane miejsca z Horacyusza, Juwenalisa etc. mowy niektóre. Nakoniec w *Klasie szóstej* dawać będzie wiadomości i uwagi o wymowie i Poezyi, przekładaiać wraz wybrane mowy z Cyclerona, Liwiusza, Salustyusza, Tacyta, Kurcyusza i list Horacyusza *de arte Poetica*.

2do. W przekładaniu łacińskich autorów póydzie za przestrogami na czele wypisów z onychże położonemi. Podług stopni klass będzie się mógł obszerniey zabawiać wykładami grammatycznymi, krytycznymi, historycznymi i z rozmaitey wiadomości powziętymi, skromnie onychże używając, kształt i osnowę mów, listów, i innych dzieł autorów okazując. Gdzie się zdarzy wspomnienie zwyczajów publicznych i prywatnych w autorach dawnych, wykład wzięty będzie z dykcyonarza Mythologii; około nazwisk dawnych miejsc i krajów z dykcyonarza geograficznego.

3tio. Co do kompozycyi i ćwiczeń, im większe rozumu otwarcie i większa wiadomość rzeczy nabierania w przeciągu czterech klass będzie, a przez to uczniowie nabędą większey obfitości i łatwości w myśleniu, mówieniu i pisaniu, tym obszerniejsze

ćwiczeń szkolnych materye w nich się znajdują. Mianowicie nauczyciel wymowy stosując wszystko do stopnia klass i połączonej w każdej klassie nauk, tych się w naznaczaniu kompozycyi i ćwiczeń trzymać będzie przepisów. *1mo.* Aby, nieodstępniac nauki łacińskiego i polskiego ięzyka, więcej iuż sami uczniowie bez przewodnictwa nauczyciela z autorów przekładali, *analysim*, czyli rozbiór, z nich czynili, sprawę z myśli, wyrazów i osnowy zdawali, wykłady i objaśnienia grammatyczne, krytyczne, moralne etc. *2do.* Aby dobrane kawałki z autorów łacińskich i polskich ku wolnemu naśladowaniu dawane były. *3tio.* Poprawy i krytykowania ćwiczeń spółuczniów nakazywane będą. *4to.* Przekładanie wątpliwości i uwag swoich względem tego, czego się uczyli, co czytali lub słyszeli, iako w innych, tak i w tej klassie ćwiczeniem ciągłym będzie. *5to.* Z dobranych przykładów dwóch podobnych, lub przeciwnych przypadków, dwóch charakterów osób porównania, podobieństwa, różnicę znajdować i na piśmie wyrażać mają. *6to.* Naznaczać będzie często nauczyciel, aby uczniowie czynili powieści pisane lub ustne różnych przypadków i dzieiów, tak poważnych, iako też pożytecznych i żartobliwych, wprawuiąc ich w opowiadanie gładkie, iasne i przyzwoite do materyi; pilnuiąc aby poznawali, co pierwey, co potym ma być powiedziano, iakie okoliczności, iakie wyrazy rzecz wybitniejszą czynią. *7mo.* Naznaczać także będzie pisanie listów, którym pisaniem rozsądek i gust kierować ma, ile to być może, młodzi nie mającey ieszcze zności świata: dla tego takowe listów materye wybierane być powinny, które się do wieku ich i okoliczności, w iakich są postawieni, i do nabytych iuż nauk stosuią, a czasem ich wolnemu obieraniu zostawione. *8vo.* Pożyteczna rzecz będzie, aby się uczniowie ćwiczyli w pisaniu łacińskim, nabywszy iuż wiadomości ięzyka przez czytanie i przekładanie autorów klassycznych: ma zatym nakazywać nauczyciel wymowy niekiedy takowe pisania, których rzeczą wymienione zwyż materye ćwiczeń być mogą. Zostawi ochotę uczniów składanie i pisanie wierszy, a w którym tę ochotę i zdatność upatrzy, pomagać będzie okazaniem szródków do nabrania czystego gustu. Osobliwszym zaś staraniem nauczyciela wymowy być powinno, wpaiać w młóź ćwiczącą się, iż nadobne nauki wprawdzie i nocie służyć mają, iż często, uwodząc, buynność młodego dówcipu, uszkodzić gruntownym umiejętnościom: wprawiać w próżność, lekkość i śmieszna wytwórność zwykły.

Nauczyciel Matematyki.

1mo. Do niego należeć będzie, w trzeciej klasie powtórzyć bieg arytmetyki, dawać geometryę z książki elementarney: w klasie czwartej naprzód powtórzy część geometryi dawaną w trzeciej klasie, nie rozdziałów porządkiem, ale biorąc różne zadania i twierdzenia ważniejsze. To powtórzenie czynić się będzie bardziej przez wybadywanie i examinowanie uczniów, niż przez ciągłe nauczyciela wykładanie. Potym przystąpi do dalszego ciągu pierwszej części geometryi, tak miarkując, ażeby zupełnie tę część w czwartej klasie dokończył; po której dawać będzie algebrę porządkiem, iako iest w książce elementarney. W piątej klasie pierwszego roku razem dla pierwszoletnich i drugoletnich kończyć ma algebrę rozpoczętą w klasie czwartej. W szóstej klasie dawana będzie logika.

2do. W dawaniu geometryi trzymać się powinien prawideł przepisanych około nauki arytmetyki, to iest, aby z iedney do drugiej części nie postępował, póki pierwszy uczniowie dobrze posiadać nie będą.

3tio. Dla ćwiczenia w praktyce geometryi, wyprowadzać będzie uczniów w czasach rekreacyi na pola i inne miejsca, dla wykonania rozmiarów. Ukaże im na zmysły używanie narzędzi matematycznych, i podawać będzie naukę rysowania mierniczego.

4to. Wytykając często z okoliczności pożytki i użycie geometryi, tak do potrzeb codziennych w życiu ludzkim, iako też do rozumowania gruntownego, smak ku tej umiejętności pomnażać, i do dalszych postępów uczniów zagrzewać będzie.

5to. Daiąc w szóstej klasie logikę, powinien uczniów za każdą okazją wprawiać w rozbiór analityczny, i zachęcać ich do powtarzania w domu poprzedzających lekcyi.

6to. Przy wykładaniu logiki czynić często będzie przystosowanie ieyże do spraw moralnych, do postępowania sobie w życiu pokazując, iako wszystkie w tej logice nauki zasadzają się na zdrowym rozsądku, z niego wynikają, i do pewniejszego onym rządzenia się prowadzą.

7mo. Jakikolwiek będzie zbiór narzędzia matematycznego, pod dozorem nauczyciela matematyki zostawać ma: Regestr poruczonych mu rzeczy spisany będzie, sposobem pod Rozd. IX.

Dom. Z tego gabinetu żadney sztuki nie ma wydawać za dom, osobom zaś zgromadzenia nie inaczey, tylko za rewersem bio-rących.

Nauczyciel Fizyki.

1mo. Do niego należeć będzie dawać w klasie trzeciej historyą naturalną o ogrodnictwie, oraz wykladać wypisy z autorów łacińskich do teyże części historyi naturalney stosowane; w klasie czwarley historyą naturalną o rolnictwie z wypisami z autorów klassycznych do teyże historyi: dawać także będzie wykład wstępu do fizyki, podług książki elementarney. W klassie piątey roku pierwszego, razem dla *pierwszoletnich i drugoletnich* powtórzy tenże wstęp do fizyki i część iey pierwszą będzie dawał; tudzież historyą naturalną o kopalnych z wypisami łacińskimi, i botanikę; drugiego roku, takż dla *pierwszoletnich i drugoletnich*, przypomniawszy wstęp do fizyki, dawać będzie część iey drugą, i botanikę, oraz wykladać naukę o zachowaniu zdrowia, wraz z wypisami do tego łacińskimi. Książka elementarna historyi naturalney o zwierzętach, chociaż na lekcyach nie wykładana, chcącym iednak nabywać zupełnych oneyże wiadomości, będzie dopełnieniem troistego działu historyi naturalney. W klasie szóstey historya sztuk i kunsztów, wypisy do tychże łacińskie.

2do. Wykladaiąc historyą sztuk i rzemiosł, czynić będzie, podług okoliczności, gdy się te zdarzą, przystosowanie do nich fizyki.

3tio. W ciągu fizyki ma wyraźną różnicę czynić między tym, co iest z postrzegania i doświadczenia pewne, a co samym iest ieszcze domysłem i systema; unikając wszelkich niepotrzebnych i za subtelne mianych badań i domysłów.

4to. Gdy cokolwiek uczniowie postąpią w fizyce i historyi naturalney, naznaczać im będzie, aby niektóre ciekawsze materye gładkim pisaniem w kształcie listów, powieści lub dySSERTacyi wykladali: obranie materyi czasem od nauczyciela czynione, czasem woli piszących zostawione być ma. W tych materyach fizycznych, w których, przy niepewności, odmienne zdania wielkich fizyków zayduią się, zapyta uczniów, zwłaszcza mocniejszego dowcipu i postępu, iakie się któremu z nich mniemanie dowodnieysze zdaie, i zaleci, aby każdy swoje na piśmie z przyczynami przelożył. Niekiedy uczniowie uwiadamiać się będą o cenie rzeczy na

targach i w kramach, przypatrywać się rzemiosłom i dziełom różnych kunsztów, uważać sposoby w robocie, roztrzasać ich dokładność lub wady.

5to. Jakikolwiek będzie zbiór historyi naturalney i narzędzia fizycznego, pod dozorem nauczyciela f.zyki zostawać ma. Regestr poruczonych mu rzeczy spisany będzie sposobem pod Rozdziałem IX. *Dom* w Art. 5. wyrażonym. Z tego gabinetu żadney sztuki nie ma wydawać za dom; osobom zaś zgromadzenia nie inaczey, tylko za rewersem biorącego. Naypotrzebniejsze do wykładu fizyki a zwłaszcza mechaniki są te narzędzia, które przy swojej prostocie do objaśnienia nauki naywięcey służyć mogą.

Nauczyciel Moralney nauki i Prawa.

1mo. Do niego należeć będzie dawać *w trzeciej klassie* część nauki moralney wyznaczoną, wypisy z autorów łacińskich do nieyże. Dzieie Assyryiskie i Perskie z geografją; wypisy łacińskie stosujące się do teyże historyi. *W czwartej klassie* moralną naukę i wypisy do niey, iak wyżej. Dzieie Greckie z geografją, wypisy do nichże. *W piątej klassie* roku pierwszego, *razem dla pierwszoletnich i drugoletnich* dzieie Rzymskie z geografją, wypisy do dzieiów; oraz powtórzy moralną naukę z poprzedzających klass co do istotnych iey prawideł, łącząc zawsze wypisy łacińskie. Roku drugiego *takoż dla pierwszoletnich i drugoletnich* moralną naukę i prawo, wypisy do tychże. *W szóstey klassie* moralną i prawo, wypisy do tychże. Dzieie narodowe z geografją. A iako czytanie historyi powszechney w tey zwłaszcza klassie zostawione być ma domowey uczniów zabawie, kierować tym czytaniem, sprawę z niego podczas lekcyi odbierać do tegoż nauczyciela należy.

2do. Nauczyciel z wykładem moralney nauki łączyć ma nieodstępnie wprawę młodzi st raniu swemu poruczoney w dobre obyczaje, to jest postępowanie sobie we wszystkim podług prawideł ludzkości i sprawiedliwości; pewny będąc, że w tey mierze wszystko od dobrego nałogu i wezwyczenia, przy dostatecznym o powinnościach objaśnieniu, zawisło. Na ten koniec czuwać będzie na wszystkie okazy, w którychby młodzi wykonywać mogli sprawiedliwość, dobroczynność, ludzkość ku bliźniemu; w którychby naganieli, coby się przeciwnego takiemu postępowaniu trafiło; w którychby iak naywiększy wstręt zabierali, osobliwie

kłamstwa, oszustwa, niedotrzymania słowa, rozsiewania niezgod między drugimi, i tym podobnych występów. Takowe okazy nastęrczy im często. Poda sposobność, aby o obowiązkach moralnych z rozumem i czułością, podług miary pojęcia i okoliczności, mówili między sobą i obcemi. Należyte uczniów postępowanie co do obyczajów, i w ich przytomności, i bez nich, przed temi, przed któremi naybardziej chwalonemi być pragną, chwalić będzie. Omyłki w zdaniach lub uczynkach przypadkowe prostować, przestępstwa kaźnią, dającą poczuwać skutki takowych przestępstw, karać niezaniebda. Osobliwszą także mieć będzie baczność, które występkę w kraju lub prowincyi, gdzie uczy, bardziej panują, aby wcześniej przeciwko nim nauką, radą, uwagami i przeciwną wprawą uczniów swoich ochronił i obwarował. Tym sposobem połączy instrukcją moralną z edukacją moralną.

3to. Dawszy młodzi początki geografii, podług wymiaru i poiętności, gdziekolwiek w dzieiopistwie wzmianka miejsca iakiego zaydzie, zaraz ie nauczyciel na karcie geograficzhney uczniom pokaże, i aby oni, przy zdawaniu sprawy toż czynili, dopilnuie. W opowiadaniu dzieiów chronić się będzie, aby niedawał fałszywych wyobrażeń rzeczy, z których naywiększe szkody i zepsucie zdań i obyczajów wynikać zwykły. Wytykać zatym powinien w czynach ludzkich, chociaż na pozór okazałych, i błędnie za chwalebne poczytanych, co się z sprawiedliwością, z ludzkością, z dobrą wiarą i dotrzymaniem słowa nie zgadza. Przeto nigdy nie będzie nazywał polityką, to iest umiętnością rządu, ani bohaterstwem, co iest chytrością, zdradą, podłością, gwałtem, przemocą, naiazdem i cudzego przywłaszczaniem.

4to. W nauce prawa z naywiększą iostropnością postępować należy, aby wszystkie iego początki na prawie przyrodzonym i nayściślejszey sprawiedliwości zasadzając, przygotowywać umysły młodzi do postrzegania w szczególnych ustawach każdego kraju ich niedostatków, i upatrywania sposobów wydoskonalenia prawodawstwa.

5to. Ponieważ, iako iest pod Roz. XXIV. *Sąd, kary, nagrody*, nauczyciele mogą mianować z pomiędzy uczniów do rozsądzenia i ugadzania w mniejszey wagi sporach i przewinieniach szkolnych spółuczniów, albo ciż sami upraszać i wybierać takowych polubownych sędziów, a w pierwszym przypadku osądzeni mogą nie przestawać na zdaniu sędziów wyznaczonych; w ten czas wytoczenie i odwołanie sprawy poydzie przed Professora

moralney nauki. W tym razie, nayściśley trzymając się sprawiedliwości, a przykładem i uczynkiem samym naydzielniey wspierając naukę swoją, spór rozeymie, winie karę i należyte za krzywdę zadość uczynienie wymierzy, wytknie, w czym sądzący omyłkę lub przestępstwo popełnili, i te, podług okoliczności, sprostuie i zgromi.

6to. Obszerne będzie miał pole materyi ćwiczeń w myśleniu i pisaniu uczniów swoich. Pospolitsze mogą być: opisanie z pochwałą iakiego czynu sprawiedliwości, dobroczynności, lub inney cnoty, a z naganą spraw przeciwnych, gdy o nich wiadomość zabierze; porównywanie dwóch spraw dobrych lub złych, osób chwalebnych lub nagannych; uwaga nad ustawami w szczególnych przypadkach, zostawiając częstokroć wybór materyi samymże uczniom.

Ięzyki i inne poboczne nauki.

1mo. Maiąc wzgląd na okoliczności, w których się kray nasz znajduje względem granic swoich, i związki tak polityczne iako handlowe, oczewista okazuje się potrzeba iak nayszechniejszey wiadomości ięzyka Niemieckiego; zatym, gdzie ten ięzyk jest potrzebniejszy, opatrzeni będą metrowie do dawania publiczney onegoż lekcyi.

2do. Uczący się ięzyka Niemieckiego na trzy części podzieleni będą, to iest: poczynających, postępujących i doskonalących się.

3tio. Na naukę wyznacza się godzin dwanaście w tygodniu, których podzielenie na zwyż pomienione uczących się części oznaczone iest w rozłożeniu dziennym Tab. I. Nr. I.

4to. Ięzyk Słowiański, z uczeniem się czytać dawnych skoropisów, po wszystkich szkołach Bazylianskich dawany będzie.

5to. Metrowie ięzyka Francuzkiego, rysunku i innych tym podobnych nauk, kosztem publicznym po samych tylko pryncypalnych prowincyi miastach, a mianowicie po Szkołach Głównych utrzymywani będą.

6to. Ugodzenie takowych wszystkich metrów Rektor, za spólnym zniesieniem się z Prefektem, czynić ma.

7mo. Pomiarkowawszy zaś zdadność metra, może go za namiestnika nauczycielów w potrzebie użyć, z przyzwoitą za tę pracę nagrodą.

8vo. Metr ięzyka, kiedy z inszych miar zdolnym będzie, może być dozorcą domowym, czyli dyrektorem, bez naruszenia pierwszego swego obowiązku i umówionej płacy.

ROZDZIAŁ XVI.

Szkoły mające mniej od sześciu Professorów.

1mo. Ponieważ nie wszystkie szkoły sześciu Professorów mieć będą, a mniej od trzech nie będzie, dla łatwiejszego nauk rozrządzenia, takie stanowi się ułożenie na szkoły mające trzy klasy.

2do. W rzeczonych szkołach o trzech klassach podług Tablicy II. ci nauczyciele będą. 1mo. Professor *pierwszej klasy*, odprowadzający dwóletni bieg, dawać te lekcyje będzie: grammatykę na dwie pierwsze klasy o sześciu professorach przepisaną, z wypisami z autorów klassycznych; oraz dwie części moralney nauki, początki arytmetyki, początki geografii. Dwóch Professorów przechodzących z swemi lekcyami pewnych godzin we dwóch następujących klassach, *Professor wymowy razem i Moralney nauki* dawać będzie: w drugiej klassie przez lat dwie grammatykę z wypisami na *trzecią klassę* szkół o sześciu Professorach wyznaczoną; dzieje Assyryjskie, Perskie, i Greckie z geografą; dwie części moralney nauki z tych książek, które na trzecią i czwartą klassę służą: w biegu szkolnym siedmioletnim. *W trzeciej klassie* tenże nauczyciel *pierwszego roku razem dla pierwszoletnich i drugoletnich* dawać ma lekcyę o wymowie, z tłumaczeniem mów Cicerona, z wypisami z Horacyusza i innych Poetów; dzieje Rzymskie z Geografą, stosownie do ksiąg elementarnych przypadających na klassę piątą w szkołach o sześciu Professorach: powtórzy moralną naukę z poprzedzających klass, co do istotnych iey prawideł, z przekładaniem wypisów do niey i do historyi w *klassie piątej* naznaczonych; *drugiego roku takż dla pierwszoletnich i drugoletnich* dzieje narodowe, moralną naukę i prawo, z dalszemi wypisami do moralney nauki stosowanemi. *Professor Matematyki razem Historyi naturalney w drugiej klassie* powtórzy arytmetykę, dawać będzie geometryi część pierwszą w ten

sposób i podział, iako jest przepisano Professorowi matematyki w siedmioletnich szkołach w Rozd. XV. *Klasy i nauki*, pod tytułem, *Nauczyciel Matematyki*; Historią naturalną na przemiany, jednego roku o ogrodnictwie, drugiego o rolnictwie; w *trzeciej klasie, pierwszego roku* dawać będzie drugą część geometryi rysunki, wstęp do fizyki wzięty z klasy czwartej szkół o sześciu Professorach; *drugiego roku* algebrę, botanikę, historią naturalną o kopalnych, historią sztuk i kunsztów, z wypisami stosownemi do tych lekcyi.

3tio. Ci nauczyciele nauki swoje takim podziałem, bądź co do lat, bądź co do godzin dawać będą, iako przepisuje Tablica II. i do niej należące. W sposobie zaś prowadzenia każdej nauki, naznaczania kompozycyi i ćwiczeń szkolnych, trzymać się nieodzielnie będą przepisów pod Rozdziałem XV. *Klasy i Nauki* podanych. Gdzie zaś więcej, niż trzy klasy, znajdować się będzie, nauki podług osobnych Tablic III. i IV. stosownie do rozrządzeń. tak sześciom iako i trzem nauczycielom przepisanych, dawane być mają; w czym zachowają przepisy tak ogólne, iako i szczególne, dane pod Rozd. XV. *Klasy i Nauki*.

ROZDZIAŁ XVII.

Examina i popisy.

1mo. Przez pierwsze trzy miesiące szkolnego roku żadnych examinów nie będzie.

2do. W każdym potym miesiącu wszyscy uczniowie examina szczególne, a na początku Lipca examen z całorocznego postępu odprawiać będą.

3tio. Dnie examinów od Rektora w szkołach *wydziałowych*, od Prorektora w *podwydziałowych*, za zniesieniem się z Prefektem i Professorami, wyznaczone być mają: w którym wyznaczeniu baczność mieć należy, aby zwyczajny bieg nauk iak najmniej przerwy ponosił.

4to. Examinatorami będą Prefekt, a co trzeci miesiąc i Rektor: Prorektor w szkołach *podwydziałowych* i Professor tej nauki, z której ma być examinowany uczeń. Naywięcej pytań zadawać będzie sam nauczyciel a Rektor lub Prorektor i Prefekt uważać odpowiedzi, i sposób ich dawania. Mianowicie Prefekta powinnością będzie wybierać, i rozrządzać materye i pytania, na które Professor od-

powiedzi wyciągać ma, a oraz mieć na to baczość, aby się examen nie z pamięci tylko odprawiał. Na examinach nikt więcej przytomnym być nie powinien, chyba by był kto proszony.

5to. Zadawaniem pytań stawiającemu na examen, i sądzeniem o jego postępkę kierować ma roztropność i zupełna wiadomość sposobu, którym nauka dawana i prowadzona była.

6to. Kto ma przezorność, kto zna, iako nie zawsze śmiałość i łatwość w tłumaczeniu się złączona jest ze zdatnością umysłu i wiadomością rzeczy, ten baczość mieć będzie, aby z prędkością o examinowanego postępkę, lub o opuszczeniu się nie sądził, a w opieszalym lub trudnym odpowiadaniu lekliwość młodym zwyczajną od nieumiętności rozeznawał.

7mo. Kompozycye i inne ćwiczenia szkolne, które (iako się w Rozd. XV. *Klasy i Nauki* w Art. 6. rzekło) nauczyciele zachowywać powinni, na examinach pokazane będą, dla pewniejszego o uczących się sądzenia.

8vo. Prefekt, Prorektor po każdym examinie zapiszą zdanie swoje o examinowanym, co i nauczyciel wykona, stosownie do czynienia raportów półrocznych do Komissyi o uczniach. Zdania zaś te zapisywać będą iednym z takowych wyrazów: *postępkę miernego, nadmiernego, małego, żadnego*.

9no. Przed ogólnym na końcu roku szkolnego popisem, Rektor, Prorektor odbierze od każdego nauczyciela raporta o postępkę uczniów, i znosić ie będzie z okazaniem tychże postępkę na examinie z całorocznego nauk biegu, roztropnie to czyniąc, a nie porywczy z kilku osobnych odpowiedzi o całym pożytku sądząc.

10mo. Po ogólnym z całego roku examinie nastąpi popis publiczny tych tylko uczniów, którzy znacznie się nad innych w iakiejkolwiek nauce z pożytkiem okazali.

11mo. Na ten koniec wyznaczy Prorektor lub Prefekt, zniósłszy się z Professorem nauki, w której biegłęyszym jest uczeń, materyą pisania nakształt dysertacyi. Tę robotę swoją na publicznym popisie tenże uczeń czytać będzie. Który się nie w iedney tylko nauce z postępkę znacznym pokazał, i nie w iednym rodzaju rzeczony popis podeymie uczynić, wolność w tey rzeczy dana mu będzie: lepsze nawet takiego ucznia w ciągu roku pisane ćwiczenia ku zaleceni iego czytane być mogą.

12mo. Czas popisów każdej klasie Rektor lub Prorektor, za zniesieniem się z nauczycielami, wyznaczy. Popisy w wyższych

klassach, podług podziału nauczycielów na lekcyę, a nie podług podziału uczniów na klasy, odprawione być mają.

13to. Na publiczne popisy Rektor, Prorektor przez siebie lub przez innych, podług okoliczności, spraszać będzie znaczniejszych gości duchownego i świeckiego stanu, niebroniąc przystępu nikomu przystoynemu. Osoby zgromadzenia szkolnego przytomnemi być na popisach powinny.

14to. Iakie mają być nagrody tak zwyczajne iako nadzwyczajne uczniom dawane, wyznacza się w Rozd. XXIV. *Sąd, Kary, Nagrody.*

ROZDZIAŁ XVIII.

Uczniowie.

1mo. Jako każdy z młodzi tym umysłem do szkoły przychodzić powinien, żeby oświecenia rozumu i dobrych obyczajów, na czym zależy edukacya, ku dalszemu oyczyzny i swemu dobru nabył, tak z szczeręj swoiey chęci i ochoty, a nie z dozoru i przymusu przykładać się ma do wszystkich powinności, jeżeli prawdziwy i trwały pożytek otrzymać żąda. Często zatym sam z sobą rozmyślać będzie: iak miła rzecz jest co raz więcey umieć, czego się nie wiedziało poznawać; Rodzicom, krewnym i nauczycielom pociechę, spółrównnikom przez dobry przykład zachęcanie, sobie chwałę przynosić; sposobić się do przyszłych usług w oyczyźnie, i własnego swego szczęścia: iak przeciwnie żalosna i niesumienna, starań i kosztów Rzeczypospolitey i rodzicielskich, trudów i troskliwości pracujących okolo edukacyi zawód czynić, czas nayzdawniejszy do nabycia wszelkiego dobra marnie tracić, siebie na pośmiech i pogardę, a nayczęsciey na nędzę i niedostatek w dalszym biegu życia wydawać. Te uwagi ożywiać ochotę iego, iakożkoiwiek w ćwiczeniach pracę osładzać i szlachetny cel edukacyi wystawiać mu będą. Powinien na siebie poglądać, iako na młodego obywatela, który się sposobi, i do tego dąży, aby się stał obywatelem dojrzałym.

2do. Każdy uczeń, przychodząc do szkół, wpisze się u Prefekta w registr, czyli księgę zapisów, podając imię, przezwisko, oyczyznę, sustentacyą, lata wieku. Jeżeli z inszych się szkół przenosi, pokaże świadectwo od Prefekta tego mieysca, z którego przychodzi, lub w niedostatku świadectwa list Wizytatora, ułatwiający mu przyjęcie do szkół, z zaleceniem Prefektowi, szczególniey-

szego dozoru nad tymże uczniem, podług okoliczności, w których się mógł znajdować.

3to. Podległym być powinien co do rządu Rektorowi, Prefektowi i Professorom; dyrektorowi zaś co do obchodzenia się w domu i w innych miejscach, gdzie pod dozorem jego zostawać będzie. Posłuszeństwo to rozciągać się ma do tego wszystkiego, co podług przepisu, władza każdej z tych zwierzchności obeymuie.

4to. Kiedy uczniowie od niższej władzy za pokrzywdzonych się mieć będą, udadzą się do wyższej, iako to od dyrektorów i Professorów do Prefekta i następnie Rektora, a w przypadku odmówienia tam sprawiedliwości obżalowanie swoje do Wizytatora zanieść mogą. Gdyby zaś bez przyczyny, z krnąbrności tylko takie wytaczanie skarg swoich czynili, publicznym i surowym karom podpadną, podług Rozd. XXIV. *Sąd, Kary, Nadgrody*.

5to. Przyzwoitą każdemu miejscu przystoynosc zachowaią, mianowicie w kościele i w szkole podczas lekcyi milczenie i skromność.

6to. Ku starszym z uszanowaniem, ku rówieśnikom z przyiacielską do wzajemnych posług i pomocy ochotą, z grzecznością, ku wszystkim z ludzkością obchodzić się będą. Doświadczenie uczy, iż zebrane w szkołach przyiaźnie naytrwalsze i naypożyteczniejsze bywaią.

7mo. Ziednaią sobie uczniowie wzajemną między sobą miłość i szacunek, kiedy ani w słowach, ani w poruszeniach żadney ku drugim wzgardy okazywać nie będą, kiedy nie tylko nie będą odmawiali żądaniom drugich, mogąc im zadosyć uczynić, ale owsem czuwać na okazye wyświadczenia uczynności; kiedy młodszy uboższym pomoc dawać będą, oszczędzając ich wstydu, nie wyciągając od nich żadnych obowiązków, nie chełpiąc się z swoich dobrodzieystw, gdyż okazanie wdzięczności od tamtych zawisło; kiedy chorych wspomagać i nawiedzać będą, to jednak nawiedzenie nie inaczey czyniąc, tylko za wiedzą i rozrządzeniem Prefekta lub Professora dla należytey ostrożności; kiedy starać się będą o pogodzenie i poedniwanie klóących się, sami nigdy przeciw prawdzie i sprawiedliwości nie wykraczając; kiedy czasem uniosłszy się jeden przeciw drugiemu żywością, wnet postrzegać się i wzajemnie sobie przebaczać będą.

8vo. Maiąc w dalszym wieku swemi lub cudzemi potrzebami zawiadywać, za istotną część edukacyi swoiey poczytaią,

starać się znać cenę rzeczy, sposób, iakim się robi, zkad się dostaią (w czym od nauczycielów i dyrektorów kierowani będą) oraz mieć dozór rzeczy swoich, oszczędnie ie szanować, registr onych trzymać.

9no. Zabiorą wczesny wstręt miękkości, ospalstwa, delikatnego z sobą obchodzenia się, niewieścicy lękliwości, iako rzeczy równie zdrowiu i dobremu ludzi mniemaniu szkodzących; a przeciwnym sposobem zdrowie i siły męzkim ćwiczeniem, pracą, wytrzymywaniem niewygód, na dalszy b'eg życia swego hartować i umacniać będą.

10mo. Powinni też być przekonani, iż do zdrowia wiele bardzo pomaga, i do przystoynego z ludźmi obcowania koniecznie potrzebne iest ochędóstwo; a zatym ie iak naypilniey około siebie i około rzeczy swoich zachowaią.

11mo. Ucząc się wyznaczonych sobie lekcyi, czytaiąc książki, nie rozumiawszy tego, około czego się zabawiaią, nigdy daley nie postąpią, ale zaraz przez pytanie nauczycielów i dyrektorów postaraią się zrozumieć Nic na pamięć mówić nie będą, czegoby dobrze na rozum nie umieli. Przyuczać się wczesnie do uważania i zastanawiania się maią myślą nad każdą rzeczą, gdyż tym sposobem naygruntowniey i naykróciey doysć mogą do zamierzonego objaśnienia rozumu.

12mo. W emulacyi ze spółuczniami o mieysca w szkole, o inne zaszczyty i nadgrody, przy nayżywszey chęci popisywania się nad innych, w niczym bynaymniey nienawiści, chęci upokorzenia drugiego lub pogardy nie okażą.

13tio. Uczniowie obowiązani są dawać wiadomości Prefektowi o zapadnieniu w chorobę dyrektorów swoich.

14to. Ci, którzy od nauczycielów *Dekuryonami* wyznaczeni będą, wyciągaiąc od spółuczniów swoich sprawy z lekcyi, oddania pism i ćwiczeń szkolnych, z iak naywiększą grzecznością względem nich obchodzić się powinni, a nauczycielowi winne doniesienie czynić. Równie, iak nayściślejszą sprawiedliwość i rzetelność zachowaią w postrzeganiu i notowaniu tych rzeczy, które im od Prefekta lub nauczyciela zlecone będą.

15to. Nie wolno będzie wyieżdżać na żadne święta, maiąc dwa miesiące pozwolone na wakacye; na te zaś pierwey rozieżdżać się nie powinni, tylko w czasach przepisanych pod Roz. XXI. *Czas wolny od nauk*, pod karami wyznaczonemi w Roz. XXIV. *Sąd. Kary, Nadgrody.*

16to. Którzy, nie wpisani w registr uczniów ciągle chodzących do klass, przychodzić będą na niektóre tylko podług upodobania lekcy, zarówno ze wszystkimi do przykładowego obcowania, spokoyności, uszanowania przełożonych, obowiązaniem się znać powinni.

ROZDZIAŁ XIX.

Uczniowie funduszowi.

1mo. Zakłada sobie Komissya za cel pieczołowitości swoiey między innymi staraniami, aby po kraiu pewna liczba młodzi ubogiej Szlachty pospolitym funduszu kosztem utrzymywana przyzwoitą odbierała edukacyą. Spodziewa się, iż ta obywatelska przysługa miłe od Narodu przyięcie zyska; iż się spólobywatele powagą, zachęceniem i innymi sposobami, które im miłość oyczyzny natchnie, przykładać do pomnożenia liczby takowych konwiktów zechcą.

2do. Względem takowych uczniów funduszowych nie jest myśl Komissyi zakładać wspólne mieszkanie i pożycie młodzieży wziętej na edukacyą, jako pod imieniem konwiktów lub pensji zwyczajnie bywać zwykło: ale utrzymując tę młodzież w równości z innymi publicznymi szkołami, podzieliwszy je na pewną liczbę, opatrywać mieszkaniem, żywnością, odzieżą, dyrektorami, książkami etc. przez bieg nauk przepisanych w tych szkołach, przy których też młodzież zostawać będzie.

3tio. Rektor lub Prorektor względem tych uczniów, którzy na fundusz edukacyjny podawani i zaleceni mu będą, wiadomość o rodzie ich szlacheckim i ubogiej fortunie, ile będzie mógł, zabierze, świadectwo od pasterzów duchownych zaciągnie i Komissyi registr tej młodzieży z doniesieniem o zalecających i o świadectwach przesła. Uczniowie funduszowi między dziewiątym skończonym a dwónastym rokiem wieku na początkową edukacyą przyjmowani będą. W przyięciu mieć oraz bacznosc należy, aby od niedołężności tak umysłu jako ciała, któreby ich niesposobnemi do nauk czyniły, wolnemi byli. Wybór w donoszeniu Komissyi zaleconych uczniów na fundusz ubogiej Szlachty przy szkołach porucza się Wizytatorowi, jako osobiście przytomnemu na miejscu i mogącemu najdoskonalej przeświadczyć się o stanie i przymiotach ucznia funduszowego.

4to. Gdy uczeń który na fundusz przyjęty zostanie, Rektor lub Prorektor przyjąwszy go, opowie obowiązki takowego funduszu, i poda mu osobną księgę, w którą zapisze swoje imię i czas przyjęcia swego.

5to. Powinności ucznia funduszowego, prócz spólnych wszystkim młodzieży szkolney przepisanych, te będą: 1mo. Szczególniejszym sposobem Rektorowi lub Prorektorowi podległość i synowską ufność zachować, do którego się w swoich potrzebach udawać będzie; 2do. Za najsćislejszy mieć sumnienia obowiązek kosztom i staraniom publicznym przez pilność w naukach, przez dobre obyczaje dokładnie odpowiadać, nie zajmując miejsca innym, z którychby oyczyzna większą korzyść odnosiła. 3tio. Pewny oraz być powinien, że gdyby koszt i starania około niego stawały się daremne, wtedy od funduszu oddalonym będzie. 4to. W spólnym z innemi funduszowemi uczniami pożyciu zgodę i spokojność utrzymywać, posługi około porządku i ochędóstwo wzajemnie czynić, bynajmniej onych przez pamięć na stan swój ubogi za poniżenie nie poczytuiać. Równie z ochotą posługi publiczne okolo ochędóstwa i innych rzeczy, tak w szkołach iako w kościele, podług umiarkowania, z oszczędzeniem czasu na nauki, i względnością na dobre ich urodzenie od Prefekta podeymować; 5to. Szczególniey mieć staranie około rzeczy swoich, z oszczędnością zachowuiąc ie w całości i ochędóstwie, regista onych trzymaiąc. 6to. Przy wyiściu z edukacyi funduszowej znowu zapisze lata, przez które ią odebrał, wiek, w którym ią kończy, i przyrzeczenie, iako odwdzięczaiąc za publiczne na siebie nakłady, gdy w sposobności postawiony będzie, do podobnego się funduszu, choć doczesnego, na edukacją iednego ubożego Szlachcica przyłoży. Co własnem imieniem podpisze, a podpis iego dwóch świadków podpisami stwierdzony być ma.

6to. Rektor lub Prefekt w szkołach *wydziałowych*, Prorektor lub najpierwszy w uczeniu w szkołach *podwydziałowych* najbliźszy dozór nad uczniami funduszowemi mieć będą. Do nich należy opatrywać dyrektorów, stancye i stół najmować, odzież sprawować, i w innych potrzebach, a mianowicie w chorobie szczególną mieć pieczołowitość; często w domach ich nawiedzać, upatruiać co się zdrowia, wygody, pilności około nich i dyrektorów tycze, od dyrektorów co tydzień odbierać uwiadomienia w rzeczonych punktach, a co miesiąc przeglądać regista szat i sprzętów każdego. Raporta o nich od Rektora lub Prorektora do Szkoły

Główney przesyłane, prócz spólnych wszystkim uczniom punktów zawierać będą doniesienie, że jest uczniem funduszowym. i od którego czasu na fundusz przyjęty. Jeżeliby który z funduszowych, po kilkakrotnym napomnieniu i ukaraniu, niesposobnym lub niepoprawnym co do nauki i obyczajów pokazał się, Rektor lub Prorektor, uwiadomiwszy rodziców, lub tych, którzy go oddali, doniesie o wszystkim Komissyi; a gdy do niey takowy rozkaz zaydzie, odeszle niepoprawnego do rodziców lub nim się opiekujących. Liczbę, w której umieszczeni być mają uczniowie w iedney stancyi, miarkować przełożeni będą obszernością i wygodą mieszkania, nigdy ani więcej nad sześciu, ani mniej nad czterech w iedney gospodzie nie stawiać. Ciż przełożeni osobne wydatków na taką młodzież rejestra trzymać powinni, Wizytatorom one pokazywać, i do kassy ogólney przesyłać.

7mo. Któryby się z obywatelów do takowego na edukacyą ubogiej szlachty funduszu przyłożył, Rektor Komissyą o tem uwiadomi, i list do niego z oświadczeniem publiczney wdzięczności wyiedna, rzecz do wiadomości powszechney drogą gazet poda, pamięć dobrze czyniącego szkołom dla wdzięczności i pobożności uczniów zapisze, a oraz przy akcie otwarcia szkół ogłoszenie zaleci.

ROZDZIAŁ XX

Dyrektorowie.

Wątpić nie można, że przy publiczney edukacyi wiele na dyrektorach, domowych dzieci dozorcach zależy. Zamierzenie i cel usługi ich tenże sam jest, który i wszystkich innych do edukacyi powołanych: wprawiać młodź sobie poruczoną w dobre obyczaje, oświecać przez naukę, mieć o niey staranie co do zdrowia i innych potrzeb. Te są powinności dyrektorów, którzy lubo nie pierwsze, naybliższe iednak w edukowaniu uczniów do szkół oddanych uczestnictwo mają. Cokolwiek się w obowiązkach edukacyi moralney, w instrukcyi, edukacyi fizycznej zawiera, idąc dyrektorowie za przepisami dla nich podanemi wykonywać mają.

I. Edukacya moralna, to jest przysposobienie młodego, aby się stał cnotliwym i pożytecznym dla społeczności, więcej na wprawie i rzeczywistym prowadzeniu ku dobrym obyczajom zależy, niż na upominaniach, przestroгах i namowach moralnych. Tę prawdę znać i przenikać domowi dozorczy młodzieży obywatel-

skiey powinni, i nią się w postępowaniu z dziećmi rządzić mają, stosując się do przepisów nauczycielowi moralney nauki podanych a mianowicie wykonywając następujące prawidła. *1mo.* Przekonani o tym, iż dzieci naywięcey przykładem, bądź w dobrym, bądź w złym powoduią się, zwyczajnie tak mówią i tak czynią, iak słyszą mówiących i widzą czyniących starszych; za nayistotniejszy sumnienia obowiązek poczytywać dyrektorowie będą, naymniejszego nigdy słowem lub uczynkiem zgorzenia im niedawać; owszem przykładem i rozmowami swemi do pobożności ku Bogu, do miłości rodziców i krewnych, do uszanowania zwierzchności, do zamiłowania prawdy i rzetelności, do zachowania punktualności co do czasu wyznaczonego, prowadzić. *2do.* Na wszystkie okoliczności czuwać i sami takowe roztropnie nastręczać będą, w którychby dzieci pomienione cnoty i powinności wykonywali, przez innych wykonane pochwalali, a ganili przestąpione; przeciwnym zaś sposobem odwoździć zawczasu i oddalać od uczniów swoich mają okazy i łatwości złych uczynków i nałogów. Przeto oko pilne mieć będą, z iakimi rówienikami ucznię ich przestają, w iakie i ze starszemi zności wchodzą; a znosząc się z rodzicami i Prefektem, baczni być powinni około dobierania służących. *3tio.* Napominania i przestrogi nie fukliwym i grubiańskim sposobem, ale łagodnym a do przekonania mocnym podawać na rozum powinni; nigdy słów zelżywych nie używać, nigdy się zapalczywością nie unosić. Przeciwny postępowania sposób gorszy, nie poprawia, roziańcza i gniewa młodego, a i naylepszym nawet radom moc skutkowania odeymnie; w dozorczy zaś okazyu mniej dobre wychowanie i nieobyczajność. *4to.* Naywięcey wpaiać w dzieci należy uczciwość i miłość honoru, chęć nie zasłużenia nigdy na naganę, i wszelkicy nieprzyzwoitości wstyd z własnego rozumu i przekonania. Będzie się także wystrzegał zawstydzac przy drugich ucznia swego; ale gdy co nieprzyzwoitego wymówi lub uczyni, da mu postrzedz przez znak iaki twarzą lub gestem, a potym nieprzyzwoitość wytknie, i oświadczy, że go zawstydzac niechciał, aby iawnym poniżeniem nie przytłumił szlachetności umysłu, a w zaniedbanie dobrej sławy i w podłość nie wprawił. Przyzwoicie zaś z rozsądkiem dobre ucznia sprawienie się pochwalając, miłość czci i chęć zasługowania na nią ożywi i zagrzeje. *5to.* Rostropny dyrektor będzie dawał poczuwać młodemu o skutkach wynikających z przestępstwa, iak ono iemu samemu szkodliwe iest, tak n. p. postrzeżonemu w kłamstwie, a obiecującemu

dla otrzymania rozrywki lub innej korzyści większą ochotę w naukach, poprawę w błędach, mówić będzie: „mamże wierzyć obietnicom i słowom twoim, kiedyś się tyle razy domyślił mnie „oszukać? zarób sobie wprzód na wiarę, a przyrzeczeniom twoim „wierzyć będę. Jakoś sam chciał, tak z tobą ludzie postępować „muszą: kłamstwa twoje przywiodły mnie do nieufności, a do „większej i przykrey dla ciebie ostrożności. Widzisz tedy, że „„krzywdę innym czyniąc, sam ją na sobie ponosić musisz“. Podobnie mówiąc o innych wadach. Przeciwnym sposobem starać się będą, aby uczniowie doznawali miłych dla siebie skutków z dobrych obyczajów i uczynków. *6to.* Gdy iakie między uczniami zaydą kłótnie,¹ jeżeli się sami nie pogodzą, w co ich wprawiać potrzeba, zabiegając swarom i plotkom; tedy dyrektor, dawszy czas ostygnięciu zwawości dziecinney,² wniydzie spokojnie w poznanie rzeczy, a nayściśleyszą zachowując sprawiedliwość, winę lub niewinność przyznawać będzie, winnego upomni. *7mo.* Kiedy uczeń zasłuży na karę, opowie mu naprzód winę, przełoży iey skutki, zawstydzi, nigdy w zapalczywości karać nie będzie. Ukazanie na ciełe i uięcie pokarmu, za dołożeniem się tylko Prefekta, zadawać może. *8vo.* Do tegoż samego celu edukacyi moralney służy, wprawiać uczniów w dozór rzeczy swoich, szat, sprzętów, książek i tym podobnych, aby wiedzieli ich szacunek, umieli ie szanować, i gdy przez własną ich winę co potrzebnego utracą lub zepsuia, poczuli niedostatek i potrzebę aż do przykrości; prowadzić ich na mieysca robót rolnicznych, ogrodniczych, różnych rękodziel, do kramów, na targowiska, aby poznawali wiele pracy i roboty kosztuia ludzi, z przyrodzenia im równych, rzeczy potrzebne i wygodne dla nich; aby znali cenę i szacunek onych,³ aby się uczyli, iak iedni ludzie drugim potrzebni są, iako wszelkie stany i kondycye szanować należy, i że sama praca warta jest zarobku i pożytków. Do czego wszystkiego wieść młodych powinny rozsądne w takowych okolicznościach uwagi dyrektora. *9no.* Dla zaprawienia dzieci do uczynków miłosiernych, prowadzić ie czasem dyrektor będzie (ale zawsze przez wzgląd potrzebney ostrożności i za wiedzą Prefekta) do szpitalów ubogich i chorych, do chorujących spółuczniów, dając im okazyą świadczenia, pociechy, posługi, i podług sposobności ratunku i opatrzenia. Dla przyzwoitey zaś obyczajności wprawiać dzieci będą, wolnych od nauki czasów, w nawiedziny krewnych, znaiomych, przyjaciół, mając zawsze wzgląd, aby nie było żadnego niebezpieczeństwa zgorszenia i zley

społeczności. *10mo.* Ażeby się dyrektorowie do takowey uczniów edukacyi zdolnemi stawali, nieuchybny mają obowiązek nabierać wiadomości potrzebnych i sposobów edukowania, rozmyślając często o tym, naradzając się i znosząc z nauczycielami i Prefektem, czytając książki w tey materyi za poradą tychże. *11mo.* Skoro odbiorą w dozór swóy poruczone od zwierzchności ucznię, starać się nayusilniey będą poznać każdego z nich skłonności, przymioty, sposobność przyrodzoną; aby z większą pewnością i pożytkiem rządzić się w swoim z niemi postępowaniu mogli. *12mo.* Straż nieodstępna dzieci istotną iest dyrektora powinnością. Odchodzić z domu nie będzie, chyba z konieczney potrzeby, i to bardzo rzadko, naznaczywszy uczniom albo robotę, albo rozrywkę iaką, stosując się do ogólnego rozłożenia czasu. Odprowadzać ich do szkoły, do kościoła, na przechadzki, i tam być z niemi powinien; tych zaś uczniów, którzy przyłączeni tylko do innych, nie w iednymże z nim domu mieszkają, nawiedzać czasami będzie. *13tio.* Do otrzymania skutku starań swoich około dobrego wychowania uczniów, dyrektor iednać sobie u nich szacunek, powagę i miłość powinien. Szacować go będą, kiedy w nim poczciwość, rzetelność, rostopność i rozum uznają; kiedy postrzegą, iż sobie u starszych, u ludzi zacnych na szacunek zarobił: a uważanie w tey mierze dzieci bystrzeysze i pewnieysze nad mniemanie bywa. Utrzyma powagę, kiedy wszystkie iego kroki, wszystkie mowy okazywać będą, iż iest od podłości, pochlebstwa, dumy, porywczosci, nieporządney chęci zysku, od śmiesznego przywłaszczania sobie, co mu nie należy, i podobnych przywar daleki; kiedy stałym się pokaże zawsze i w pełnieniu obowiązków swoich, i wyciąganiu powinności od uczniów, nieodmieniając raz uczynionych ustaw przez żadną słabość lub poboczne względy, chybaby z sprawiedliwych bardzo przyczyn. Uymie sobie miłość uczniów nie w słowach tylko, ale rzeczywistym okazywaniem przywiązania ku nim, troskliwości o ich dobro, przyjacielskiego serca, pocieszając w przykrościach, dając rady, opatrując i służąc w chorobie, iako zastępujący miejsce rodziców względem oddalonych od domu i niby osierociałych dzieci.

II. Drugi dyrektorów obowiązek iest instrukcyja, to iest ćwiczenie młodzi w naukach i oświeceniu ich rozumu. Do osiągnięcia tego celu takowe się im śródki przepisują: *1mo.* Powinni iako naypilniey powtarzać z dziećmi lekcyę szkolne, i nigdy tego powtarzania po każdej szkole nieopuszczają. Ta naypierwsza będzie, gdy uczniowie

ze szkół powrócą i trochę odpoczną, zabawa z nimi; toż dopiero inne roboty lub rozrywka nastąpi, podług ogólnego rozporządzenia czasu, iakie Prefekt z dyrektorami uczyni. To powtarzanie lekcyi równie czynić mają z uczniami przyłączonemi, którzy tylko do nich dochodzą. *2do.* W takim lekcyi powtarzaniu, trzymając się sposobu uczenia przepisanego, mają z uczniami postępować na rozum i pojęcie, wybadywania przyzwoite i zręczne czynić z tym wszystkim, co słyszeli w szkole, co czytali, czego się uczyli, wprawując ich, aby iedną naukę, iedną prawdę z różnych stron widzieć i poznawać potrafili. Też same materye sposobem poufałey rozmowy często a przyzwoicie przytaczać będą. *3tio.* Nie tylko od nauk odstręczać nagleniem, fukaniem i obciążaniem nie powinni, ale smak onych, ochotę i upodobanie w dzieciach wzbudzać będą pochwaleniem pilniejszych, zaleceniem ich przed rodzicami i przełożonemi, pozwalaniem więcey rozrywek, okazywanem pożyteczności każdej nauki, przekładaniem, iak piękna i pełna korzyści na całe życie rzecz iest poznawać prawdę, nabywać wiadomości i rozum zaostrezzać: pomoże do tego wiele dyrektorów przykład w pilności około nauk, w ochocie czytania i zadość czynienia powinnościom szkolnym. *4to.* Lubo nie powinni dozwałać dyrektorowie, aby się dzieci im poruczone w naukach opuszczały, mieć iednak bacność na to należy, aby nie przytłumiać żywości przyrodzoney wiekowi, aby nie od wszystkich równy sobie postępek we wszystkich naukach obiecywać, ale uważać, który z nich do iakiey większą zdadność i ochotę pokazuje, miarkując rostopnie rzetelność w tey mierze z strony uczniów, i lenistwu zupełnie zagradzając. *5to.* Żeby się dyrektorowie zdolnemi stali do takowego dzieci w naukach ćwiczenia, sami się uczyć i oświecać powinni: przeto książki szkolne i inne do nauk i sposobu uczenia służące czytać i rozważać, rady Prefekta i nauczycielów, i rozwiązania wątpliwości swoich z poufałością zasiągać mają. *6to.* Mieć także dyrektorom należy iak najpilniejszą bacność na kształcenie charakteru w pisaniu; gdyż doświadczenie uczy, iako dobroć charakteru i do wygodnego czytania potrzebna iest, i do wstępu w różne zyskowe posługi i urzędy wielce pomocna. Starać się także będą, aby wszyscy uczniowie pióra temperować umieli.

III. Co się tycze edukacyi fizycznej, stosować się dyrektorowie będą do przepisów i rad podanych w Roz XXV. *Edukacya fizyczna.* Mianowicie szczególne staranie mieć będą około zdrowia dzieci sobie powierzonych, dając bacność na ich pokarm, wstrze-

mięźliwość, wygody i ochędóstwo. Przy zachowaniu należytej oszczędności nigdy niepowinni dopuszczać, aby dzieciom potrzeb ich brakowało, aby żywności zepsute i niezdrowe były, aby w odzieniu chociaż miernym okazywać się miało skąpstwo i zaniedbanie. Dopilnują, aby uczniowie sami bieliznę, łóżko, szaty w całości i ochędóstwie trzymali, i nic około siebie, co do ochędóstwa należy, nieopuszczali. Codziennie izby przewietrzć każą. Postępować będą rostopnie, w pomiarkowaniu, aby nie szkodząc zdrowiu, i nie czyniąc gwałtu wiekowi, wprawiali uczniów zawczasu w życie męskie, trwałość na niewygody, wstręt i wstyd miękkości i delikatności niewieściey, w ćwiczenia hartujące siły; przestrzegać będą, żeby dzieci zagrzaszy się z nagłością nie pily. W przypadku zasłabnienia którego z uczniów, donieść zaraz powinien dyrektor Prefektowi, i podług rady od niego daney obchodzić się z chorym.

IV. Ma ieszcze dyrektor obowiązki względem przełożonych szkolnych nauczycielów i rodziców uczniów swoich.

Prefektowi podlegli będą dyrektorowie we wszystkich szkolnych i dyrektorskich powinnościach. Bez niego ani podeymować się domowego uczniów dozoru, ani odstępować onego nie mogą; z nim się znosić, iego rady zasiągać, iego ułożeń, co do wewnętrzneho w domu rządu, słuhać powinni. Co miesiąc oddawać mu będą sprawę na piśmie, wyrażając imiona klasy, postępek w naukach, sprawowanie się co do obyczajów, stan zdrowia uczniów swoich. W przypadku pokrzywdzenia od Prefekta, może się dyrektor udać do Rektora. Gdyby tam sprawiedliwość umknęta była, wytoczy obżałowanie swoje przed Wizytatora, u którego inaczey względów nie znajda dyrektorowie, tylko przez dokładne pełnienie obowiązków swoich, i przez uznaną zwierzchności podległość.

Ku nauczycielom publicznym wszelkie uszanowanie zachowają, uprzedzać ich winnym uszanowaniem, w sposobie uczenia do nich się stosować, i z niemi poufale naradzać się będą. Niech sobie poczytają za rzecz niegodną cnoty i rostopności, za rzecz nawet szkodliwą powadze swojej, naganiać przed uczniami, poniżać nauczycielów, kłócić się z niemi, a dopieroż zniewagę jaką wyrządzać. W przypadley zaś różnicy zdania, którą za słuszną sądzić będą, powinni się albo z samemi nauczycielami rozmówić, albo do Prefekta udać, bez żadnego iednak rozruchu i zamieszania.

skie obroty, ku zręczności a szykowności ciała, i ku zaprawieniu mocy a tęgości duszy, natchnieniu punktu honoru, na zawsze pomódz mogą.

4to. Prócz dni rekreacyjnych codziennie powinien być czas jaki wyznaczony na rozrywkę dla dzieci lub w domach lub w polu; około czego Prefekt z dyrektorami rozrządzenie czynić powinien.

5to. Wakacye dwómiesięczne będą. Zaczną się dwudziestego dziewiątego Lipca, a skończą się dwudziestego ósmego Września. Dla tego zaś na wszystkie ogólnie szkoły przydłuższy czas wakacyi naznaczony jest, aby wyjeżdżaniu na święta raz na zawsze zagrozić. Iako się w samey rzeczy to wyjeżdżanie zakazuje pod karami w Roz. XXIV. *Sąd, Kary, Nadgrody*, w Art. 4. opisaniem. Doświadczenie uczy, iż takowe w biegu nauk, choć krótkie a częste przerwy, postępkowi w nich niezmiernie szkodzą, ciąg i osnovę lekcyi psują, koszta rodziców i prace nauczycielów zawodzą, że z siedmioletniego rachowania szkolnego przeciągu, dwie części łożonego w samey rzeczy na uczenie się czasu liczyć nie można.

6to. Przed świętami Bożego narodzenia szkoły w wigilią rano zakończą się, a dwudziestego siódmego Grudnia rozpoczną. Przed Wielkanocą zaś podług opisu w Roz. X. *Nabożeństwo*, od Kwietniej niedzieli czas wolny od szkół zakończy się z poniedziałkiem świątecznym. W te atoli dnie wolne zabawiani być uczniowie w domach powinni, co godzina rano, i tyleż po obiedzie powtarzaniem lekcyi szkolnych, kształceniem charakteru, ryśunkiem etc. według własnego ich obrania.

7mo. W czasie wakacyi nie można wątpić, że gorliwość rodziców o postępek w naukach dzieci swoich, i pilność dyrektorów około uczniów przykładem własnym wsparta, podawać młodym będzie bez przymusu i przykrości okazyje, w którychby przypominali sobie dawane w ciągu roku nauki, mówili o nich ze smakiem i potocznych rozmów sposobem, niektórych zwłaszcza, geometryi, fizyki, historyi naturalney okazywania i ćwiczenia czynili, znajdując obfite do tego materye na wsi, w gospodarskich robotach, w ogrodach, około wód, młynów, rowów, i tym podobnych dzieł natury i ręki.

8vo. Na końcu wakacyi wszyscy uczniowie iako i nauczyciele stawić się nieodwłocznie powinni do szkół swoich, pod karami wyznaczonemi w Roz. XXIV. *Sąd, Kary, Nadgrody*.

Otwarcie Szkół.

Każdego roku dnia dwudziestego dziewiątego Września odprawić się ma otwarcie szkół w takowy sposób: *1mo.* Rektor lub Prorektor sprosi gości na tę uroczystość, i wszystkie zgromadzenia osoby obwieści. *2do.* Odprawi się msza śpiewana z wezwaniem Ducha Ś. *3tio.* Na sali publicznym odprawom szkolnym wyznaczonej, nauczyciel wymowy mieć będzie stosowaną do okoliczności mowę, iednego roku łacińskim, drugiego polskim językiem, którą pierwey Rektorowi i Prefektowi ukaże. *4to.* Nastąpi czytanie uczniów do wyższych klass przeniesionych, a każdy z czytanych, z iedney strony na drugą po przed gości przechodzić będzie: przy wymienianiu wyraźnie się doda, który otrzymał nadgodę. *5to.* Nakoniec z przyzwoitą a krótką pochwałą przeczyta imiona tych obywatelów, którzy się do dobra edukacyi w ciągu przeszłego roku przyłożyli, z wytknięciem ich dobrodzieystwa lub przysługi: co z wiadomością Komissyi czyniono być powinno. *6to.* To gdy się zakończy, Prefekt poprowadza uczniów do klass swoich, i nauczycielom ich poruczy.

ROZDZIAŁ XXII.

Szkoły Parafialne.

1mo. Szkółki po miasteczkach i wsiach, bądź bliskie kościołów Parafialnych, bądź dalekie od nich, pod imieniem szkół parafialnych zawierają się. Iedne z nich, zwłaszcza w miasteczkach, mogą być większe, to iest więcej nauk zamykające, inne, w których mniej nauk będzie, mniejszemi nazwane.

2do. Oświecenie ludu około religii, około powinności stanu iego, około robot i przemysłu w tymże stanie, celem iest takowych szkótek. Każdy chętniey i dokładniey wykona obowiązki swoje, każdy lepiej odprawi robotę i rzemiosła, kiedy, iako człowiek rozumny, prowadzony w nich będzie, kiedy go nauczają, iako i dla czego podległym mu być należy, iako dla pospolitego i swiętego dobra ma używać władz duszy i ciała, który od stwórcy odebrał.

3tio. Do Rektorów *wydziałowych* i Prorektorów należeć będzie dozór i zawiadywanie szkół parafialnych, podług tego, iako się opisało w Roz. VIII. *Rektor wydziałowy, Prorektor.* Rektori-

rowie bliżsi uczynią między sobą określenie okręgu, w którym zawierające się szkoły parafialne przyłączone być mają do którego z ich wydziału, a potem z swemi Prorektorami umówią się względem dozoru onychże.

4to. Nim książki elementarne wyidą, w większych szkołach dawana będzie nauka chrześcijańska, nauka obyczajów stosowna do wieku i kondycyi uczniów, czytanie i pisanie, rachunki, początki rozmiaru z wiadomością miar, wag i monet; nauka ogrodnicza i rolnicza więcej przez okazywanie samychże robót, niż przez mówienie i przepisy na pamięć; wiadomości zachowania zdrowia, leczenia bydła, handlu wewnętrznego w tej okolicy i sąsiedztwie, użycia tych rzeczy, które się częstokroć po wsiach i miasteczkach zaniedbują a użytecznymi być mogą, iako to n. p. różnych roślin przydatnych do farb, sierci bydła, kor różnych drzew, starych chust, popiołów etc. W mniejszych zaś szkołach, gdzie zwyczajnie sami wieśniacy uczyć się mają, w mniejszym określeniu nauki do okoliczności stosowane będą. Trudna wprawdzie rzecz jest, aby, bez książek i przygotowania nato, mogli się znaleźć nauczyciele zdolni do prowadzenia tych nauk; z tym wszystkim, ile możność, oświecenie i gorliwość pasterzów, dziedziców i dzierżawców dóbr, za zniesieniem się z Rektorem *wydziałowym*, takowym potrzebom zaradzać będzie.

5to. Nauczyciel parafialny w obieraniu czasów nauk, osobliwie po wsiach, wzgląd mieć powinien na czas, w którymby dzieci potrzebne były rodzicom ku pomocy gospodarskiej. Ułożenie względem tego uczyni z plebanem. A nayprzyzwoiciej będzie, aby wiejskie dzieci do szkółki od Ś. Michała do Ś. Woyciecha codziennie chodzący; w lecie zaś co niedziela stawiały się dla utrzymywania w pamięci i powtarzania nauki.

6to. Od nauk w tych szkołach nigdy nie ma być oddzielona wprawa młodzi w pracę, wytrzymywanie niewygód i odmian powietrza. Przeto iak nayczęściej na otwartym polu zabawiać się mają, tam ćwiczenia sił odprawować, tam się iakimi pożytecznymi robotami zabawiać, iakimi być mogą: kopanie ogrodów, tarcie drzewa, kręcenie powrozów, zgoła roboty podług pory czasu. Zaleca się mocno dozorcóm tych szkótek, aby nie pociągali uczniów do robót na pożytek swój własny, a dopieroz nowych ztąd powinności na nich nie wkładali.

7mo. W dawaniu nauk, iak nayprościejszych używać ma sposobów, n. p. ucząc czytać i pisać, każdą literę na tablicy na-

pisze, każdemu wymawiać ią i pisać nakaże; działania arytmetyki na iakich rzeczach, pieniądzech, okazywać będzie; rozmiary na ogrodach czynić, prawdy moralne z okoliczności wyprowadzać etc.

8vo. Nauczyciel z iak największą rostopnością i łagodnością postępować powinien z ubogimi uczniami, szanując w nich bliźniego, szanując własny ich stan. Przeto nie ma ich lżywemi słowy fukać, kar cielesnych, chyba rzadko, za znaczniejsze występki i z pomiarkowaniem, używać; powinien o chorobach ich i innych przykrościach dowiadywać się, a pomocy od pasterzów duchownych, od panów lub dozorców dóbr zaciągać.

9no. Co trzy miesiące do Rektora lub Prorektora, iak mu bliżey będzie, postara się przesyłać doniesienie o liczbie, imionach, zdrowiu, zdatności i nauce uczniów swoich; a co półroku zniósłszy się w tym z Rektorem lub Prorektorem popisy złoży, na które zaprosi proboszcza, pana i dozorcę dóbr etc.

10mo. Ktoby z obywatelów iakiegokolwiek stanu szkoły parafialne albo nowe założył, albo dawniejsze lepiej opatrzył, Rektor wydziałowy doniesie o tym do Komissy, imieniem iey wdzięczność dobroczyńcy oświadczy, oraz przy otwarciu szkół też dobrodzieystwo ogłosi, do publiczney wiadomości drogą gazet poda, i nabożeństwo uczniom teyże szkoły naznaczy.

ROZDZIAŁ XXIII.

Płaca.

1mo. Płaca, którą Komissa oddawać ma osobom stanu nauczycielskiego, albo na rzecz ich, dwoiaka iest: *zwyczajna i nadzwyczajna*. Pierwsza składa się z *stołowej i ręczney*, dzieląc się na *pierwiastkową, dorobkową, urzędową, zasłużoną, na płacę niedołęznego, płacę kandydata i kwotę na utrzymanie domu*; te wszystkie *zwyczajne* się zowią. Zakład gospodarski na nowe zgromadzenie *wydziałowe* lub *podwydziałowe*, opatrzenie zasłużonych lub kaleków, chcących oddalić się ze zgromadzenia, i inne przypadkowe do *nadzwyczajnych* należą.

2do. Na każdą osobę w społeczności Akademickiey będącą, wyznacza się do kassy domowej złotych sześćset pięćdziesiąt na wspólne potrzeby, i ta płaca iest *stołowa*. O zawiadywaniu wydatku tey kassy i użyciu oney opisano iest w Roz. VI. *Zgromadzenia Akademickie*.

3to. Kandydat na Professora przy Szkole Głównej zostający, roku pierwszego brać będzie złotych trzysta, w następujących trzech latach mieć będzie pensyi roczney 400 złotych: a gdy powróci do zgromadzenia *wydziałowego* mieć będzie stół spólny tamże, i pensyi roczney złotych 400 póty, póki sześciu lat uczenia z powinności nie odbędzie, bądź na Professorstwie, bądź na zastępowaniu innych w zgromadzeniu Akademickim. Gdy zaś zacznie uczyć dobrowolnie weźmie złotych 500 ręczney pensyi; i ta pensya iest pierwiastkowa, służąca nietylko nauczycielom, ale też Rektorom, Prorektorom, Prefektom i Kaznodzieiom.

4to. Przydatek do tey pierwiastkowej płacy nauczycielowi, po sześciu latach uczenia z powinności, corocznie po pięćdziesiąt złotych rosnący dawany będzie, tak, iż dopiero w drugim roku dobrowolnego uczenia 50 złotych weźmie, w następującym 100 i tak daley, aż do lat dwudziestu; który kres zasłużonym założony iest. Prefektom również, iak Professorom płaca nad pierwiastkową pomnażać się ma. Takowa płaca *dorobkowa* iest. Kaznodzieiom zaś do pierwiastkowej pensyi corocznie po pięćdziesiąt złotych bez pomnożenia dodawać się będzie.

5to. Płaca zasłużonego, to iest, który od początku dobrowolnego uczenia przez lat dwadzieścia tę posługę odprawił, będzie złotych tysiąc, prócz spólnego stołu, póki iakiego innego opatrzenia, z równą lub większą korzyścią, od Komissyi nie dostąpi: a gdyby z tą płacą oddalił się od zgromadzenia, corocznie samę tylko pensyą złotych tysiąc odbierać będzie, przysyłając autentyczne świadectwo bliższych szkół Rektora lub Prorektora, do swego zgromadzenia, iako przy życiu zostaje, i kwit własną ręką podpisany.

6to. Płaca, do urzędu iakiego w zgromadzeniu przywiązana, urzędową się nazywa. Takowa płaca Rektora *wydziałowego* iest złotych tysiąc osimset na rok; Prorektora sześćset na rok. Rektorowie i Prorektorowie przez czas urzędowania swego dorobkowej pensyi odbierać nie będą; po skończonym zaś urzędowaniu, powracającym do Prefektury lub Professoryi powiększenie dorobkowej pensyi rachowane będzie od tey kwoty, na której stanę przed zaczęciem urzędu; lata iednak strawicne na urzędzie w liczbę lat dwudziestu do emerytury wyznaczonych policzon będą.

7mo. Kalece, nie ze swoiey winy w kalectwo popadłem podług Roz. VI) przez czas uczenia, oprócz spólnego stołu, będą

dawana *placa ręczna*. Gdy który w pierwszych dziesięciu leciach dobrowolnego uczenia w kalectwo, niesposobnym go do tej usługi czyniące, popadł, odbierać ma co rok złotych czterysta; w drugich zaś dziesięciu leciach podobnemu kalectwu podpadający złotych sześćset brać będzie. Jeśli, z kalectwa wyszedłszy, powróci się do uczenia, taką *placę ręczną* brać zacznie, na jakiej był przed kalectwem.

8vo. Na utrzymanie całości domu, wyznaczy Komissya w proporcji potrzeby miejscowej, i zabraney o niej od Wizytatorów wiadomości.

9no. Nadzwyczajne wydatki są: *1mo.* Na pierwsze założenie zgromadzenia i opatrzenie w sprzęty gospodarskie wyznaczy Komissya, podług potrzeby, którą uzna Wizytator. *2do.* Na porządki ogniowe *3tio.* Nauczyciel kaleka, chcący oddalić się od zgromadzenia, weźmie raz na zawsze *placę stołową, pierwiastkową* i tę *dorobkową*, którą odbierał w czasie, gdy w zgromadzeniu pracował. *4to.* Wydatek na przesyłanie kandydatów z kassy Komissyi łożony będzie.

10mo. Rektor lub Prorektor obowiązany jest na początku każdego półroczu, to jest 1. Października i 1. Kwietnia *stołową* *placę*, podług liczby osób zgromadzenia, do spólnej kassy złożyć, i z nią się obchodzić, iak się opisało w Rozdziale VI. *Zgromadzenia Akademickie*. Pensye zaś *ręczne*, iako to *pierwiastkowe*, *dorobkowe*, i *urzędowe* oddawać będzie półrocznie 1. Października i 15. Lipca, każdemu do rąk, za kwitem. Patrz do tego *art. 12.* w Roz. X. *Kassa prowincjonalna*.

11mo. Na początku roku szkolnego w księgę porządku, podług *Wzoru VII*, o czym mówiło się w Rozd. VII. *Obrady*; Rektor i każda osoba zgromadzenia zapisze imię swoje własną ręką, z wyrażeniem oyczyzny, wieku, lat w zgromadzeniu, i *placy* wszelkiego gatunku, iaką która odbierze: takoweż zapisy, powtórzone przez też same osoby, Rektor ma odesłać, ieden do Szkoły Głównej, drugi do kassy generalnej. Prorektorowie takież, po uczynionych, podobnym sposobem, zapisach w księgę porządku swego zgromadzenia odeszłą ie do Rektora *wydziału*, dla przesłania do Szkoły Głównej i kassy generalnej.

ROZDZIAŁ XXIV.

Sąd, Kary, Nadgrody.

Najwyższym jest Komissyji życzeniem, aby wszyscy iey zwierzchności podlegli, rządząc się iak naysiękniejszymi sumnienia, honoru, słuszności, ubiegania się do chwalebnych nagród pobudkami, wszelką potrzebę i przyczynę sądów, i kar oddalali. Atoli opatrując na przypadające okoliczności pewną i nieodwłoczną sprawiedliwość, te względem sądów i kar prawidła stanowi.

1mo. Sąd szkolny w rzeczach ważniejszych składać się będzie z Rektora lub Prorektora, Prefekta i Nauczycielów. Nie można wątpić, iż ci, którzy przykładem i nauką młodzież obywatelską do wszelakich cnót, których fundamentem jest sprawiedliwość, prowadzić mają, sami iak naysiękniejszy sprawiedliwość szanować i zachowywać będą, nigdy iey dla żadnych względów nieodstępuiąc.

2do. Ten sąd tylekroć, nawet w rzeczach mniejszych, składany być ma, ile razy tego, lub kto z mających władzą sądenia, lub obwiniony, albo oskarżający żądać będzie, bez uszczerbku szkolnego czasu. Nic się jednak nie uymie przez to władzy nauczyciela, zadawania kar umiarkowanych uczniom swoim, w szkole za przestępstwa tamże popełnione, iakie są wyrażone w Art. 5. w Roz. XIV. *Nauczyciele.*

3tio. Sposób sądenia prosty być ma i do tego kształtu, który się sądowi o rugowaniu ze szkół publicznych niżej przepisuie, stosowany; wyjąwszy, iż tam podanie tylko wiadomości do Szkoły Główney nakazane jest, w innych zaś okolicznościach ten sąd stanowić może.

4to. W potocznych przewinieniach szkolnych, nauczyciele, Prefektowie, Rektorowie sądenia uczniów i karania władzą mieć będą w tych obrębach: *1mo.* Iż każdy z nich zarówno ten sąd s rawować, i mniejsze, iak się niżej wymieni, kary naznaczać może, do którego się pierwey sprawa wytoczy. *2do.* Pierwszy raz niedbalstwem, opuszczeniem lekcyi lub szkoły, niepilnością w słuchaniu, lekkomyślnością, małą obrazą drugiego, i tym podobnemi występkami wykraczący, napominany i strofowany być ma prywatnie; za powtórny wykroczeniem publicznie w swoiey klasie; za trzecim zaś publiczniey w obecności klass innych; chybaby pierwsze przestępstwo publicznieysze było, tedy strofowanie w teyże publiczności ma być czynione. W każdej szkole registr

leniwy ch trzymany będzie, w który, przy powtórnem w szkolnych przewinieniach napomnieniu, wpisywać nauczyciel każe. W tychże przypadkach kara klęczenia w szkołach, przepraszenie urażonego i tym podobne używane będą. *3to.* Gdy się który z uczniów pomniejszych karach w powinnościach swoich względem pobożności, obyczajów, nauk, i winnego zwierzchności posłuszeństwa niepoprawnym ukaże, a ieszcze nic cięższego z zgorszeniem złączonego w szczególności nie popełni, na ów czas Rektor lub Prorektor, Professorowie przyzwą obwinionego, i zgromiwszy go, karę publiczną zawstydzenia na korytarzu szkolnym odbyć mu przykażą: kara ta zależeć będzie na trzymaniu w ręku karty z napisem, n. p. *niedbały w naukach, kłótlivy, nieposłuszny* etc. *4to.* Dalsze w tychże przestępstwach trwanie plagami skarane być ma. *5to.* Po dalszey ieszcze niepoprawie, Rektor lub Prorektor rodziców albo opiekunów uwiadomi, i niepoprawnego ucznia odeszle bez żadnego ogłaszania: gdyż o karze rugowania ze szkół, czyli *ekskluzyi*, niżej dadzą się przepisy. *6to.* Ktoby na święta wyiechał przeciwko zakazom w Roz. XXI. *Czas wolny od nauk*, ten odesłany do niższej klasy będzie, bez powrotu w tym roku do wyższej; za powtórnym zaś wyiechaniem miejsce w szkołach utraci. Za wczesny na wakacye wyjazd, lub opóźniony powrót, zostanie się w dawney klassie przez czas, w proporcyi opóźnienia, i póty do wyższej przypuszczony nie będzie, póki examinu z opóźnionych w teyże wyższej klassie lekcyi, a prywatną pilnością nadgrodzonych nieodprawi.

5to. W przestępstwach nie stosujących się do szkolnych iedynie obowiązków, albo nie tak maley wagi, iak są w przeszłym artykule wyrażone, władza sądu i kary przy Prefekcie, a przez odwołanie się od tego przy Reaktorze będzie: lubo w większych przypadkach Rektor zaraz w rozsądzenie wchodzić może, gdy za spólnym Prefekta i nauczycielów zdaniem potrzeba wyniknie.

6to. Przełożeni szkolni iak naybardziej okolo tego czuwać powinni, aby wmawiać w uczniów iak naywiększy wstręt kłótni, zawziętości, gniewu; wprawiać ich w łatwe przebaczenie wzajemnych uraz, zwłaszcza z prędkości popelnionych. Niechay uczniowie, nie mogąc się sami pojednać, obierają sobie rozziemców i pojednaczyów z pomiędzy spółuczniów swoich, na których postanowieniu większością zdań uczynionym przestawać koniecznie mają: a gdy tego między sobą nie uczynią, rzecz się do nauczyciela moralney nauki wytoczy. Ten trzech sędziów z pomiędzy uczniów

mianować będzie ; a gdyby na ich zdaniu strony uspokoić się nie chciały, sam nauczyciel moralney nauki w rozeznanie rzeczy wnidzie, i podług okoliczności, albo w sądzących błęd, lub przestępstwo sprostuje lub zgromi, albo spornych do przestania na dobrym sądzie przymusi, i za niepotrzebne wywołanie postrofuie.

7mo. Ogólnie każdy z podległych zwierzchności, czując się być uciemionym w niższym sądzie, może wytoczyć sprawę do wyższej po stopniach władzy, iako to od nauczyciela do Prefekta, od Prefekta do Rektora, od tego do Wizytatora i Rektora Szkoły Główney: ale kiedyby się kto bez przyczyny, przez samą niespokojność i krnąbrność, wywołującym pokazał, taki poddanym być ma podwójney, lub potrójney karze, która mu w pierwszym, lub drugim sądzieznaczona była.

8vo. Szczególniey ci, którzy sądzić będą, takim się kar do występku wymiarem rządzić mają.

Ktoby spółuczniak albo obcego zelżył, prywatnie go przeprosi, a w przytomności obrażonego od Prefekta lub nauczyciela zgromiony będzie.

Za potwarz rzuconą, odwoła potwarz przy świadkach, i plagi odbierze, podług miary ciężkości potwarzy, i godności spotwarzoney osoby. A tego występku, iako niezmiernie niewinność krzywdzącego, naywięcey wstręt wpaiać w umysł młodzi należy, równie iak i kłamstwa, które i do potwarzania, i do innych przestępstw, do zbrodni nawet, do upodlenia duszy i utraty sławy prowadzi.

Napastowanie, rzucanie kamieniami, uderzenie i tym podobne przestępstwa, publicznym zawstyżeniem, i podług okoliczności, plagami kårane będzie. Ktoby ważył się ranić, ten znaczną karę na ciele odbierze, i za leczenie rany zapłaci.

Za kradzież mnieyszą domową lub w szkole, prócz wrócenia rzeczy, nadgrodenia szkody, plagom podpadnie. Za kradzież obcą, sąd, podług iawności występku, czytanie dekretu, kara publicznieysza zawstyżenia i plag; za powtórzoną kradzież obcą, wyrzucenie ze szkół, podług warunków, niżej o rugowaniu opisanych, chybaby i pierwsza kradzież znaczna i z ogłoszeniem była; w ten czas bowiem do oddalenia ze szkół zaraz przystąpić należy. Przełożeni mieć będą na to bacność iak naywiększą, aby, ile możności, sekret o takowym występku, kiedy skryty iest, i o karaniu był zachowany.

Pijaństwo przypadkowe pierwszy raz zgromieniem, powtórzone ujęciem pokarmu, częściej trafiające się plagami być ma ukarane: a gdyby się postrzegł nalóg, zwłaszcza z zgorzeniem, napastowaniem i klóceniem się, uczeń ze szkoły oddalonym będzie, dyrektorowi zaś kondycya odebrana, i toż oddalenie nakazane. Rugowanie publiczne ze szkół, gdyby okoliczności występku na nie zarabiał, ma się, podług opisu w niższym artykule, wykonywać.

Iawnie nieposłuszeństwo zwierzchności, zelżenie nauczycielów, mianowicie od dyrektora, sąd na to złożony iawnym upokorzeniem przy publicznej zwierzchności obrażonej przeproszeniu, klęceniem na iawniejszym między szkołami mieyscu, a u młodszych plagami ukarze: gdyby zaś odważył się który przeciw zwierzchności rozruchy i bunty wszczynać, taki na sądzie, iaki się o rugowaniu ze szkół przepisuie, z nich wyrzucony zostanie. A kiedyby zwłoka udawania się do wyższej zwierzchności, o te rugowania ze szkół karę, ośmielała buntowników, tak, iżby nie przestawali rozruchów, Rektor lub Prorektor, wraz z Prefektem i nauczycielami, weźmie przed się mocne a rostopne środki, aby hersztowie buntów albo oddaleni, albo zamknięci zostali.

Obwiniony o rozpustę prywatną i bez gorszenia, prywatnie plagi odbierze; kiedy ta wina publiczniejsza i ze zgorzeniem będzie, publicznie surowe zgromienie i publiczne plagi nastąpią. Ktoby ieszcze w nią popadł, ze szkół prywatnym odesłaniem oddalony zostanie: dyrektor zaś w pierwszym takowym zgorzeniu, kondycją utraci, za powtórnym, ze szkół prywatnie oddalony, albo publicznie rugowany będzie, podług okoliczności występku i wyroku złożonego na to sądu.

Dyrektor opuszczający powinności swoje, względem poruczonych sobie dzieci, pieniężnym karom podpadać ma, iako nie czyniący zadosyć umówionym między sobą, a rodzicami, lub ich namiestnikami obowiązkom, których same tylko wykonanie płacić się powinno. A ten warunek Prefekt, przy dawaniu kondycyi, dyrektorom wyraźnie opowie, oraz z każdym z osobą, w przytomności iednego przynajmniej nauczyciela i iednego z strony dyrektora świadka uczyni wymiar winy pieniężney za opuszczenie każdej powinności, w proporcji rostopnie wziętey do całoroczney płacy. Tak n. p. za powtórne nieodprowadzenie dzieci do szkoły, do kościoła, na rekreacyą, dyrektor zapłaci tyle... Rzekło się, za powtórne opuszczenie, bo pierwsze przebaczone być może, prze-

stać na upomnieniu. Za opuszczenie domowego lekcji szkolnych powtórzenia, za opuszczenie oddania Prefektowi raportu miesięcznego zapłaci tyle... Te pieniężne winy odbierać będzie Prefekt przy dwóch ze zgromadzeniach osobach, registr ich zapisywać i na ubogich uczniów, a mianowicie chorych, obracać ma, sprawę zaś z tego Wizytatorowi zdawać; a kiedy się karze pieniężnej dyrektor poddać nie zechce, wtenczas publiczną zawstydzenia, lub oddalenia od dyrekcyi, w proporcji winy, karę odniesie.

Dyrektor za srogie z uczniami obchodzenie się utraci dyrektorstwo, na którym zostaje, a gdyby po poprawie, otrzymawszy potym inną dyrekcyą, tenże sam występek względem powtórnych uczniów popełnił, do wszelkiego napotym dozoru domowego w szkołach niesposobnym się stanie.

9no. Żądaiąc Komissya zabiedz łatwości rugowania obwinionych ze szkół, iako ostatniey kary, a to ukaranie mocniejszy, a zatym rzadsze uczynić, taki porządek w przypadku obwinienia, któreby się na ekсклюzyą zarabiać zdawało, stanowi. Gdy który z uczniów o występek iakowy większy obżałowany zostanie, Rektor z Prefektem i nauczycielami, a Prorektor z nauczycielami złoży radę. Na niey oskarżaiący doniesienie swoje iawnie, lub iesliby okoliczność wyciągała, tajemnie poda na piśmie Rektorowi lub Prorektorowi, z podpisem swoim. Obwiniony, za daną sobie o skardze wiadomością, na posiedzeniu Rektora, lub Prorektora, Prefekta i nauczycielów słuchany będzie. Ieżeli przekonany zostanie, tedy zasiadaiący każdy z osobna zdanie swoje poda, czy sądzi winowaycę być godnym wyrugowania ze szkół; kiedy większość głosów przeciw oskarżonemu będzie, wtedy Rektor lub Prorektor poda uwiadomienie o całej rzeczy Wizytatorowi, albo Szkoły Główney Rektorowi, dostatecznie wykładaiąc, podług sumnienia, wszystkie okoliczności tyżące się winowaycy i winy, iako to: urodzenia iego, lat, przeszłego sprawowania się, dawnych napomnień, lub kar, zgorzenia, iawności i społeczeństwa w przestępcstwie i tym podobnych. Doniesienie to wszyscy, którzy zasiadali podpiszą, toż dopiero, co Wizytator lub Rektor Szkoły Główney z swoją radą postanowi, Rektor lub Prorektor wykonać winien będzie. Gdy kto raz popadnie ekсклюzyi, tym samym nigdzie, pod żadnym pozorem, nie będzie przyięty do szkół publicznych.

10mo. Co do karności osób zgromadzenia Akademickiego, te się przepisy stanowią. 1mo. Wyiawszy przypadki wielkiego zgorzenia i niezwyčajnego przestępcstwa, zawsze, nini do sądu.

i kary przydzie, napomnienie poprzedzać powinno. Rektor lub Prorektor napominać ma dwa razy prywatnie osoby swego domu za wykroczenia lub opuszczenia powinności; Rektora zaś i Prorektora najdawniejszy z zasłużonych, lub w niebytności jego najdawniejszy z nauczycielów. Zaczyn, ktoby w Przełożonych winę wyciągającą napomnienia postrzegł, o tym najdawniejszego z zasłużonych, lub nauczycielów uwiadomi, a sekret jego najściśley ma być zachowany. *2do.* W przypadku niepoprawy, nastąpi napominanie publiczne na posiedzeniu zgromadzenia. Napominanie to czynić będą też same, które się wzwyż, wymienięły osoby, oraz i posiedzenie zwoływać prawo mają. *3tio.* Kiedy, ani publiczne napominanie skutku nie weźmie, sąd domowy złożony być ma. Jeżeli obwiniona osoba iest *vocis passivae*, zasiadać będą ci, którzy *passivam vocem* mają; jeżeli zaś obwiniony iest tylko *vocis activae*, zarówno tamci, iako i *vocem activam* mający, na sąd zasięda. Wtedy Rektor lub ten, który napomnienia Rektora ma prawo, w nieprzytomności obwinionej osoby przełoży oskarżenie; wezwany potym ten, który był oskarżony, usprawiedliwiać się będzie. Po wysłuchaniu stron i ustąpieniu obwinionego, sekretne kreski póyda, których większość karę stanowić będzie. Moc rozwiązania równości przy Prezydium zostanie. W tych przypadkach, w których nie o doniesienie tylko Szkole Głównej (iako się niżej rzeknie) sąd złożony będzie, ale o ukaranie winnego, ten który oskarża, bądź przełożony, bądź który z nauczycielów, ani przydować, ani kreski dawać nie może.

11mo. Kary, które, podług okoliczności winy, sąd stanowić może, a miarkować powinien, będą te:

Na Rektora i Prorektora w rzeczonym sądzie uczyniony ma być raport, od wszystkich sązących osób podpisany, do Szkoły Głównej, albo do Wizytatora posłany; to doniesienie ma być trzy razy wprzód na posiedzeniu czytane, a skoro większością sekretnych kresiek przyjęte zostanie, od wszystkich bez wymówki podpisane być powinno.

Na insze osoby zgromadzenia zakaz wychodzenia na iaki czas z domu, albo i z własnej izby; wyrobienie od Komissyi publicznego napomnienia, i czytanie onego na obradach domowych; odcięcie *vocis activae* lub *passivae* na rok. Kara ta mianowicie naznaczona być ma za wyjawienie sekretu na posiedzeniach sądowych.

12mo. Kary pieniężne, uznając zawsze rzetelną chorobę za sprawiedliwą niewykonanej powinności przyczynę, stanowią się te:

Rektorowi za oddalenie się od domu, nie z powodu powinności swoich, lub bez pozwolenia Szkoły Głównej nad sześć dni w miesiącu, Prorektorowi zaś nad dni cztery, wyrażono być ma z całej płacy roczney tyle dwa razy, ile z niej równym podziałem na iedeń dzień roku szkolnego przypada.

Prorektor i Prefekt za niebytność na examinach, lub którego dnia między szkołami, w równym wymiarze część płacy ręczney dziennej tracić będą.

Kaznodzieia podobnie, za opuszczenie powinności swoich, takowey pieniężney karze podpadnie.

Nauczycielom za opóźnienie na lekcye półgodziną, część półdzienna płacy roczney, za uchybienie godziny, całodzienna część takowa wyrażona być powinna.

Gdyby zaś który z nauczycielów lub innych chorobę zmyślał, zmyślenie to na domowem posiedzeniu wyjawione ku zawstyżeniu iego, i na oczy wyrzucone mu będzie. Te pieniężne kary, za dowiedzionym przestępstwem, uiszczone być mają przy półrocznym oddawaniu płacy, którą osoby zgromadzenia do rąk biorą: a opuszczenia powinności zwyż wyrażone, zapisywane będą, względem Rektora lub Prorektora, od naydawniejszego z zasłużonych lub z nauczycielów; względem Prefekta, od naydawniejszego z nauczycielów; względem nauczycielów, od Prefekta; względem Kaznodziei, od Rektora lub Prorektora. Ilekroć to zapisanie nastąpi, ten, który zapisał, Rektorowi lub Prorektorowi doniesie, (a względem Rektora lub Prorektora, dwom osobom *vocis passivae*) ci zaś o tym doniesieniu uwiadomić mają tego, który zapisany iest. Co się z takowych win pieniężnych zbierze, około tego zgromadzenie na końcu szkolnego roku w ten sposób rozrządzenie uczyni: aby naprzód, podług wymiaru dzienney kwoty, tym płaca oddana była, którzy drugiego w opuszczoney powinności zastąpili, potym, co nadto zbędzie, między nauczycielów pilniejszych, którzy obowiązków swoich nie uchybiali, podzielone być.

Ktoby, nieodwoławszy się do wyższej zwierzchności, po wydanym przez sąd domowy wyroku, wykonać go nie chciał, doniesiony być ma Szkole Głównej, z podpisem osób zasiadających na sądzie.

13mo. Kary sądowi Szkoły Głównej zachowane są te: utrata płacą urzędowej, utrata powiększającej się rokiem płacy, utrata *vocis passivae* na lat trzy lub więcej, odebranie urzędu, albo doczesne od niego zawieszenie, oddalenie od stanu Akademickiego.

14to. Kary pieniężne z przyczyny opuszczenia lekcji w Szkole Głównej też same postanawiają się, które w tym Rozdziale przepisane są na nauczycieli *wydziałowych i podwydziałowych*: co się ma rozumieć i o powinnościach osób urzędy sprawujących w Szkołach Głównych.

Nadgrody.

Ile wstrętu i przymusu okazuje Komissya w stanowaniu kar na przewinających; ile sobie życzy, aby na samym pogrozeniu kaźń zawsze przestawać mogła, tyle czuie ukontentowania, wystawiając zasługom nadgrody, tyle ma nadziei, iż pobudki honoru i innych korzyści bezskuteczne nie będą.

1mo. Nadgrody zwyczajne dla osób stanu Akademickiego różnicą i trwałością pracy wymierzone wyznaczyły się w Roz. XXIII. *Płaca*.

2do. Nadgrody nadzwyczajne dla tychże osób być mają; przydanie roku do liczby lat pracy przepisanej, do otrzymania urzędu Rektora, Prorektora i Prefekta; przyspieszenie rokiem płacy dorobkowej; dar w pieniądzech na ieden raz; policzenie iednego roku za dwa w przeciągu lat dwudziestu wyznaczonych do poczytania między zasłużonemi i do korzyści onychże; wysyłanie do cudzych krajów z pomocą funduszu, ku wydoskonaleniu się wysłanego i ku pospolitemu dobru; oddanie prelatur, kanonii, beneficjów należących do kollacji Komissyi. Te nadgrody nie mogą być otrzymane, tylko przez osobliwsze zasługi, iakowe są: napisanie dobrego dzieła w której umiętności lub nauce; wynalazek pożyteczny w umiętnościach i kunsztach; znaczny postępek uczniów w większej onychże liczbie, niż zwyczajnie bywa, który postępek iawnieby dowodził z strony nauczyciela osobliwszą pilność i biegłość w sposobie uczenia. Uznanie wartości tych nadzwyczajnych nadgród należeć będzie do sądu domowego tym kształtem, iaki względem kar przepisany iest, do rozeznania Wizytatora. Co do zasługi znakomitego uczniów postępkowi, iako się wyżej rzekło, sprawę dać i tę zasługę rozeznawać dway następ-

nie Wizytatorowie powinni, a iak się rzecz ma, Szkołę Główną, i przez iey raport Komissyą uwiadomić: Komissya zaś nadgrody wyznaczać będzie.

Kiedy kto z osób stanu Akademickiego, nadzwyczajną nadgrode odbierze, Rektor Szkoły Głównej, wszystkim zgromadzeniom doniesie, i do publicznych gazet poda, z wyrażeniem osoby, zasługi i nadgrody.

3to. Dla uczniów zwyczajne nadgrody będą; pochwalenie w raportach do Szkoły Głównej, a przez nią do Komissyi z obyczaiów i z postępuku w naukach; doniesienie o tymże rodzicom lub krewnym przez Prefekta uczynione; przy otwarciu szkół ogłoszenie przeyscia do wyższej klasy, podług opisu w Roz. XXI. pod tytułem *Otwarcie szkół*; dawanie dyrekcyi lepiej popisującym się na examinach; obieranie w klassach na *Dekurionów* i wyższe miejsca; obieranie przez nich gry i zabawek na rekreacyach i tym podobne. Po każdomiesięcznym examine, ci, którzy znakomiciey się popiszą, i od examinerów iednostaynie osądzeni będą za godnych nadgrody, pozwolenie otrzymaia noszenia u czapki lub kapelusza kokardy błękitney; nadto na tablicy tak w klassie swoiey, iako i na korytarzu szkół, imiona się ich wyrażą, a te nadgrody od iednego do drugiego examinu trwać maia. Kiedy zaś który z uczniów za całoroczny examen taką nadgrode otrzyma, przez cały następujący rok używać będzie ponsowey. Prócz tego, za iednomyślną po examinach zgodą, Prefekt z Professorami rozrządzać mogą inne nadgrody, stosownie do postępków w naukach i obyczaiach każdego.

4to. Około nadgród nadzwyczajnych dla uczniów, takie się rozrządzenie czyni. Po examinach całorocznych i popisach publicznych, Prefekt w szkołach *wydziałowych*, w *Podaydziałowych* zaś naydawniejszy z nauczycielów, za daniem świadectw od Professorów, poda Rektorowi lub Prorektorowi tych uczniów, którzyby się nadzwyczajnym postępkim popisali. Rektor lub Prorektor złoży obradę szkolną, na której zniesione i porównane być maia zdania, po każdym examine o uczniu żądaiącym nadgrody dawane, oraz kompozycye i ćwiczenia. Jeżeli ze wszystkich rzeczonych zdań ukaże się, iż statecznie w biegu nauk był pilnym, i zawsze sąd examinerów przyznał mu postępki daleko większy nad mierność, wtedy przystąpi Rektor spólnie z Professoresem nauki, o którą idzie, do naznaczenia mu materyi do pisania w rodzaju oneyże, albo w taki sposób ułoży pytania, żeby z odpowiedzi

znać było, iako uczeń obeymuie całą osnowę, całego ducha nauki; może nawet dozwolić, aby podług upodobania swego dał ustnie sprawę z teyże osnowy, porządku i związku nauki. Prefekt przyzwoite ostrożności względem pisania naznaczoney próby opatrzyć powinien. Gdy popis uznany będzie większością głosów za godny przyięcia, z wymienieniem w szczególności gatunku nagrody, wtenczas Rektor lub Prorektor doniesie Szkołę Głównę i Komissyi, a za tey wyrokiem nadgróda na publicznym popisie przez naydostoinieyszą duchownego lub świeckiego stanu osobę na ten czas znayduiącą się, uroczyście zasłużonemu oddana będzie. Przeto zaś w przysądzaniu nadgród nadwyzczaynych przepisuia się ściśleysze warunki, aby i sąd ten od wszelkich pobocznych względów był iak naydalszy, i nadgróda sama rzadszą a tym samym chwalebnieyszą stawała się. Takowe nadgródy będą: darowanie znacznego iakiego dzieła uczonego, narzędzi fizycznych lub matematycznych, list od Komissyi do rodziców lub krewnych z oświadczeniem ukontentowania; umieszczenie w czasie w kancelaryi Komissyi; zalecenie I. K. Mci Radzie Nieustającej; względem uboższych, przyięcie między uczni funduszowe; a o tym wszystkim obwieszczenie po szkołach kraiowych, oraz doniesienie w publicznych gazetach, z wyrażeniem osoby, zasługi i nagrody.

ROZDZIAŁ XXV.

Edukacja Fizyczna.

Nieprzerwana osnowa starań około dziecięcia od pierwszych iego życia początków, około zdrowia, czerstwości i sił iego, starań stosowanych do pomnażającego się wieku, a zawsze za cel mających uczynić człowieka szczęśliwym i do wykonania powinności zdolnym; takowa osnowa starań iest edukacją fizyczną. Związek i zjednoczenie nayściślejsze duszy z ciałem gruntuie istotną potrzebę i okazuje równie ścisły związek edukacyi fizycznej z edukacją moralną. Nie można być szczęśliwym, niemożna nabierać oświecenia umysłu, dzielności duszy, łatwości w używaniu iey władz, zdatności i zręczności w wykonaniu obowiązków swego stanu, bez mocnego i trwałego złożenia ciała: zdrowie zaś, czerstwość, moc zmysłów i sił, od pierwszego wychowania w niemowlęctwie, od sposobu życia w młodzieńskim wieku, nieochybnie zawisły. Pokarm, pielęgnowanie, hartowanie z pomiarkowaniem, lub miękkie i zniewieściałe obchodzenie się z dziecięciem, więcey, niż się po-

spolicie rozumie, wpływają w przymioty umysłu i serca, w charakter duszy człowieka. Za pierwszymi wrażeniami idzie przyzwyczajenie się, wprawa i nałóg, a ten jest po większej części naturą.

1mo. Temi prawdami przekonani Przełożeni i wszyscy edukacyi spółobywatelów poświęcający posługi i prace swoje, tak sami w wykonaniu tego obowiązku rządzić się niemi mają, iako też trzymać się powodu rostopności, rodziców radami i oświeceniem ku iednemuż celowi prowadzić. Rady te i przestrogi ściągnąć przyzwyczajenie można do tych punktów. *1mo.* Iż pierwsze niemowlęcia wychowanie istotnym jest rodzicielskim obowiązkiem; iż dalsza iego edukacya od tey pierwiastkowej koniecznie zawisła; iż pierwszych błędów, i wynikających z tąd przywar przez późniejsze ćwiczenia, nauki, strofowania, kary, zgładzić i poprawić zawsze niewymownie trudna, a częściej niepodobna jest; iż rodzice sami zdaleka przysposabiać się do tego celu powinni przez wstrzeźliwość życia i cnotliwe obyczaje. *2do.* Słabość i niedołężność człowieka, nie tylko iemu samemu życie czyni ciężarem, pozbawia go korzyści towarzystwa ludzkiego, użycia darów opatrności, ale też szkodę niezmierną narodowi całemu i obywatelstwu przynosi; gdyż moc i obrona kraiova, z siły i mocy ludzi w szczególności wziętych składa się i stanowi, bo przy równości inszych korzyści i kondycyi, a częstokroć i bez tey równości, ten nakoniec kraj potężniejszym być musi, który siłą i czerstwością każdego z osobna obywatela drugi naród przewyższa. Doświadczenie uczy, iak daleko słabsze jest dzisiejsze pokolenie od dziadów swoich; ten skutek, który się zaniedbaniu edukacyi winien, w późniejszą potomność przesłany z większą ieszcze powszechności szkodą pomnoży się, iesli temu wychowanie męzkie nie zabieży. *3tio.* Naywiększą rodziców bacność zabawiać powinno, aby iak naylepszy wybór osób mających karmić i piastować dzieci czynili, tak co do zdrowia ciała, iako co do przymiotów duszy i obyczajów. Bardzoby trzeba żałować tych rodziców z dziećmi ich razem, którzyby potrzebowali wyluszczenia tey przestrogi i przekonania o tey prawdzie. Wesołość lub posępność, złość lub dobroć, odwaga i męstwo, albo gnuśność, lęklność na całe życie człowieka zostające, nayczęściej początek mają w obchodzeniu się z dziećmi tych, którym pierwiastki dni onych poruczone były. Nieustannie zatym rodzice na naydrobnieysze w pielęgnowaniu synów i córek swoich okoliczności czuwać mają, zabawę tę poczytuiać, równie za naypoważniejszą, iako i naygodniejszą stanu swego, a nie spuszczać się

na osoby. mniej o cudze dobro dbające, a często pełne błędów i złych nałogów. 4to. Uwaga rodziców i troskliwe rozstrząsanie wszystkiego, co się do edukacji dzieci stosuje, kierować ich postępowaniem będzie, aby roztropne pomiarkowanie i śrządek zachowywali w obchodzeniu się względem dzieci, co do ciepła, zimna, kąpiei, pokarmu, odzienia, hartowania sił, i tym podobnych rzeczy, według okoliczności zdrowia, składu ciała, pory czasu, etc. zawsze jednak pewni u siebie być mają, iż gorąco, powietrze zamknięte, krępowanie, gnuśne leżenie, miękka pościel, zbytne w szaty otulenie, osłabia, wątli i zniewieściałym czyni życie zaczynającego człowieka. 5to. Za wzmagającym się wiekiem i wzrostem dziecięcia, pomnażać w nim należy rzeskość, szykowność i siłę, dając mu wolność biegania i skakania, wprawując go, bez zbytne go silenia, w okazywanie i nabywanie mocy, przez gry trudniejsze, gonitwy, jeźdźenie na koniu męszczyzn, ugadzanie pociskami, i innym tego rodzaju ćwiczeniem: do czego stosuje się niżej podane na szkoły opisanie gry i zabaw w czasach rekreacji*). 6to. Zbytne fukanie, strofowanie, prędkość i łatwość karania, uciska w dziecięciu i głuszy równie żywość umysłu, iako i ciała. 7mo. Gdy przydzie do początków nauk, z czym się ani spieszyć ani opóźnić należy, miarkując się okolicznościami słabego lub dobrego zdrowia dziecięcia, otwartości lub tępości dowcipu i tym podobnemi; wtedy nieodstępnie tego rodzice przestrzegać powinni, aby nagle nieobciążać młodocianego umysłu naukami, gdyż w dalszym czasie dojrzałego rozumu, więcej dzień jeden sprawi, niż długi przeciąg lekcyi w zahukany i nierozumiejącym niemowlęciu. Smak młodym sprawić należy w uczeniu się, aby tę zabawę mieli za rozrywkę, aby nauki i uczących kochali. Nic mniej nie przystoi rodzicom, iako uwodzić się ową próżną a równie śmieszoną, iako szkodliwą chęcią, żeby się dzieci z dowcipem i obciążającami samą pamięć naukami popisywały. Najpierwsze i najdostojniejsze staranie być powinno, żeby nabywały rozsądku (którego miara jest każdemu wiekowi przyzwoita) i wczesnych skłonności ku dobremu, zamiłowaniu prawdy, i rzetelności; czego wszystkiego, bez namów moralnych, bez napominania i strofowania nabiorą, kiedy widzieć będą rodziców, i tych, którzy je otaczają, rozsądnie mówiących i pocziwie czyniących.

*) W Rzeczypospolitej Rzymskiej, kiedy kogo o złą edukacją zawstydzic chciano, zwyczaj był mówić: *nec litteras novit, nec natare*; ani czytać ani pisać, ani pływać nie umie.

2do. Kiedy już rodzice do szkół publicznych dzieci oddadzą, Rektorowie, Prefekci, nauczyciele, za jedną z istotnych powinności mieć sobie będą, nieprzerwanie z edukacją moralną łączyć edukacją fizyczną, i w tej mierze rządzić się mają temi prawidłami.

1mo. W dawaniu nauk starać się należy, aby dać uczniom poczuwać smak z powiększania wiadomości, iżby sami lubili naukę, z ochotą i wesołością się do niej przykładali; aby nie obciążać umysłu, a zwłaszcza pamięci młodego, więcej na uwagę i rozmyśl, który naygruntowniejszą czyni pamięć, aniżeli na oschłe wzmiankowanie rzeczy, albo słów, część nauk i osnowę ich podając.

2do. Utrzymując młodź w granicach powolności, uszanowania ku starszym, i obyczajności wiekowi temu przyzwoitey, dawać iey przystoyną wolność mówienia i czynienia, nie tłumić w nim rzeskości i żywości przyrodzoney, ale umieć ją obrócić dobrze, i ku dalszym korzyściom kierować: wystrzegać się zatym ustawicznego strofowania i fukania, potrzebnym napomnieniom moc i dzielność dając przez rozsądne okazywanie skutków z ich błędów lub przywar, i przekonania na rozum.

3tio. Doglądać przełożeni powinni, aby mieszkania dzieci iak nayzdrowsze były, aby iak nayczęściej izby przewietrzane i od zbytniego gorąca chronione, aby się młodź wprawiała w iak naywiększe około siebie i około rzeczy swoich ochędóstwo. Wmawiać w dzieci będą wstręwszelkiey miękkości, i zniewieściałey delikatności w pościeli, odzieniu, unikaniu trudów, lękliwości i boiaźni, które i zdrowiu szkodzą, duszę osłabiają, i pogardę a pośmiech ściągają zwykły.

4to. Rektor, Prorektor z Prefektem i nauczycielami uczyni ułożenie, które dyrektorom podane będzie, aby każdego dnia szkolnego, czasy wyznaczone były na rozrywkę dla dzieci, a zwłaszcza po obiedzie, i wieczorem, wyraźnie stanowiąc, aby codzień, ile możności, na wolnym powietrzu zabawiały się, a kiedy tego pora niedozwoli, różne ćwiczenia i rozrywki odbywały w domach: i takowe ułożenie wiadome przez Professora lub Prefekta być powinno uczniom.

5to. Podczas rekreacyi i wakacyi, ćwiczenia sił, gry, rozrywki, cały czas zabierać powinny, miarkując wszystko rostopnością, przez wzgląd okoliczności wieku, równych lub nierównych sił dzieci, zdrowia, przeszłego wychowania etc.

6to. Takowe zaś ćwiczenia i gry, do mocy, szykowności, zręczności i szybkości ciała, do męstwa i odwagi pomagające, nayprzyzwoitsze zdają się te: gra w piłkę z ubieganiem się i żywym obracaniem; balon, czyli gra w dużą piłę, ciskanie zręczne kamieni na wodę, gonitwy do pe-

wnego kresu, wyprzedzanie się na wzgórki i przykre miejsca, potykanie się w palcaty, jeżdżenie konno, rozmierzanie ogrodów, pól, miejsc do przystępu trudniejszych, i tym podobne. 7mo. Za godne Szlacheckiey młodzi poczytać się powinny ćwiczenia takowe, które obrotów żołnierskich, w ciągnienu, szykowaniu, dobywaniu, i bronieniu iakiego miejsca naśladiują: nic bardziey do wpoienia męstwa, mocy duszy, szlachetney wielkomyślności i ducha starodawnego rycerstwa nie pomoże, iako takowa młodzi zaprawa. W niey rostopnie kierowani nauczą się rozeznawać bezrozumne iunactwo od prawdziwego męstwa i waleczności: zawczasu przekonani zostaną o tey prawdzie, i do uiszczenia iey przygotuią się: iż każdy obywatel, we wszystkich kraiach, ale osobliwie w Rzeczypospolitey, żołnierzem, to iest obrońcą oyczyzny swoiey być powinien, nie oglądaiącym się na płacę, lecz idącym torem sprawiedliwości i honoru. A iako Przełożeni i dozorce nad edukacją, w zwyż wymienionych ćwiczeniach i rozrywkach, bronić iak naypilniey maią wszelkich zdrad, podstępów, napastowania, przewożenia mocniejszych nad słabszemi, okazywania iunactwa i zuchwałstwa, gdy się zaś co takowego przytrafi, surowo] karać; tak z drugiey strony wielce pomoże, kiedy nie lękliwych, nie delikatnych, odważniejszych i zwycięzców w grach i ćwiczeniach, iawnie bez poniżenia nikogo, pochwalać, gałązki lub wieńce im ofiarować, na czele innych w podobnych rozrywkach stawiać, drugich do sławienia wierszem wygraney spółuczni zachęcać będą. Tak nierozdzielny idąc związkim edukacya moralna z edukacją fizyczną, będą zdolne dać społeczności cnotliwego człowieka, oyczyźnie dobrego obywatela.

TABL. I. ROZ. XV. *)

Rozłożenie nauk i godzin w szkołach o sześciu profesorach, z których na każdego przypada na tydzień po godzin 20.

KLASSA I.

Professor pierwszej Klasy. Gramatyka: wypisy łacińskie, godz. 9. — Arytmetyka. . . 6. — Formowanie charakteru. . . 2. — Początki Geografii terazniejszej. . . 2. — Moralna nauka i wypisy łacińskie. . . 1. —

KLASSA II.

Professor drugiej Klasy. W tej Klasye dalsze prowadzenie nauk tymże porządkiem, co wyżej, z Książek Elementarnych, które są przepisane.

KLASSA III.

W. Professor Wymowy. Grammatyka; wypisy z Korneliusza Neposa; Listy Cyclerona i Pliniusza. . . 8. — *M. Prof. Matematyki.* Powtórzenie Arytmetyki. . . 2. — Część pierwsza Geometrii. . . 4. — *F. Prof. Fizyki.* Historia naturalna o Ogródnictwie. . . 2. — Wypisy łacińskie do tegoż. . . 1. — *P. Prof. Prawa.* Dzieje Assyryjskie i Perskie z Geografią i wypisy łacińskie. . . 2. — Moralna nauka i wypisy łacińskie. . . 1.

KLASSA IV.

Prof. Wym. Wypisy z tychże Autorów, co wyżej; ćwiczenie się w wymowie. . . 3. — *Prof. Matem.* Kończenie części pierwszej Geometrii. . . 4. Algebra. . . 4. *Prof. Fiz.* Historia naturalna o Rolnictwie i wypisy łacińskie do tegoż. . . 2. — Wstęp do Fizyki. . . 4. *Prof. Prawa.* Dzieje Greckie z Geogr. i wypisy łacińskie. . . 2 — Moralna nauka i wypisy łacińskie do Moralney. . . 1.

KLASSA V. Dwóletnia.

ROK I. Prof. Wym. Razem pierwszoletni i drugoletni. Wypisy z Poetów Klassycznych: Mowy niektóre. . . 3. — *Prof. Mat.* Część druga Geometrii. . . 4. — *Prof. Fiz.* Przypomnienie wstępu do Fizyki, i Część iey pierwsza. . . 6. — Historia naturalna o Kopalnych i wypisy łacińskie do tej materii. . . 2. — Botanika. . . 1. — *Prof. Pr.* Dzieje Rzymskie z Geografią; wypisy łacińskie do Dzieiów. . . 3. — Powtórzenie Moralney z poprzedzających Klass, i wypisy łacińskie do Moralney. . . 1.

*) W pierwotnem wydaniu z r. 1783 następują teraz tablice, na które teks. często się powołuje. Dla oszczędzenia miejsca nie dodajemy tych rzeczy w tablicach, ale w zwykłym druku — nie opuszczając nic ważnego.

ROK II. Prof. Wym. Razem pierwszol. i drugol. Wypisy z Poetów Klassycznych w rozmaitym rodzaju; Mowy niektóre. . . 3. — *Prof. Mat.* Kończenie Algebry. . . 2. — Rysunki miernicze i inne potrzebne. . . 2. — *Prof. Fiz.* Przypomnienie wstępu do Fizyki, i Część iey druga. . . 6. — O zachowaniu zdrowia i wypisy łacińskie do tegoż. . . 2. — Botanika. . . 1. — *Prof. Pr. Moralna i Prawo.* . . 3. — Wypisy łacińskie do Moralney. . . 1.

KLASSA VI.

Prof. W. Uwagi i wiadomości o Wymowie i Poezyi; Mowy Cyce-rona, Liwiusza, Kurcyusza, Tacyta; List Horacyusza *de arte Poetica.* . . 6. — *Prof. M.* Logika. . . 2. — *Prof. F.* Historya sztuk i kunsztów; wypisy do tychże łacińskie. . . 2. *Prof. P.* Moralna i Prawo. . . 7. — Dzieie Narodowe. . . 2. — Wypisy łacińskie do Moralney nauki i Prawa. . . 1.

Nota. 1mo. Nauka chrześcijańska będzie dawana w każdą Niedzię i w Święta. — *2do.* Lekcy języków cudzoziemskich dawane będą przez dwanaście godzin w tydzień uczniom na trzy części podzielonym, iak się wyraża w rozłożeniu dziennym tej Tablicy, i podług opisu w Roz. XV. *Klasy i Nauki*, pod tytułem: *Języki cudzoziemskie etc.* do którego opisu stosować się ma rozłożenie i innych pobocznych lekcy.

NRO 1mo DO TABL. I.

Rozłożenie dzienne Tablicy I. na godziny porządkiem class sześciu z odmianą Professorów.

KLASSA I.

Prof. pierwszej Kl. Godziny. Od 8 — 9. i 9 — 10. Pon. Śrz. Piąt. Gramat. wypisy łaciń. — Wtor. Czw. Sob. Aryt. — Od 2 — 3. Śrz. Sob. i od 3 — 4 Sob. Gramat. wypisy łaciń. — Od 2 — 3 Pon. Piąt. Charakter. — Od 3 — 4. Pon. Piąt. Początki Geogr. terażniy. — Śrzoda. Moralna, wyp. łac.

KLASSA II.

Professor 2giey Klasy będzie prowadził dalszy ciąg tych samych nauk tymże porządkiem, co wyżej.

KLASSA III.

Pr. W. Od 8 — 9. i 9 — 10. Pon. Śrz. Piąt. i od 2 — 3. i 3 — 4. Sob. Gramat. wypisy łacińskie *Pr. M.* Od 8 — 9 i 9 — 10. Wtor. Arytm. Czw. i Sob. Geometr. — *Pr. F.* Od 2 — 3. Śrz. Wypisy łac. do Ogrodn. Od 2. — 3. i 3 — 4. Piąt. Ogrodnictwo. — *Pr. P.* Od 2 — 3. i 3 — 4. Dzieie. wyp. łac. — Od 3 — 4. Śrz. Moral. wyp. łac.

KLASSA IV.

Pr. W. Od 2 — 3 i 3 — 4. Pon. Piąt. Wyp. łac. ćwiczenie się w wym. *Pr. M.* Od 8 — 9. i 9 — 10. Pon. Śrz. Geom. — Piąt. Algebra. Od 2 — 3. Pon. i od 3 — 4. Śrz. Algebra *Prof. F.* Od 8 — 9. i 9 — 10.

Wtor. Czw. Wstęp do Fizyki. Od 2 — 3. i 3 — 4. Rolnictwo, wyp. łącz. — Pr. P. Od 8 — 9. i 9 — 10. Sob. Dzieie, wyp. łącz. Od 2 — 3. Śrz. Moralna, wyp. łącz.

KLASSA V. Dwóletnia.

ROK I. Prof. W. Od 2 — 3. Pon. Od 2 — 3. i 3 — 4. Śrz. Wyp. łącz. mowy niektóre. — Pr. M. Od 2 — 3. i 3 — 4. Piąt. Sob. część druga Geometrii. — Pr. F. Od 8 — 9. i 9 — 10. Pon. Śrz. Piąt. Fizyka. Od 8 — 9. i 9 — 10. Sob. Kopalne. wyp. łącz. Od 3 — 4. Pon. Botanika. Pr. P. Od 8 — 9. i 9. — 10. Czw. Od 8 — 9. Wtor. Dzieie, wyp. łącz. Od 9 — 10. Wtor. Powtórzenie Moralney, wyp. łącz.

ROK II. Pr. W. jak w roku I. Pr. M. Od 2 — 3 i 3 — 4. Piąt. Algebra. Sob. Rysunki miernicze. — Pr. F. Od 8 — 9. i 9 — 10. Pon. Śrz. Piąt. Fizyka. Od 8 — 9 i 9 — 10. Sob. O zdrowiu, i wyp. łącz. Od 3 — 4. Pon. Botanika. Pr. P. Od 8 — 9 i 9 — 10. Czw. i od 9 — 10. Wtor. Moral. Prawo. Od 9 — 10. Wtor. Wypisy łącz. do Moraln.

KLASSA VI.

Pr. W. Od 8 — 9. i 9 — 10. Wtor. Czw. Sob. Uwagi i wiadomości o wymowie i poezyi; wyp. łącz. — Pr. M. Od 2 — 3. i 3 — 4. Śrz. Pon. Logika. Pr. F. Od 2 — 3. i 3 — 4. Pon. Śrz. Hist. sztuk i kunszt. wyp. łącz. — Pr. P. Od 8 — 9. i 9 — 10. Pon. Śrz. Piąt. Moral. Prawo. Od 2 — 3. i 3 — 4. Sob. Moral. Prawo, wyp. łącz. Od 2 — 3. i 3 — 4. Piąt. Dzieie narod.

Msza Studentska co dzień ma się zaczynać o siódmej godzinie
Język niemiecki.
 Od 10 — 11. Pon. Śrz. Piąt. Sob. Poczynający
 Od 10 — 11. Wtor. Czwart. Postępujący.
 Od 1 — 2. Pon. Sob. Postępujący.
 Od 4 — 5. Pon. Śrz. Piąt. Sob. Doskonający się.

Nota. Wolno będzie Rektorowi odmienić którą godzinę lekcyi języka Niemieckiego, ieśliby inne lekye extraordinaryne tego wyciągały, bez umniejszenia iednak liczby godzin; takż w zimie, mając wzgląd na dni krótkie, lekcya Niemiecką od 4 do 5. może przełożyć na inny czas; porządku zaś nauk pryncypalnych żadney niewolno mu czynić odmiany.

NRO 2do DO TABL I.

To samo rozłożenie tablicy I. na godziny porządkiem klas i dni*)

TABL. II. ROZ. XVI.

Rozłożenie nauk i godzin w szkołach o trzech Professorach, z których na każdego przypada na tydzień po godzin 20.

*) Tej tablicy nie podajemy, gdyż zawiera to samo, co poprzednia, tylko w innym układzie. Wyd.)

KLASSA I. Dwóletnia.

Professor I. Klassy. Dla pierwszoletnich Gramatyka na Klasę I. Dla drugoletnich Gramatyka na Klasę II. Wypisy łacińskie iedneż będą dla obóletnich; iednego roku, co na Klasę I.; drugiego, co na drugą w szkołach o sześciu Professorach są wyznaczone. God. 10. —

Nota. Gdy pierwszoletni biorą lekcją Gramatyki, drugoletni mają sobie przypominać i poprawiać pierwszoletnich. Gdy się tłumaczy drugoletnim, pierwszoletni będą częścią słuchać, co iuż mogą na swych początkach poiać, częścią tłumaczyć na piśmie wypisy, częścią charakter formować.

Dla pierwszoletnich Moralna nauka na Klasę I. i wyp. łac. Dla drugoletnich Moralna nauka na Klasę II. i wypisy łacińskie.

Nota. Wszyscy razem będą słuchać iedney i drugiey części, iako łatwych do zrozumienia. God. 1.

Dla pierwszol. Arytmetyka. Dla drugol. Dalsza Arytmetyka. God. 6.

Nota. Gdy się pierwszoletnim lekcją daie, drugoletni będą sobie przypominać, i pierwszoletnich poprawiać. Gdy drugoletni biorą sw oielekcją, pierwszoletni będą częścią słuchać aplikacyi łatwiejszey, częścią rozwiązywać na piśmie zadane sobie przykłady.

Formowanie charakteru dla obóletnich god. 1.

Dla obóletnich Początki Geografii terazniejszey. God. 2. — Wszyscy razem słuchać mają.

KLASSA II. Dwóletnia.

Prof. Wym. i razem Moralney. Dla pierwszol. Grammatyka z Klassy III o 6. Prof.

Dla drugol. Taż sama. Tey wraz z pierwszeletniami będą słuchać dla wrażenia sobie w pamięć prawideł Gram. Wypisy z Korneliusza, listy Cycerona i Pliniusza iedneż będą dla obóletnich: wzięte iednego roku z Klassy III. drugiego z IV. szkół o sześciu Professorach God. 6.

Dla pierwszol. Dzieie Assyryiskie i Perskie wraz z Geografią, i wypisy do tych łacińskie. — Dla drugol. Greckie z Geografią, i wyp. łac. God. 2.

Nota. Wszyscy razem mają słuchać Dzieiów, które z wypisami łacińskimi będą brane z Klass III. i IV. szkół o 6 Prof. — Podobnie Moralna dla obóletnich wraz z wypisami łac. do tey materyi wzięta z Klass III. i IV. God. 1.

Professor Matem. i razem Historyi naturalney. Dla pierwszol. Powtórzenie Arytmetyki i część pierwsza Geometrii. Dla drugol. Kończenie części pierwszey Geometrii. God. 8.

Nota. Daiąc tę lekcją podobnie postąpić należy, iak w pierwszey Klassie podczas Arytmetyki dawaney dla obóletnich.

Razem dla pierwszol. i drugol. Historia naturalna na przemiany, iednego roku o ogrodniowie brana z klassy III., drugiego o rolnictwie z IV. szkół o 6. Prof. God. 2.

Wypisy łacińskie stosowane do teyże materyi. God. I.

KLASSA III. Dwóletnia.

ROK I. Prof. Wym. i razem nauki mor. Razem dla pierwszol. i drugol. Ćwiczenie się w wymowie, Mowy niektóre: wypisy z różnych Poetów Klassycznych. Iak w Klassie V. Roku I. szkół o 6 Prof. —

ROK II. Razem dla pierwszol. i drugol. Ćwiczenie się w wymowie. Mowy niektóre: wypisy z różnych Poetów Klassycznych. Iak w Klassie V. Roku II. God. 6.

ROK I. Dzieie Rzymskie z Geografią i wypisy do tych łać. z Klassy V. Roku I. God. 4. — Powtórzenie Moralney z poprzedzających Klass i wypisy łać. podobnie, jak w Klassie V. Roku I. God. 1.

Rok II. Moralna, prawo i wypisy łać. do tej materyi, iak w Kl. V. Roku II. God. 4. — Dzieie narodowe z Kl. VI. God. 1.

Prof. Matem. i zarazem Histor. natur. Rok. I. Druga część Geometrii. God. 4 — Rysunki miernicze i inne. God. 1. *Rok II.* Algebra. God. 4. — Botanika God. 1.

Rok I. Wstęp do Fizyki z Klassy IV szkół o 6 Prof. God. 4. — *Rok II.* Historia naturalna o kopalnych i wypisy łać. iak w Kl. V. Roku I. God. 2. — Historia sztuk i kunsztów; wypisy łać. do tychże; iak w Kl. VI. God. 2.

Nauka chrześcijańska będzie dawana w każdą Niedzielę i Święta.

 Nro 1mo do Tabl. II.

Rozłożenie dzienne Tablicy II. na godziny, porządkiem trzech Klass z odmianą Professorów.

KLASSA I. Dwóletnia.

Professor pierwszej Klassy. Od god. 8 — 9 i 9 — 10. Pon. Śrz. Piąt. Od god. 2 — 3. i 3 — 4. Śrz. Sob. Gram. wyp. łać. — Od godz. 3 — 4. Moral. wyp. łać. Od god. 8 — 9. i 9 — 10. Wtor. Czw. Sob. Arytm. Od god. 2 — 4. Charakter. — Od god. 2 — 3. i 3 — 4. Pon. Początki Geogr. terazń.

KLASSA II. Dwóletnia.

Prof. Wym. i Moral. Od god. 8 — 9 i 9 — 10. Pon. Śrz. Piąt. Gram. wyp. łać. Od god. 2. — 3. i 3 — 4. Sob. Dzieie, wyp. łać. — Od god. 3. — 4. Śrz. Moral. wyp. łać.

Prof. Geom. (Mat.) i Hist. nat. Od god. 8 — 9 i 9 — 10. Wtor. Arytm. — Czw. i Sob. Geomet. — Od god. 2 — 3. i 3 — 4. Pon. Geometria. — Od god. 2. — 3. Śrz. wyp. łać. do Ogrodnictwa albo Rolnictwa. — Od godz. 2 — 2 i 3 — 4. Piąt. Ogrodnictwo albo Rolnictwo.

KLASSA III. Dwóletnia.

ROK I. Prof. Wym. i Moral. Od god. 8 — 9 i 9 — 10. Wtor. Czw. Sob. Ćwiczenie się w wymowie, wyp. łać. — Od god. 2 — 3. i 3 — 4. Pon. Piąt. Dzieie, wyp. łać. Od god. 2 — 3. Śrz. Powtórz. Moral. wyp. łać.

Prof. Geom. i Hist. nat. Od god. 8 — 9 i 9 — 10. Pon. Piąt. Część druga Geometrii. — Od god. 3 — 4. Śrz. Rysunki miern. — Od god. 8 — 9. i i 9 — 10. Śrz. i od god. 2 — 3. i 3 — 4. Sob. Wstęp do Fizyki.

ROK II. Prof. Wym. i Moral. Od god. 8 — 9. i 9 — 10. Wtor. Czw. Sob. Ćwiczenie się w wymowie, wyp. łącz. — Od god. 2 — 3. i 3 — 4. Piąt. Pon. Moralna, Prawo, wyp. łącz. — Od god. 2 — 3. Śrz. Dzieie narod.

Prof. Geom. i Hist. nat. Od god. 8 — 9. i 9 — 10. Pon. Piąt. Algebra. Od god. 3 — 4. Śrz. Botanika. — Od god. 8 — 9. i 9 — 10. Śrz. Kopalne, wyp. łącz. — Od god. 2 — 3. i 3 — 4. Sob. IIist. sztuk i kunsztów, wyp. łącz.

Msza studentska codzień ma się zaczynać o godzinie siódmej.

NRO 2do DO TABL. II.

Toż samo rozłożenie Tablicy II. na godziny, porządkiem class i dni*).

TABL. III. ROZ. XVI.

Rozłożenie nauki i godzin w szkołach o czterech Professorach, z których na każdego przypada przez tydzień po godzin 20.

KLASSA I. Dwóletnia.

Professor pierwszej Klasy. W tej klasie Gramatyka, i inne nauki będą dawane przez godzin 20 na tydzień, tym sposobem, iaki iest na Tablicy II. dla pierwszej klasy dwóletniej w szkołach o trzech Professorach, i w rozłożeniu teyże dziennym przepisany.

KLASSA II. przez ieden rok.

Prof. Wym. i razem Moraln. Gramatyka; wypisy z Korneliusza Neposa; Listy Cycerona i Pliniusza. God. 6. Jak w Klasy III. o 6 Prof. — Dzieie Assyryjskie; wypisy do tych łącz. God. 1.

Moralna, wyp. łącz. God. 1. Wszystko iak w Klasy III. szkół o 6. Prof.

Prof. Matem. Powtórzenie Arytmetyki God. 2. Część pierwsza Geometrii. God. 6. Rysunki miernicze. God. 1.

Prof. Fizyki. Ogrodnictwo. God. 2. Wypisy łącz. do tegoż God. 1. Jak w Klasy III. szkół o sześciu Prof.

KLASSA III. przez ieden rok.

Prof. Wym. i Moral. Wypisy z tychże Autorów, co wyżej. Ćwiczenie się w wymowie. God. 3. Jak w Klasy IV. szkół o 6. Prof. — Dzieie Greckie z Geografią: wyp. łącz. God. 1. — Moralna i wyp. łącz. God. 1. Jak w Klasy IV. szkół o 6 Prof.

* Tej tablicy nie podajemy, gdyż zawiera to samo, co poprzednia, tylko w innym układzie. Wydz.

Prof. Matem. Algebra. God. 4 — Kończenie Części pierwszej Geometrii i Część iey druga. God. 3.

Prof. Fizyki. Rolnictwo. God. 2. Wyp. łąc. do tegoż. God. 1. — Wstęp do Fizyki. God. 4. Jak w Klassie IV. szkół o 6. Prof. — Botanika. God. 1.

KLASSA IV. Dwóletnia.

ROK I. Prof. Wym. i Moral. Razem dla pierwszoł. i drugol. Wyp. z różnych Poetów Klassycznych; mowy niektóre. God. 1. Iak w Klasie V. Roku I. i II. szkół o 6. Prof. — Rok. II. Razem dla pierwszoł. i drugol. Uwagi i wiadomości o Wymowie i Poezyi; Mowy Cycerona, Liwiusza, Kurcyusza, Tacyta; List Horacyusza *de arte Poetica*. Iak w Kl. VI. God. 5.

Rok I. Dzieie Rzymskie z Geografią; i wyp. łąc. do tychże. God. 3. — *Moralna, Prawo,* wyp. łąc. God. 3. Iak w Kl. V. Roku I. i II. — Rok II. Dzieie narod. z Klassy VI. God. 1. — Powtórzenie *Moralney* z poprzedzających Klass i wyp. łąc. God. 1.

Prof. Matem. Rok I. Kończenie Części drugiej Geometrii. God. 3. — Rysunki miernicze. God. 1. — Rok II. Kończenie *Algebry*. God. 1. — *Logika* z Klassy VI. God. 2.

Prof. Fizyki. Rok. I. Przypomnienie wstępu do Fizyki i Część iey pierwsza. God. 6. — *Histor. natur. o kopalnych* i wyp. łąc. do tychże. God. 2. — *Botanika* God. 1. — Jak w Kl. V. Roku I. szkół o 6. Prof. — Rok. II. Przypomnienie wstępu do Fizyki i Część iey druga; iak w Kl. V. Roku II. God. 6. — O zachowaniu zdrowia, i wyp. łąc. z Klassy V. Roku II. God. 1. — *Historya. sztuk i kunsztów;* wyp. łąc.; iak w Kl. VI. God. 2.

Nauka chrześcijańska będzie dawana w każdą Niedzielę i Święta.

NRO 1mo Do TABL. III.

Rozłożenie Tablicy III. na godziny, porządkiem czterech Klass z odmianą Professorów,

KLASSA I. Dwóletnia.

Professor pierwszej Klassy. Godziny od 8 — 10 i od 2 — 4. W tey Klassie lekcye iść będą podług rozłożenia dziennego przyłączonego do Tablicy II Nro. 1mo.

KLASSA II. przez jeden Rok.

Prof. Wym. i Moral. Od 8 — 9. i 9 — 10. Pon. Śrz. Piąt. Gram. wyp. łąc. — Od 2 — 3. Śrz. Dzieie, wyp. łąc. Od 3 — 4. Sob. Moral. wyp. łąc.

Prof. Matem. Od 8 — 9. i 9 — 10. Wtor. Arytm. — Czw. Sob. Geometr. Od 2 — 3. i 3 — 4. Pon. Geometr. Od 2 — 3. Sob. Rysunki miernicze.

Prof. Fiz. Od 2 — 3. i 3 — 4. Piąt. Ogrodnictwo. Od 3 — 4, Śrz. Wyp. łąc do Ogr.

KLASSA III. przez jeden Rok.

Prof. Wym. i Moral. Od 2 — 3. i 3 — 4. Piąt. i od 2 — 3. Sob. Wyp. łąc. ćwiczenie się w wymowie. — Od 2 — 3. Pon. Dzieie, wyp. łąc. — Od 3 — 4. Śrz. Moral. wyp. łąc.

Prof. Matem. Od 8 — 9 i 9 — 10. Pon. Śrz. Algebra. Piąt. Geometrya. Od 3 — 4. Sob. Geometrya.

Prof. Fiz. Od 8 — 9. i 9 — 10 Czw. Wstęp do Fizyki. Sob. Rolnictwo. Od 2 — 3. Śrz. Botanika. Od 3 — 4. Pon. Wyp. łąc. do Roln.

KLASSA IV. Dwóletnia.

Prof. Wym. i Moraln. Rok. I. Od 3 — 4. Wyp. łąc. mowy niektóre. Od 8 — 9. i 9 — 10. Wtor. Sob. Dzieie, wypisy łąc. Czw. Moralna wyp. łąc. Od 9 — 10. Sob. Moral. wyp. łąc. — Rok II. Od 8 — 9 i 9 — 10. Wtor. Czw. Uwagi i wiad. o wymowie i Poezyi, wyp. łąc. Od 8 — 9. Sob. Toż samo. — Od 8 — 9. Sob. Dzieie narodowe. Od 3 — 4. Pon. Powtórzenie Moralney; wyp. łąc.

Prof. Matem. Rok. I. Od 2 — 3. Piąt. Rysunki miern. Od 2 — 3. i 3 — 4. Śrz. i od 3 — 4. Piąt. Geometr. — Rok II. Od 2 — 3 i 3 — 4. Śrz. Algebra. Piąt. Logika.

Prof. Fiz. Rok I. Od 8 — 9. i 9 — 10. Pon. Śrz. Piąt. Fizyka. Od 2 — 3. Pon. Botanika. Od 2 — 3. i 3 — 4. Kopalne; wyp. łąc. — Rok II. Od 8 — 9 i 9 — 10. Pon. Śrz. Piąt. Fizyka. Od 2 — 3. Pon. O zdrowiu wraz z wypisami łąc. Od 2 — 3 i 3 — 4. Sob. Historia sztuk i kunszt. wyp. łąc.

Msza studentska codzien ma się zaczynać o godzinie siódmej.

NRO 2 do DO TABL. III.

Toż samo rozłożenie Tablicy III. na godziny. porządkiem Klass i dni')

TABL. IV. ROZ. XVI.

Rozłożenie nauk i godzin w Szkołach o pięciu Professorach, z których na każdego przypada przez tydzień po godzin 20.

Gdzieby dla liczności uczniów potrzeba było mieć pięciu Profesorów, porządek dla tych będzie ułożony stosownie do trzech poprzedzających Tablic, a to w ten sposób: jeżeliby większa liczba uczniów była w pierwszych klassach, tedy Klassy I. i II. pójdą tym rozłożeniem nauk i godzin, iakie jest na Tablicy I. ułożony na szkoły o sześciu Professorach; trzy zaś dalsze wypełnią przepis Klass II. III. i IV. na Tablicy III. szkół o czterech Professorach, tak, iż Klasa druga na Tablicy III. będzie uważana trzecią, trzecia czwartą, czwarta piątą, zachowując wiernie rozłożenie nauk i godzin na każda przepisane. Lecz,

*) Tej tablicy również nie podajemy, gdyż zawiera to samo co poprzednia, w innym układzie. Wyd.

gdzieby większa liczba uczniów znajdowała się w wyższych klassach, tedy Klasa I. może być dwóletnia i stosowna do rozłożenia nauk i godzin, iakie jest na Tablicy II. szkół o trzech Professorach; cztery zaś dalsze wykonane będą, iak są rozrządzone na Tablicy I. szkół o sześciu Professorach, tak, iż klasa trzecia na Tablicy I. będzie uważana drugą, czwarta trzecią, piąta czwartą, szóstą piątą. A zatym wyszczególnienie Tablicy IV. przez rozkład na pięciu Professorów tu się niekładzie, iako łatwo z poprzedzających mogący się uformować, gdzieby potrzeba było tej liczby Nauczycielów. Ta tylko zostawie się przestroga, ażeby nic nie odmieniać z porządku tygodniowego i dziennego nauk i godzin w nadmienionych trzech Tablicach i w innych do nich przyłączonych opisanego, które Rządcy szkół i Nauczyciele wierne wypełnić powinni.

Nauka chrześcijańska będzie dawana w każdą Niedzielę i w Święta.

Wzór I. Roz. IV.

PROTOKÓŁ MIEYSCOWY WIZYT
przez
GENERALNYCH WIZYTATORÓW
LUB PRZEZ REKTORÓW WYDZIAŁU N,
odprawionych w szkołach N.

ZACZĘTY W MIESIĄCU N. ROKU N.

Nota. Papier tego Protokołu i innych ksiąg rządowych, ile można, będzie tej wielkości, iaką określają wkoło linie na tym wzorze, a zwłaszcza rapporta posyłane do Szkoły Głównej zachowają koniecznie tę miarę papieru, dla łatwiejszey ich oprawy w iedną księgę*).

Wizyta Generalna szkół N. Zgromadzenia akademickiego lub XX. Piarów, Bazyljanów etc. odprawiona w Roku N. przez N. . . generalnego wizytatora; lub przez N. . . Rektora Wydziału N. Zaczęta dnia N. miesiąca N. skończona dnia N.

ZAGAENIE WIZYTY NA OBRADZIE. IMIONA OSÓB. Dnia, *ut supra*, zaczęta i zagaiona jest Generalna Wizyta^{*)} na obradzie zgromadzenia, którą składali: N. Rektor *vel* Prorektor, N. Prefekt, N. Zasłużony, N. Professor etc. N. Kaznodzieia. Po przemowie stosowney do okoliczności dałem do czytania instrument Delegacyi Wizytatorskiej; czytana była księga przestróg na przeszłej generalnej wizycie zostawionych, uczynione potym pytania o stanie szkół, prowadzeniu nauk, postępku uczniów w nauce i obyczaiach; o Dyrektorach i fizycznej edukacyi; słowem przebieżone w generalności ustawy Komisyi na szkoły

*) Szerokości niespełne 21 centym., wysokości blisko 33 centymetrsw.

przepisane. Powzięte z tej obrady potrzebne wiadomości osobno w pamiętniku zapisałem do dalszego rozważenia, z których, iako i z dalszych, w następujących dniach robót ułożone artykuły są te :

KSIĘGI RZĄDOWE. Podane mi były księgi, tyczące się rządu szkół i domu, inwentarze etc. wyrażone pod rozdziałem VIII. *Rektor, podług wzorów. Te Wizytator, gdy będą dokładne, podpisze.*

ROZMOWY OSOBISTE. Porządkiem, zaczawszy od Rektora, przyzywane były osoby zgromadzenia etc. Przełożenia ich są te etc. *Nic nie wyrazi w tym akcie, coby sekretu wyciągało ; to zapisze osobno w swoim pamiętniku.*

NABOŻEŃSTWO. Nabożeństwo się wypełnia stosownie do ustaw takowym porządkiem etc. Obchodzona bywa corocznym nabożeństwem pamięć dobroczyńców edukacji. Msze się za nich odpowiadają etc. Co zapisano bywa w księgę na to sporządzoną. *Nadmieni, jeśli sam tylko Kaznodzieia powinność duchowną odbywa, lub kto mu jest na pomocy.*

DOM, KOŚCIÓŁ, SALE SZKOLNE. Te budowle w dobrym stanie zostają, równie iak biblioteka i *Musaeum.* *Naznacz co przybyło, a co ubyło z Inwentarzów etc.* Stół spólny się utrzymuje, ekonomika tym idzie porządkiem etc.

KASSA PROWINCYONALNA I PŁACA ZGROMADZEŃ. Kassa w tym stanie etc. Płaca dochodzi wszystkich etc. *Postąpi podług ustawy.*

ZWIEDZENIE KLASS, I LICZBA UCZNIÓW. Zwiedzając klasy, znalazłem liczbę uczniów wynoszącą do N. Lekcje idą podług rozłożenia nauk w ustawach przepisanego z książek elementarnych. Doświadczenie Klasy pierwszej trwało godzin N. drugiey godzin N. trzeciej etc. Zadawane były pytania przezemnie i przez NN. Znajdowali się przytomni NN. Ze wszystkich rodzajów nauk uczniowie ściśle doświadczeni byli. Naywięcej się popisali w pierwszej klasie NN. w drugiej NN. w trzeciej etc. Czytane były w wyższych klassach kompozycje, w niższych przeglądane formowania charakteru. Mowa stosowna do dzieła wizyty poprzedzała i kończyła każde doświadczenie. *Słowem zapisze różne mogące zdarzenia.*

JĘZYKI CUDZOZIEMSKIE. Metrowie języków NN. Przykładają się do nich uczniowie. w liczbie NN.

EXAMINA MIESIĘCZNE, POPISY ROCZNE. Te się podług nstaw pełnią. Jest księga one zapisująca. Na popisach rocznych przytomni bywać zwykli goście NN. etc.

KANDYDACI DO NAUCZYCIELSTWA. Wpraszaią się NN. Zgromadzenie o nich zaświadcza. Na doświadczeniach Wizytatorskich wybornie się popisali etc.

EDUKACJA FIZYCZNA, DYREKTOROWIE. Zwiedzane hywaia przez Prefekta stancye uczniów, przestrzegane ochędostwo, i porzą-

dek w pomieszkaniach etc. Gry są: piłka, mustra, ubieganie się etc. Zdrowie służyło, lub podlegali słabościom. Dyrektorom czytaią się ich ustawy etc. Przełożenia im podczas wizyty uczynione są te etc.

UCZNIOWIE FUNDUSZOWI. W liczbie ich iest NN. Postępek, ochędóstwo etc. Na fundusz wprasają się ci NN.

KONWIKTY, PENSYE. Są z pozwoleniem Komissyi te. Młodź z nich do szkół publicznych chodzi etc. *Wypytać się, ieśli nie ma szkół w okręgu wydziału bez pozwolenia Komisyi.*

SZKOŁY PARAFIALNE. Są te NN. odległość ich taka etc. Urządzenie Rektora z Prorektorem względem wizytowania onych iest takie etc.

PATENTA. Bez patentów Prefekta lub listu Wizytatora nie byli do szkół przyimowani.

SPRAWY. Sprawy takowe były, tak się zakończyły etc. *lub sąd przez Wizytatora złożony etc.*

INNE ARTYKUŁY. Różne okoliczności, i zdarzenia mogą ieszcze uformować inne artykuły. które się w akt wizyty wpiszą, z przestrogą zawsze dla Wizytatora, aby sekretne wiadomości w pamiętniku iego tylko zostały. Przestrogi stosowne do tego aktu i innych okoliczności wpiszą się w księgę osobną, na to sporządzoną.

ZAKOŃCZENIE WIZYTY. Po roztrząśnieniu wyrażonych i innych materyi tyczących się szkół i zgromadzeń, sprosiłem osoby, którym uczyniłem niektóre przełożenia, zaleciłem zachowanie ustaw etc. Dałem do czytania ten akt wizyty wciągniony w protokół miejscowy, z którego wypis, aby podpisali, upraszałem. Dan. N. dnia etc. N. Wizytator Generalny mpr.

Nota. Ta cała wizyta wypisana będzie dla wizytatora z położeniem na początku:

Wypis z Protokółu miejscowego Generalnych wizyt.

WIZYTA GENERALNA SZKÓŁ N. Zgromadzenia etc.

Na końcu. Wyjęto z protokółu, czyli Aktów Generalnych Wizyt szkół N. — Na co się zgromadzenie podpisuje.

Wszyscy mają podpisać się.

Potym będzie dana do czytania księga osobna przestróg stosownych do tego aktu i innych okoliczności, którey wzór następnie.

Wzór II. Rozdz. IV.

KSIĘGA PRZESTRÓG I ZALECEŃ

ZOSTAWIONYCH przez

GENERALNEGO WIZYTATORA

SZKOŁOM WYDZIAŁOWYM N. lub SZKOŁOM PODWYDZIAŁOWYM N.

NALEŻĄCYM DO WYDZIAŁU N.

ZACZĘTA W MIESIĄCU N. ROKU N.

ROK N.

W MIESIĄCU N.

Odprawiła się Wizyta Generalna, zaczęta dnia N. skończona N. której Akt wciągniony jest w protokół miejscowy Wizyt. Tu się osobne zostawiają zgromadzeniu przestrogi i zalecenia. *Naprzód etc.*

Wzór III. Roz. IV.

RAPPORT

WIZYTY GENERALNEJ SZKOŁ NN.

Wymieni wszystkie szkoły.

ODPRAWIONEJ PRZEZ N. etc.

albo

WIZYTY WYDZIAŁU N.

Zawierającego Szkoły NN.

Odprawionej przez N. Rektora Wydziału N.

w roku N.

Dany Szkole Głównej.

Nota. Papier tego raportu będzie koniecznie takowej wielkości, jaką określaia wkoło linie na tym wzorze, a to dla łatwiejszej oprawy wszystkich raportów w iednę księgę.

Rapport Wizyty Generalnej przez N.

Przestroga. *Rozmaite są roboty pod czas Wizyty, iedne służące wszystkim szkołom. drugie właściwe niektórym miejscom, inne naostatek wypadające z różnych zdarzeń i okoliczności: raport zaś Wizytatora wszystko to zamykać i określić powinien. Bezstronność i roztropność powodująca go poda mu zdania; Akt wizyty, przestrogi i zapisania w pamiętniku podadzą mu materye.*

Artykuły Generalne wizyty wszystkim Szkołom służące.

Opisze krótko sposób swój wizytowania generalnie we wszystkich szkołach zachowany: przywiedzie rzecz przemowy swojej przy zagaieniu wizyty na obradzie, tudzież mów i przełożeń podczas zwiedzenia klass do uczniów mianych: wyrazi sposób, jakim czynił doświadczenia w ich postępku: nadmieni o rozmowach swoich z obywatelami, o innych robotach wszystkim szkołom spólnych, o zakończeniu wizyty etc.

Wyszczególnienie wizyty.

I. WYDZIAŁ N.

I. Szkoły N.

STANU AKADEMICKIEGO lub ZAKONNE N.

Ma zachować porządek artykułów, iaki jest w akcie. Wizyty położony, którego wypis przyłączy.

ZAGAIENIE WIZYTY NA OBRADZIE. Imiona osób. Wizyta Generalna zaczęta i zagaiona była na obradzie zgromadzenia, dnia N. miesiąca N. skończona N. Szkoły te są o sześciu, trzech, czterech etc. Profesorach. Imiona ich są położone w Tabelli generalney, i w akcie wizyty.

KSIĘGI RZĄDOWE. Da Wizytator zdanie o dokładności onych, podług Roz. VIII. *Rektor.*

ROZMOWY OSOBISTE. Do tego, co w akcie wizyty wyraził, przyda wiadomości w swym pamiętniku zapisane, i szczególniejsze doniesienia tyczące się Szkół i edukacyi; wyrazi, iakie przedsięwzięł potrzebne zarządzenia i środki etc. Postąpi, iak przepisuje artykuł 11. w Roz. IV. *Wizyta.*

NABOŻEŃSTWO. Opisze nabożeństwo, obyczaje osób zgromadzenia, dyrektorów i uczniów etc. Da zdanie o Kaznodziei.

DOM, KOŚCIOŁ, SALE SZKOLNE. Do tego, co położyl w akcie wizyty, przyda zdanie swoje o budowli, o dozorze domu, stole spólnym etc. da zdanie o Inwentarzach etc. *Musaeum* etc, podług art. 13. w Roz. IV. *Wizyta*; takoz podług Rozdziału IX. *Dom.*

KASSA PROWINCYONALNA I PŁACA ZGROMADZEŃ. Podług tegoz 13. artykułu w Rozdziale IV. i podług Rozdziału X. względem Kassy postąpi i wyrazi wszystko w raporcie. Nadmieni takoz, ieśliby co postrzegł zdrożnego względem płacy. Roz. XXIII, *Płaca.*

ZWIEDZENIE KLASS, LICZBA UCZNIÓW. Do tego, co jest w akcie wizyty opisane, przyda w raporcie zdania swoje o Rektorze, osobach zgromadzenia, lekcyach etc. wymieni uczniów osobliwszym postępkim przewyższających: postąpi, we wszystkim podług artykułów 14. 15. 16. w Rozdz. IV. *Wizyta*, i innych przepisów w ustawach Rektora, Prefekta, Nauczycielów, uczniów, klasy i nauki etc.

JĘZYKI CUDZOZIEMSKIE. Da zdanie o metrach i uczniach, do czego przeczyta w Roz. XV. *O językach i innych pobocznych naukach.*

EXAMINA MIESIĘCZNE, POPISY ROCZNE. Opisze, iak się te pełnią etc. Przeczyta Rozdział XVII. *Examina i Popisy.*

KANDYDACI DO NAUCZYCIELSTWA. Zapisze o nich zdania podług artykułu 16. w Roz. IV. *Wizyta* i podług Roz. V. *Kandydaci.*

EDUKACYA FIZYCZNA, DYREKTOROWIE. Postąpi w tym, i opisz podług przepisów w ustawach.

UCZNIOWIE FUNDUSZOWI. Stosować się ma do art. 18 w Rozdz. IV. *Wizyta*, i do Roz. XIX. *Uczniowie Funduszowi.*

KONWIKTY, PENSJE. Postąpi podług art. 19. w Rozdz. IV. *Wizyta*, i art. 22; w Roz. VIII. *Rektor*.

SZKOŁY PARAFIALNE. Zachowa przepisy pod Rozdziałami IV. *Wizyta*, VIII. *Rektor*, XXII. *Szkoły Parafialne*.

Patenta, Sprawy, Obrady zgromadzeń, wizyty Rektorów, Wydziałowych uformują tyleż artykułów Wizytatorowi do rapportu. Prócz tych, inne artykuły wypaść mogą z różnych okoliczności, zdarzeń etc. Przeto Wizytator ma dobrze wrazić sobie Rozd. IV. o *Wizytach* a w szczególności art. 6; także ma mieć przed oczyma całe Ustawy Komisji Edukacyi na szkoły przepisane, do których się ma stosować, i jeśli te przez zgromadzenia Akademickie były pełnione, przeświadczyć się, wykonanie onych zaleceń i wiernie Szkole Głównej raportować etc.

ZAKOŃCZENIE WIZYTY I ZOSTAWIONE PRZESTROGI. Po przeczytaniu Aktu Wizyty przed zgromadzeniem, i podpisaniu przez nie wypisu tegoż aktu z protokołu, czytane były następujące przestrogi i zalecenia, zostawione w księdze na to sporządzoney. *Tu ie wszystkie wiernie wyrazi.*

II. SZKOŁY N. ZGROMADZENIA N.

Podobnie w każdych szkołach przydzie wszystkie opisane artykuły stosując ie do każdego miejsca.

Tabella generalna Wizyty przez N. odprawioney.

Wydział	Szkoły należące do Wydziału	Osoby zgromadzenia	Metrowie	Kalicy	Uczniowie Funduszowi	Szkoły Parafial.
Wielkopolski	Poznań	Rektor N. Prefekt N. Profess. N. etc. Kaznod. N. Zasłuż. N.	N.	N.	N. etc.	N. etc.
	Kalisz	Prorekt. N. etc.	N.	N.	N.	N.
Wydział N.	N.	N.	N.	N.	N.	N.

Wzór IV. Roz. VII.

.DZIEIE**OBRAD WYDZIAŁOWYCH N.****Odprawionych w miesiącu N.**

Zaczęte w miesiącu N. Roku N.

Dzieie obrad wydziałowych.

Rok N.	Dzień Miesiąca N.	Zagaione jest posiedzenie z osobami zgromadzonemi, dla wybrania osób na urzędy, podług ustaw Prześwietney Komissyi. Znaydowały się na tym posiedzeniu: 1mo. Osoby szkół tutejszych Wydziałowych N. N. 2do. Osoby szkół N. N. należących do tego Wydziału N. (Należy wyrazić wszystkie osoby, które wchodziły do posiedzenia.) Ułożono to etc. Przystąpiono do tego etc. Posiedzenie odłożone na dzień N.
N.	N.	Odprawiło się posiedzenie w materyi N. etc. (I tak podobnie i innych dni będą wyrażone materye posiedzeń. Gdy się te zakończą, podpiszą je wszystkie osoby. Któreby nie były przytomne, wzmiankować należy dla czego).

Wzór. V. Rozdz. VII.

DZIEIE**OBRAD DOMOWYCH CO DO RZĄDU EKONOMICZNEGO****w szkołach wydziałowych N. albo w szkołach podwydziałowych N. należących do Wydziału N. zaczęte w Miesiącu N.****ROKU N.****Dzieie obrad domowych co do Rządu ekonomicznego.**

Rok	Dzień Miesiąca	Materye obrad	Resultatum
N.	N.	Złożone posiedzenie względem obrania Prowizorów i ułożenia materyi ekonomicznych &.	Obrany Prowizorem N. Udecydowano względem N.
	Dnia N.	Ukazał rachunki Prowizor Zgromadzenia.	Examinowano i podpisano rachunki domowe.

Wzór VI. Rozdz. VII.

DZIEIE

OBRAD DOMOWYCH CO DO SPRAW SZKOLNYCH N.
 w szkołach wydziałowych N. albo w szkołach podwydziałowych N.
 należących do Wydziału N. zaczęte w miesiącu N.
 roku N.

Dzieie obrad co do spraw szkolnych

Rok	Dzień Miesiąca	Materye obrad	Resultatum
N.	N.	<p>Złożone posiedzenie ze Zgromadzeniem z okoliczności N. Dla naradzenia się względem N. Z przyczyny N. Dla poprawienia nieporządku. Dla ogłoszenia listu okolnego N. (i tym podobnych użycią wyrazów) Znajdowali się na nim. N. Rektor N. Prefekt N. N. Professorowie <i>Nota.</i> Jeżeli się którzy nieznajdowali, należy zanotować, dla czego.</p>	<p>Uchwalono, aby etc Zdało się zgromadzeniu, aby etc. Zabieżono przez te środki etc.</p> <p>Porządek ułożony. Zalecono wykonanie rozkazów Prześwietney Komissyi, (i tym podobnych użycią wyrazów)</p> <p>Resultatum to ma być podpisane przez zgromadzenie.</p>

Wzór VII. Rozdz. VII.

KSIĘGA PORZĄDKU OSÓB ZGROMADZENIA

w szkołach wydziałowych N. albo podwydziałowych N.

Należących do Wydziału N.

zaczęta w roku N.

Porządek osób zgromadzenia w szkołach N. w Roku N.

Osoby zgromadzenia z wyrażeniem ich oyczyzny. Rektor lub Prorektor N. (z Woiewództwa Poznańskiego lub Wołyńskiego) etc. — Prefekt. — Professor Fizyki. — Professor Matem. — Prof. Wymowy. — Prof. Prawa. — Professor II. Klasy. — Prof. I. Klasy. — Kaznodzieia. — Zasłużony. — Subytut. — Metr ięzyka. — Kandydat postany do Szkoły Główney. — Kaleka.

Wiek N.

Lata w zgromadzeniu N.

Powinności w zgromadzeniu N.

Placa. Pierwiastkowa N. Dorobkowa N. — Urzędowa N.

Nota. Prócz tego Rektor wpisze w tęż księgę porządek wszystkich zgromadzeń swego wydziału.

wzór VIII Rozd. VIII.

RAPPORT.

Rektora lub Prorektora o osobach zgromadzenia szkół N.

do Szkoły Głównej roku N.

Nota. Papier tego rapportu i następujących będzie koniecznie takowej wielkości, iaką określaia wkoło linie na tym wzorze, a to dla łatwiejszey oprawy wszystkich rapportów w iednę księgę.

Rapport o osobach zgromadzenia.

Osoby zgromadzenia z wyrażeniem ich oyczyzny).*

Wiek N.

Lata w zgromadzeniu N.

Zdrowie. . . Dobrego

Zdatność. . . Nadmierney.

Pilność. . . Wielkicy.

Obyczaje. . . Stateczny. — Uważny. — Płochy. .

Przydatkowe powinności N.

a) O Rektorze zdanie w raporcie Wizytatora.

Nota. Imo. Na końcu rapportu położy szczególne doniesienia wyięte z opisu Dzieiów i wynalazków; przyłączy uwagi i postrzeżenia, które podadzą mu Nauczyciele względem ksiąg Elementarnych, oraz wyrazów służących do umiejętności i sztuk różnych.

2do. Ten rapport o osobach zgromadzenia poszle tylko do Szkoły Głównej, nie wciągając go w protokół domowy rapportów podług *art. 12 w Rozdziale VIII.* Będzie iednak książka, w której Rektor i Prorektor przy zdaniu urzędów podadzą następcom swoim informacją tak o osobach zgromadzenia, iako o całym rządzie. Podobnie postąpią inni zdaiący urzędy swoje, podług szczególnych każdego obowiązków. *Patrz art. 7 w Roz. VII.*

*) Jak w tabl. poprzedniej. Forządek osób zgromadz. itd. z dodatkiem przy Rektorze *(Wylz.)*.

Wzór IX. Roz. VIII.

RAPPORT

O DYREKTORACII SZKÓŁ WYDZIAŁOWYCH N.

lub podwydziałowych N.

do szkoły Głównej w Roku N.

Nota. Rektor ten raport podany sobie od Prefekta, przesła wraz z innymi raportami do Szkoły Głównej.

Rapport o Dyrektorach.*Nazwisko N.**Liczba uczniów N.**Zdatność. Mierney. — Nadmierney.*

Jeśli zadość czyni. . . Powtarza lekcye, albo nie; jeśli chodzi z uczniami na rekreacye? Czy ochędostwa przestrzega etc.

Dalsze zdanie względem nauk; obyczajów, odsyła się do raportu. o studentach, stosownie do class, w których się sam dyrektor uczy. .

Jest w Klassie N.

Wzór X. Rozdz. VIII.

RAPPORT

REKTORA lub PROREKTORA

o studentach szkół wydziałowych N. lub podwydziałowych N.

Do Szkoły Głównej w Roku N.

Nota. Ten wzór służyć oraz będzie Prefektowi za wzór XVIII. do sporządzenia księgi, w którą się zapiszą zdania o postępkach uczniów podczas egzaminów i popisów, mające służyć do układania raportu do Szkoły Głównej.

Rapport o studentach szkół N.

I. Klasa.

Nazwisko i oyczyzna. 1 N. z Woiewództwa N. (wyrzuci urząd, jeśli ma) (Jeżeliby drugi rok siedział w jednej Klasie, przyda:) Drugi rok jest w tej Klasie. — 2. N. itd.

*Wiek N.**Zdrowie.* Dobrego. — Słabego.*Pilność.* Dobry. — Mierney. — Nadmierney. — Mały.

Postępek. W łacinie. Dobrego — miernego — nadmiernego — małego.

W Arytmetyce. . .*W Moralnej.* . .*W formowaniu charakteru.* . .*Obyczaje.* Płochy. Uważny. Stateczny.

II. Klasa.

Podobnie jak pierwsza.

III. Klasa.

Jak w Kl. I. ze zmianą zamiast: *w Arytmetyce — w Geometrii; Formowdanie char.* opuszczone; dodano: *w Historii natur. — w Historii dzieiów ludzkich.*

IV. Klasa.

Jak w Kl. III. ze zmianą:

Zamiast: *w Geometrii — w Geometrii i Algebrze; zam. w Hist. nat. — w poczqł. Fizyki i Hist. nat.*

V. Klasa dwóletnia.

Jak w Kl. IV. ze zmianą:

Zam. *w łacinie — w łacinie i wymowie; zam. w Geom. i Alg. — w Geom. lub Alg.; zam. w Moralney. — w Mor. i Prawie zam. w Hist. dzieiów ludzkich. — w Hist. dzieiów.*

VI. Klasa.

Jak w Kl. V. ze zmianą:

Opuszczono: *w Geom. lub Alg. i w Fizyce i Hist. nat. — dodano: w Logice i w Hist. sztuk i kunsztów.*

Wzór .XI. Rozdz. IX.

I N W E N T A R Z D O M U
Z G R O M A D Z E N I A A K A D E M I C K I E G O N.
i sprzętów domowych

sporządzony miesiąca N. Roku N.

Opisanie Domu, a naprzód Dół.

Wchodząc do Collegium od ulicy N. furta mająca sklepienie, do której drzwi podwójne wielkie dębowe na zawiasach potrójnych. Ławy w niej dębowe w koło do ściany przybite; posadzka z kamienia Krakowskiego. Z furty na kurytarz dolny drzwi pojedyncze dębowe na zawiasach podwójnych z zamkiem polskim. Na lewey stronie furty izba dla Murgrabiego, do której drzwi sosnowe pojedyncze z zamkiem francuskim, okna tafłowe w ołów oprawne; piec biały w paski niebieskie, podłoga z tarcic sosnowych. Za izbą Murgrabiego, izba szafarza, do której drzwi sosnowe etc.

Takim sposobem opisanie kuchni, refektarza i każdej izby dolney być powinno.

Po opisanim dole następować ma *pierwsze piętro, drugie etc. po tym piwnice.*

Nakoniec przyległe Collegio mieszkania, ogród, wszelkie place etc.

Sprzęty domowe.

Szafy. Szafa dębowa z drzwiami podwójnymi, z zamkiem francuskim i czterema pułkami. (W izbie Rektora lub N.)

Krzesta. Krzesel 12 Gdańskich skórą zieloną złotem nabiianą powleczone, używane (6 w izbie Rektora, 3 u Prefekta, 3 u Prof. Matem.). Stolików etc.

Toż samo ma się rozumieć o wszystkich sprzętach, naczyniach i narzędziach domu, których pod swemi tytułami dokładne powinno być opisanie, a na boku oznaczenie, do czujiego ta rzecz dana jest używania.

Wzór XII. Roz. IX.

I N W E N T A R Z

SZKÓŁ WYDZIAŁOWYCH N. albo PODWYDZIAŁOWYCH N. i ich sprzętów

Sporządzony miesiąca N. Roku N.

I. Opisanie szkół.

Szkoły są murowane, od *Collegium* osobne, o dwóch piętrach, prócz dołu. Na dolnym kurytarzu po prawey stronie dwie klasy: druga i trzecia. Po lewey także dwie: pierwsza i czwarta. W klassie pierwszej drzwi sosnowe na zawiasach żelaznych z zamkiem francuskim, trzy okna taflowe w ołów oprawne, kraty żelazne od ulicy, mające pułap, piec zielony z blachą żelazną; ławek w całej klasie 20. *W klasie drugiej, trzeciej, etc. podobne będzie opisanie, wyrażając pierwsze, drugie etc. piętra, a osobliwie powinien dokładnie opisać salę, gabinet Historji naturalnej, Musaei i Biblioteki.*

II. Sprzęty szkolne.

1. Musaeum; w którym iakie się znajdują instrumenta, te opisać pod osobnemi tytułami. *Na przykład: Fizyczne, Geometryczne etc.*
2. Gabinet historyi naturalnej. *Opisze wszystkie osobliwości etc.*
3. Regestr ksiąg biblioteki; *porządnj ucyni.*
4. Mappy, rysunki, tablice, *iakie w których się klassach znajdują, wymieni.*

Wzór. XIII. Rozdz. IX.

I N W E N T A R Z K O Ś C I O Ł A.

i sprzętów kościelnych przy szkołach wydziałowych N. albo podwydziałowych N.

*z Wydziału N. sporządzony Miesiąca N.
roku N.*

I. Opisanie kościoła.

Wchodząc do Kościoła od ulicy N. drzwi dębowe podwójne w kostkę, na potrójnych zawiasach, z podwójnemi zasuwami, z zam-

Expens Raty n. z Kas. Prowin- cyonalney n.	na szkoły	na pensyę siołową	na pens. ręczną pierwiaszkową	na pens. ręczną dobrokwę	na pens. ręczną urzędową	na sarta tecta podatki extra- ord.	na Emerytów	Prawna	Suma ogólna
	zł.	zł.	zł.	zł.	zł.	zł.	zł.	zł.	zł.
Na szkoły n. <i>vide</i> kwit Rektora v. Prorektora.	nn	—	—	—	—	—	—	—	nn
Na szkoły miejscowe. Rektorowi v. Pro- rektorowi odebrałem die n. anno n. N. Rektor v. Pro- rektor. Prefektowi Professorowi. Kaznodziei Metrowi języka.	nn	nn	nn						
Na sarta tecta i expensa potocz- ne, podatki etc. Na Emeryta n. Na expens pra- wny.									
Summa expensy	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Percepty było zł. nn. gr. n. Expensy. nn. nn.									
Remanentu nn. nn. N. Rektor v. Pro- rektor.									

Nota. Podobnym wzorem odsyłać będą rachunki do kassy Generalney Rektorowie i Prorektorowie szkół, którzy odpłatę odbierają z kass Prowincjonalnych lub Generalney, czyniąc tyle tylko przedziałów w tablicy, ile gatunków percepty i expensy mieć będą.

Wzór XV. Rozdz. XIII.

ZAPISY STUDENTÓW

Przychodzących y odchodzących w szkołach wydziałowych N. albo podwydziałowych N. z Wydziału N. Zaczęte 29. Września Roku N. skończone 29. Lipca Roku N.

Z a p i s p r z y c h o d z ą c y e h.

Przyjścia. Rok N. Dzień Miesiąca N. N.

Nazwisko i oyczyzna. 1. N. z Województwa N. (ieśli ma urząd dodać.) — 2. N. etc. 3. N. etc.

Wiek N.

Z domu lub z innych szkół; czy miał patenta. Z domu. — Ze szkół. — Z patentami.

Do której klasy N.

Sposób sustentacji. Kosztem swoim; — lub cudzym, lub z dyrekcyi — lub z iałmużny.

Nota. Zapisy Studentów przychodzących i odchodzących, nie przez alfabet będą czynione, ale, iak kto pierwszy przyszedł; na końcu zaś księgi będzie porządek abecadłowy, odsyłający do tych zapisów.

ZAPIS ODCHODZĄCYCH.

Odeyścia. Rok N. Dzień Miesiąca N.

Z Klasy N.

Zdrowie. Miernego. Dobrego. Słabego.

Zdatność do nauk. Postępek. Ukazał sposobność do nauki N.—Do nauki N. wcale żadnej w nim zdatności niewiadać, postępuku żadnego, albo mały, mierny, nadmierny, uczynił.

Obyczaje. Stateczny. Rozwzięły. Płochy. Uważny.

Patenta czyli świadectwa. Wziął, niewziął.

Kontynuacja wzoru XV..

Porządek nazwisk abecadłowy, odsyłający każdego do zapisu.

Pierwsza liczba znaczy Rok, druga kartę, trzecia zapis nazwiska.

L i c z b a.

roku, — karty — zapisu.

A.	N.	N	N.
—	—	—	—
—	—	—	—
B.	N.	N.	N. etc.

Porządek abecadłowy na osobnym sexternie wprzód zrobiony, dla niemylnego ułożenia alfabetu, będzie potym wpisany przy kończącym się zapisywaniu księgi.

Wzór XVI. Rozdz. XIII.

OPIS DZIENNY

osobliwszych dzieiów i przypadków miejsca w szkołach wydziałowych lub podwydziałowych N. z Wydziału N. zaczęły w miesiącu N. Roku N

Nota. Ta Dzieiów księga nie codzień ma się zapisywać, ale w ten czas tylko, gdy się co ważnego zdarzy; co należeć będzie do Prefekta, lub Prorektora..

Opis dzienny.

Rok. N.

Dzień miesiąca N.

Dzieie. Odprawił się popis przy licznym zgromadzeniu gości, między którymi znajdowali się N. N. Pytania żądawali NN. — Przejeżdżał przez to miasto Cesarz Jmć Rzymski Józef II. powracający

przez Litwę z Mohylowa, gdzie był dla widzenia się z Imperatorową Rossyiską Katarzyną II. Oglądał tu etc. — Spadł grad gwałtowny w okolicach tutejszych, połamał i wytłukł zboża; burza drzewa powywracała etc. — Odprawił się anniwersarz za dobroczyńców funduszu Edukacyjnego etc. — Zjazd był wielki na tutejsze sejmiki, które się odbyły spokojnie, obrani Deputatami NN.

Nota. Różne zdarzenia, czy interessujące, czy ku ciekawości mają być zapisane.

Wzór XVII. Rozdz. XIII.

RAPPORT.

miesięczny dyrektorów o uczniach w szkołach wydziałowych N. albo podwydziałowych N. z Wydziału N. dany Prefektowi lub Prorektorowi w miesiącu N. Roku N.

Nazwisko i lata uczniów NN.

Klasa N.

Stancya N. Na ulicy N. w domu N.

Bywanie w szkołach, powtarzanie lekcyi w stancyi. Był lub nie był razy N. Powtarzanie lekcyi dwa razy na dzień.

Pilność. Mierney. Nadmierney. Żadney.

Formowanie charakteru. Mierne. Dobre. Gładkie.

Ochędostwo. Zachowuje. Niezachowuje.

Posłuszeństwo. Posłuszny. Krnąbrny.

Wzór XVIII. Rozdz. VIII i XVII.

(Zobacz Notę do wzoru X. str. 151).

Wzór XIX. Rozdz. XV.

OPIS

wynalazków i doświadczeń ważnych, przez nauczycielów lub inne osoby uczynionych w szkołach wydziałowych N. lub podwydziałowych N. z Wydziału N. albo w okolicach miejsca, zaczęty w miesiącu N. Roku N.

Rok N.

Wynaleziona jest machina N. przez Professora N. składa się z tych części etc. Uczynione są doświadczenia w przytomności Ichmościów NN.

W Dobrach N. przez N. wydoskonalony jest pług do orania, którym się czyni ulga sprzężaiowi etc. Części są takie etc.

W Dobrach N. wynaleziona jest sól.

TABLICA

rzeczy zawartych w Ustawach.

	Artykuły	Karta.
Abrys domu, kościoła i szkół	2	72
Academici vocis activae et passivae	2	61
Akademika wolność w rozrządzeniu majątkiem swoim; testament	9	29
Wolność odstąpienia od Stanu Akadem.	10—11	29
Akademik kaleka	7	119
Apteka	4	72
Archiwum Rektora i Prorektora	25—27	70
Asygnacye do kas prowincjonalnych	10	77
Biblioteka, rejestr ksiąg, narzędzia fizyczne	5	72
Collegia Szkoły Głównej	14—15	36
Ćwiczenia się uczniów podczas wakacyi	7	115
Czas oduczenia z powinności	10—11	29
Czas biegu nauk w szkołach mających mniej od sześciu Professorów	2	89
.	1	100
Czas szkolny wiele obeymuie i po obiedzie	3	101
Czas biegu nauk w szkołach o sześciu Professorach	1	89
Czas wolny od nauk. Szkół otwarcie. Roz.	XXI	114
Czeladź domowa	12	74
Dekuryonowie, ich obowiązek	11	90
Dekuryonowie Dekuryonów	11	91
Dozór ustaw władzy wykonywającej	3	28
Dyrektorów obowiązki względem uczniów sobie powierzonych	I—III	108
Dyrektorów obowiązki względem przełożonych szkolnych, nauczycielów, i rodziców uczniów swoich	IV	113
Dyrektorowie Roz.	XX	108
Edukacya fizyczna Roz.	3	112
.	XXV	130
Edukacya moralna	I.	108
Elekcyą Rektora Szkoły Głównej	18	39
Emeryt	2—4	81
Examina i Popisy Roz.	XVII	101
Examina miesięczne, i całoroczne	1—3	101
Examinatorowie	4	101

	Artykuły	Karta-
Examina podczas wizyty i zwiedzenia klas	14—15	49
Examinom miesięcznym przytomność Rektora	10	66
Ekluzya ze szkół	9	125
Fundamentalne ustawy, patrz w Przedmowie.		
Języki: Francuzki, Niemiecki, Słowiański;		
czas wyznaczony na ich uczenie się	2—5	72
Inwentarz domu, kościoła, szkół	13—15	74
Instrukcyja albo ćwiczenie młodzi w naukach	11	111
Kandydatów przyjmowanie po wydziałach i od		
Szkoly Główney	1	53
Kandydatów przyjęcie i examinowanie od zgroma-		
dzenia wydziałowego	2	53
Kandydata suknia Akademicka	4	53
Kandydata odesłanie do Szkoły Główney i iego przed		
wyiazdem submisya	5	53
Kandydatom wyznaczenie lekcyi w Szkole Główney	6	54
Kandydatów wizytowanie przez Szkołę Główną wy-		
znaczone	7	54
Kandydatom czytanie ustaw przez Sekretarza lub		
iednego z Professorów	7	54
Kandydata praktyka nauczycielska przez dyrekcye	7	54
Kandydata examen generalny po skończonym roku	8	55
Kandydata pierwszy stopień promocyi	9	55
Kandydatowi forma przepisana w przyjęciu Stanu		
Akademickiego	9	55
Kandydata po czterech lecicach examen i wyższe		
stopnie Doktorskie	10	56
Kandydat swoim kosztem edukuiący się	14	57
Kandydata płaca	13	56
Kandydata powrót do wydziału	15	57
Kandydatów wpraszaiących się sposobność po-		
znania	16	50
Kandydatowi wyznaczenie lekcyi przez Zgromadzenia	16	57
Kara pieniężna na dyrektorów niedbałych w powin-		
nościach swoich	8	124
Kara utraty dyrekcyi	8	125
Kara za niesłuszne odwołanie się od sądów niższych		
do wyższych	7	123
Kara za potwarz rzuconą, kradzież, napastowanie,		
piaanstwo, iawne nieposłuszeństwo	8	123
Kary w miarę przewinienia	4—5	121
Karność osób Zgromadzenia	10	125
Kary na osoby Zgromadzenia	11	126
Kary sądowi Szkoły Główney zachowane	13—14	128
Kassa Zgromadzenia	11	60
Kassa Prowincjonalna	Roz. X	76
Kassy bezpieczeństwo	9	77

	Artykuły	Karta.
Kasyer Prowincjonalny	2	76
Kassy spółney Zgromadzenia skład	14	60
Kazanie, nauka Chrześcijańska	9 — 13	80
Klasy i nauki	Roz. XV	89
Kompozycye i ćwiczenia szkolne	7	90
Kompozycyi i ćwiczeń szkolnych z każdego miesiąca zachowanie do czasu examinów i wizyt	9	90
Kompozycye i ćwiczenia zadawane od Professora wymowy	3	93
Konkursa do katedr w Szkołach Głównych po wyuczeniu lat sześciu z powinności	1	44
Konkursów pozwolenie od Komisyy nie Akademikom do katedr w Collegium Physicum	1	44
Konkursów sposób	2	44
Konkursów odprawa we trzech leciech	3	44
Konkursów przyśpieszenie	9	46
Konkordat Biskupich weryfikowanie	20	50
Korrespondencya z kassą generalną	12	77
Kościół dozór	14	74
Książki Elementarne	25	70
Książki rządowe	27	70
Książki, kopersztychy po zmarłym Akademiku	9	29
Kwity od kassy	5	76
Metrowie języków	13	67
Mieszkania Akademickie	7	57
Msza Studentska	5	79
Nabożeństwo przy otwarciu i zakończeniu szkół	3 — 5	78
Nabożeństwo do SS. Patronów	4	79
Nabożeństwo za dobroczyńców Edukacyjnych	8	80
Narzędzia Matematyczne po zmarłym Akademiku	9	29
Narzędzi matematycznych, fizycznych i zbioru history naturalney dozór	7	95
Naymowanie domu obcym	8	73
Nieprzyimowanie uczniów do stancyi	7	73
Nagrody nadzwyczajne dla osób stanu Akademickiego	2	128
Nagrody zwyczajne uczniom	3	129
Nagrody nadzwyczajne	4	129
Nauczyciele	Roz. XIV	85
Nauczycielów władza w ukaraniu	5	87
Nauczycielów względem Rektora i Prorektora podległość	7	87
Nauczyciele, kiedy mogą dawać prywatne lekcyje	11	88
Nauczycielów rapport o uczniach w Lipcu	12	88
Nauczycielów względem książek elementarnych postrzeżenia	12	88
Nauczycielów ubiór	6	59
Nauczyciel pierwszej klasy	1 — 6	91

	Artykuły	Karta.
Nauczyciel klasy drugiej	1 — 3	92
Nauczycielów przechodzenie z lekeyami w czterech klassach		93
Nauczyciel wymowy, iego powinności	1	93
Nauczyciel Fizyki		96
Nauczyciel Matematyki		95
Nauczyciel moralnej nauki i Prawa		86
Nauka Chrześcijańska	9 — 10	80
Obrady szkolne	7	66
Obrad zgromadzeń akademickich cel	4	61
Obrady wydziałowe domowe	5	61
Obrad domowych czas, porządek	9 — 10	62
Obrad wydziałowych czas i porządek	7	61
Obrad protokoły	11	63
Odmiany miejsca Akademika za zezwoleniem Zgro- madzenia	4	58
Ochędostwo i bezpieczeństwo domu	9	73
Odźwierny domu	9	73
Ogniowe porządki	20	75
Otwarcie szkół		116
Otwarcie Szkół. Obrządek		116
Patentów wydawanie	17	67
Patenta urzędowe i Professorskie Szkoły Główney	23	43
Pensye osób Szkoły Główney etc. etc.	24	43
Pensyi i konwiktów wizyty	19	50
Popis publiczny	10	102
Popisów czas od kogo ma być wyznaczony	12	102
Porządek osób na obradach i posiedzeniach	12	30
Pozwów kopie	5	76
Pozwów wydawania czas	6	76
Pieczenie Szkół Głównych	13	36
Płaca do spólney kassy	12	60
Płacy Nauczycielskiej czas oddawania	13	60
Pieczeń wydziałowa przy Rektorze	17	67
„ Podwydziałowa przy Prorektorze	17	67
Pensyi, konwiktów dozór, urządzenie	22	68
Płaca	Roz. XXIII	118
Płaca zwyczajna i nadzwyczajna	1	118
Płaca stołowa	2	118
Płaca kandydata	3	119
Płaca dorobkowa	4	119
Płaca zasłużonego	5	119
Płaca urzędowa	6	119
Płaca ręczna dla kalek	7	119
Prefekta obieranie zwyczajne	2	82
Prefektów urzędowania przeciąg czasu	2	82

	Artykuły	Karta.
Prefektostwa lata w zasługę liczone	2	82
Prefekta obieranie w przypadku śmierci podczas urzędu	2	82
Prefekta obowiązki co do rządu domowego, porządku szkół	3	82
Prefekta co sobota raport Rektorowi o uczniach i dyrektorach	4	82
Prefekta zwierzchność nad nauczycielami	5	83
Prefekta obowiązki co do examinów	6—7	83
Prefekta władza i powinności względem Dyrektorów	9—14	83
Prefekta powinności względem odwiedzania stancyi studentskich	12	84
Prefekta baczność na obchodzenie się dyrektorów z uczniami	13	84
Prefekta wiedza o bibliotece, względem niej powinności	17	84
Pieczęcie zgromadzeń	15	64
Prefekta urząd w zgromadzeniach mniejszych, czyli szkołach podwydziałowych	1	82
Prefekt szkół Roz.	XIII	82
Prorektora powinność udawania się do Rektora	20	68
Prezesowie Collegiorum	20	43
Protokoły	11—22	35
Prowizor domu	10	59
Propozycyi odesłanie do Prezesa w Szkole Głównej	4—5	45
Propozycye do konkursu	3	44
Rachunki do kassy generalney	12	77
Rady Szkoły Głównej, iey porządek	3—6 16—17	32 38
Rady Szkoły Głównej sessye	4—7	32
Rapport Rektorów do Szkoły Głównej	12	67
Raport do kassy generalney	4—7	76
Rektora powinność wizytowania klass	10	66
Rektor wydziałowy. Prorektor. Roz.	VIII	64
Rektora lub Prorektora złożenie lub śmierć	2	65
Rektora, Prorektora wyjeżdżanie	3	65
Rektora ogłoszenie	4	65
Rektorowi, i osobom zgromadzenia czytanie przepisów	8	66
Rekollekcye	7	79
Rekreacye	1	114
Regent kancelaryi sądowej	13	78
Registr sartorum tectorum	19	75
Remanent w kassie prowincjonalney ;	11	77
Reparacya domu	18	75
Rozrywki, gry, ćwiczenia pod czas rekreacyi	2	133
Rektora powinność odwiedzania chorych uczniów	14	67

	Artykuły	Karta.
Sąd polubowny między współuczniami	5	98
Sądu polubownego uznanie lub odrzucenie przez Professora moralnej nauki	6	122
Święta, Boże Narodzenie, Wielkanoc; niewyjeżdżanie uczniów na nie	6	115
Sąd Rektora Szkoły Głównej	22	42
Sąd szkolny w ważniejszych rzeczach	1—3	121
Sąd przysłanych pism do konkursów	6—8	45
Sąd Wizytatora w przypadku spraw iakich do niego wytaczających się	23	51
Sąd, kary, nagrody Roz.	XXIV	121
Sessye rady Szkoły Głównej, ich porządek	4—7	32
Sessye w materji nauk	8	34
Sessye w materji rządu	9	35
Sessye w materjach ekonomicznych	10	35
Śludzy szkolni	17	74
Śmierć Rektora lub Prorektora	2	65
Spowiedź Wielkanocna	7	79
Spowiedź miesięczna	6	79
Stan Akademicki	1	27
Stanu Akademickiego podział	5	28
Stanu Akademickiego rząd	2	27
Stanu Akademickiego hierarchya	6	28
Stół spólny zgromadzeń	9	59
Szkoły Główne, ich prerogatywy, przywileje Roz.	II	30
Szkoły zakonne, ich podległość; wybór na prefektu- ry i nauczycielstwa	13	30
Szkoły parafialne. Roz.	XXII	116
Szkół dozór	16	74
Szkół parafialnych zamiar	2	116
Szkołami parafialnymi zawiadowanie	3	116
Szkół parafialnych nauki, ćwiczenie, czas ich otwarcia i wakacyi	4—6	117
Szkół parafialnych raport do Rektora lub Prorektora	9	118
Testament Akademika	9	29
Uczniowie Roz.	XVIII	103
Uczniów przychodzących do szkół zapisywanie się w regestr	2	103
Ucznia przychodzącego do szkół świadectwo	2	103
Ucznia podległość	3	103
Uczniów obżałowania zaniesienie przed Wizytatora	4	104
Uczniowie funduszowi Roz.	XIX	106
Uczniów funduszowych mieszkanie, powinność, dozór	5—6	107
Uczniów funduszowych zalecenie Komissyi	3	106
Ucznia funduszowego przy wyjściu z edukacyi opi-		

	Artykuły	Karta.
sanie się	5	107
Uczniów funduszowych dozór przez Rektora	15	67
Wakacye	5	115
Wizytatora zalecenia zgromadzeniom szkolnym	24	52
Wizyta Szkół przez Rektora	19	68
Wizyty do Szkół Głównych	22	42
Wizyty dwoiaki	2	47
Wizyty czas	7	48
Wizytatorów obieranie	3	47
Wizytatorom zlecenia	4	48
Wizytatorów płaca	5	48
Wizytatorów w przypadku choroby zastąpienie	8	48
Wizyta szkół parafialnych	21	51
Wizyty otwarcie i sprawowanie	9—14	48
Wizytatora powinność w rozrządzeniu stanu domu, kassy prowincjonalney, sprawowania się osób zgromadzenia	12—13	49
Wizytatora mieszkanie i stół	27	52
Wizytatora raport do szkoły Główney	26	52
Wizytatora sąd w przypadkach spraw do niego wy- taczających się	23	51
Wizytatora powinność wybadywania się o szkołach bez pozwolenia Komissyi otwartych	20	50
Vocis activae et passivae Academici	2	61
Wolność Akademika w rozrządzeniu majątkiem swoim	9	29
Wolność odstąpienia od stanu Akademickiego	10—11	29
Wotowanie na elekcyach	3	61
Wydziałowe i podwydziałowe zgromadzenia	5	28
Wypłacanie pensyi zgromadzeniom	8	77
Wydatki nadzwyczajne	9	76
	21	120
Zapisanie imion przez osoby zgromadzenia w księgę porządku	11	120
Zarządzenie w niedostatku Professora razem i Vice- Professora	9	46
Zasłużonych obowiązki	2—4	81
Zasłużeni opatrzeni chlebem duchownym	24	43
Zasłużony	1	81
Zgromadzenie Szkoły Główney	2	31
Zgromadzenie wydziałowe składające osoby	1	58
Zgromadzenie podwydziałowe	2—3	58
Zgromadzenia Akademickiego spólność	5	58
	2	118

SPIS RZECZY.

<i>Skoczyłaś Ludwik</i> : Znaczenie Ustaw Komisji Edukacyjnej	3
Przedmowa	23

Ustawy Komisji Edukacji Narodowej.

Rozdział I. Stan Akademicki	27
" II. Szkoły Główne	30
" III. Konkursa do Katedr w Szkołach Głównych	44
" IV. Wizyta Zgromadzeń Akademickich i Szkół Narodowych	47
" V. Kandydaci do Stanu Akademickiego	52
" VI. Zgromadzenia Akademickie	58
" VII. Obrady Zgromadzeń Akademickich	60
" VIII. Rektor Wydziałowy, Prorektor	64
" IX. Dom	72
" X. Kassa Prowincjonalna	76
" XI. Nabożeństwo i odprawujący posługi duchowne	78
" XII. Zasłużeni	81
" XIII. Prefekt Szkół	82
" XIV. Nauczyciele	85
" XV. Klasy i nauki	89
Klasa pierwsza	91
Klasa druga	92
Dalsze klasy	93
Nauczyciel wymowy	93
Nauczyciel Matematyki	95
Nauczyciel Fizyki	96
Nauczyciel Moralnej Nauki i Prawa	97
Języki i inne poboczne nauki	99
" XVI. Szkoły mające mniej od sześciu Professorów	100
" XVII. Examina i popisy	101
" XVIII. Uczniowie	103
" XIX. Uczniowie funduszowi	106
" XX. Dyrektorowie	108
" XXI. Czas wolny od nauk. Szkół otwarcie	114
Otwarcie Szkół	116
" XXII. Szkoły parafialne	116
" XXIII. Płaca	118

Rozdział XXIV. Sąd, kary, nadgrody	121
Nadgrody	128
„ XXV. Edukacja fizyczna	130

Tablice i wzory.

Tablica I Rozd. XV	135
Nr. 1 do Tabl. I	136
Nr. 2 „ „ I	137
Tablica II Rozd. XVI	137
Nr. 1 do Tabl. II	139
Nr. 2 „ „ II	140
Tablica III Rozd. XVI	140
Nr. 1 do Tabl. III	141
Nr. 2 „ „ III	142
Tablica IV Rozd. XVI	142
Wzór I Rozd. IV	143
„ II „ IV	145
„ III „ IV	146
„ IV „ VII	149
„ V „ VII	149
„ VI „ VII	150
„ VII „ VII	150
„ VIII „ VIII	151
„ IX „ VIII	152
„ X „ VIII	152
„ XI „ IX	153
„ XII „ IX	154
„ XIII „ IX	154
„ XIV „ X i XXIII	155
„ XV „ XIII	156
„ XVI „ XIII	157
„ XVII „ XIII	158
„ XVIII „ VIII	158
„ XIX „ XV	158
Tablica rzeczy zawartych w Ustawach	159

16623/

Biblioteka Główna WSP w Zielonej Górze
nr inw.: ks 2 - 16623

II 16623/II